

**TURUN
YLIOPISTO**
Oikeustieteellinen
tiedekunta

Kansallinen turvallisuus suojelun kohteena vientivalvonnassa ja rikosoikeudessa

Rikosoikeus, vastuu ja vastuuseen asettaminen

Tutkielma

Laatija:

Kaapo Havuluoto

12.11.2025

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Tutkielma

Oppiaine: Rikosoikeus, vastuu ja vastuuseen asettaminen

Tekijä(t): Kaapo Havuluoto

Otsikko: Kansallinen turvallisuus suojelun kohteena vientivalvonnassa ja rikosoikeudessa

Ohjaaja(t): Tatu hyttinen

Sivumäärä: 68 sivua

Päivämäärä: 12.11.2025

Tutkielmassa tarkastellaan kansallisen turvallisuuden suojelemista oikeushyvästä kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan ja rikosoikeuden kontekstissa. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, ilmentääkö kansallisen turvallisuuden sisällyttäminen lain kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnasta (500/2024) 6 §:n 4 momenttiin ja rikoslain 46 luvun säännöksiin rikosoikeuden tehtävien systemaattista muutosta. Tarkastelu keskittyy kriminalisointitasolla, jonka vuoksi tarkastelussa hyödynnetään kriminalisointiperiaatteita. Tarkemmin teoreettisena viitekehyksenä toimii kriminalisointiperiaatteista oikeushyvien suojelun periaate, joka määrittää kriminalisointien hyväksyttävät perusteet, rikosoikeuden legitimitietin ja sen tehtäväkentää.

Tutkimusmenetelmänä on oikeusdogmatiikka kriminaalipoliittisella orientaatiolla. Tutkielmassa systematisoidaan voimassa olevaa oikeutta ja analysoidaan, kuinka valtion turvallisuusintressien vahvistuminen vaikuttaa rikosoikeuden rakenteeseen ja sen suojaamien intressien laajuuteen.

Tutkimustulosten mukaan kansallisen turvallisuuden sisällyttäminen vientivalvonnan kriminalisointeihin heijastaa rikosoikeuden tehtäväkentän laajenemista yksilöön kohdistuvien oikeushyvien suojelusta kollektiivisten ja valtiollisten intressien suojelemiseen. Kansallinen turvallisuus on luonteeltaan abstrakti ja vaikeasti määriteltävä oikeushyvä, joka haastaa rikosoikeuden perinteisen legitimoitiperustan. Rikosoikeus näyttäytyy sen nojalla yhä selkeämmin valtion turvallisuuspoliittisia tavoitteita toteuttavana välineenä, mikä kuvastaa turvallistamiskehityksen ja protektionismin vahvistumista suomalaisessa kriminaalipoliitikassa.

Johtopäätöksenä tutkielma esittää, että kehitys ilmentää tehtäväkentältään laajenevaa rikosoikeutta, jossa turvallisuus- ja valtiolliset intressit nousevat yksilönvapauden rinnalle puolustamaan sitä osin sen kustannuksella.

Avainsanat: kansallinen turvallisuus, kaksikäyttötuotteet, vientivalvonta, oikeushyvien suojelun periaate

Contents

Lähteet.....	V
Lyhenteet.....	XII
Kuviot	XIII
1 Johdanto	1
1.1 Tutkielman tausta.....	1
1.2 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys	3
1.3 Tutkielman rajaukset ja lähteet	5
1.4 Rakenne	6
1.5 Tutkimusmenetelmät	8
2 Kaksikäyttötuotteiden viennin valvonta.....	11
2.1 Kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan sääntelyn kehitys.....	11
2.2 Kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan uudistuminen EU-tasolla nykyiseen muotoonsa.....	15
2.3 Kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan kehityspiirteet Suomessa.....	17
2.4 Kansallisten turvallisuusintressien nousu kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnassa	19
3 Oikeushyvien suojelun periaate	22
3.1 Periaatteen tausta	22
3.2 Oikeushyvien ja perusoikeuksien välinen suhde	25
3.3 Kollektiivisten oikeushyvien asema ja turvallistamiskehitys.....	30
3.4 Kriminaalipolitiikan muutosten ja turvallistamisen tuomat muutospaineet rikosoikeudelle	35
3.5 Modernin rikosoikeuden piirteet	39
4 Kansallisen turvallisuuden suojaaminen kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan kontekstissa	44
4.1 Kansallisen turvallisuuden käsite	44
4.2 Kansallinen turvallisuus suojeltavana oikeushyväna vientivalvonnassa	52

4.3 Rikosoikeuden tehtäväkentän laajeneminen.....	61
5 Johtopäätökset	65

Lähteet

Kirjallisuus

- Aarnio, Aulis, Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta. Ajatuksia teoreettisesta ja käytännöllisestä lainopista. Teoksessa: Häyhä, Juha (toim.): Minun metodini s. 35–56. Werner Söderström Lakitieto Oy 1997.
- Asp, Petteri – Elholm, Thomas – Frände, Dan, Eurooppalaisen kriminaalipolitiikan manifesti. Lakimies 4/2010 s. 644–648.
- Bunker, Robert, Bunker, Pamela, Defining criminal-states. Teoksessa Bunker, Robert (Ed.), Criminal-states and criminal-soldiers s. 37–50. Routledge 2008.
- Cameron, Iain, National Security and the European Convention on Human Rights. Iustus Förlag 2000.
- Campbell, Liz: Organized crime and national security: a dubious connection. New Criminal Law Review 2014, Vol. 17 No. 2, s. 220–251.
- Frände, Dan – Hyttinen, Tatu – Kallio, Heikki – Korkka-Knuts, Heli – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus, Keskeiset rikokset. 5. painos. Edita 2023.
- Hassemer, Winfried, Grundlinien einer personalen Rechtsgutslehre. Teoksessa Philipps, Lothar – Scholler, Heinrich (Hrsg.): Jenseits des Funktionalismus: Arthur Kaufmann zum 65. Geburtstag s. 85–94. Decker & Müller, Heidelberg 1989. (Hassemer 1989a)
- Hassemer, Winfried, "Symbolinen rikosoikeus ja oikeushyvien suojeleminen", Oikeus 1989, s. 388–400. (Hassemer 1989b)
- Hassemer, Winfried, Einführung in die Grundlagen des Strafrechts. 2. Auflage. München 1990.
- Hassemer, Winfried, Rikosoikeustiede Saksan liittotasavallassa. Oikeustiede – Jurisprudentia 1993, s. 5–54.
- Hirvonen, Ari, Mitkä Metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisu 17. Helsinki 2011.
- Hörnle, Tatjana, Theories of Criminalization. Teoksessa Dubber, Markus, Hörnle, Tatjana (Ed.), The Oxford Handbook of Criminal Law 679–701. Oxford Academic 2015.

- Ilmonen Klaus, Talouden turvallistaminen ja geotaloudelliset riskit – yritystoiminnan uudet puitteet. *Defensor Legis* 4,5/2023, s. 692–707.
- Jareborg, Nils, What kind of criminal law do we want? Teoksessa Snare, Annika (Ed.), *Beware of Punishment. On the Utility and Futility of Criminal Law* s.17–36. Pax Forlax A/S 1995.
- Joyner, Daniel H., 'The World Trade Organization and WMD Dual-Use Export Controls', *International Law and the Proliferation of Weapons of Mass Destruction* Oxford Academic 2009.
- Kekkonen, Jukka, Suomalaisen kriminaalipolitiikan menestystarina – tarua vai totta? Teoksessa Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lohi, Tapani (toim.), *Velka, vakuus ja prosessi. Juhlajulkaisu Erkki Havansi 1941 – 11/7 – 2001* s. 121–136. Kauppakaari 2001.
- Kiiski, Kimmo, Rikosoikeudellako poliittisia oikeuksia vastaan? *Lakimies* 2/2008 s. 248–268.
- Kimpimäki, Minna, Kansainvälinen kriminaalipolitiikka ja rikosoikeustutkijan rooli. *Oikeus* 4/2007 s. 462–467.
- Korkka-Knuts, Heli – Frände, Dan, ja Helenius, Dan, *Yleinen rikosoikeus*. 3. uudistettu painos. Edita Publishing Oy 2020.
- Lappi-Seppälä, Tapio, Rikosoikeustutkimus, kriminaalipoliittinen orientaatio- ja metodi. Teoksessa: Häyhä, Juha (toim.): *Minun metodini* s. 189–213. Werner Söderström Lakitieto Oy 1997.
- Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Helenius, Dan – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka, *Rikosoikeus*. Viides, uudistettu painos. Alma Talent Oy 2022.
- Lonka, Harriet – Laitinen, Kari – Keinänen, Anssi – Wähä, Susanna – Huhtinen, Aki-Mauri – Paasonen, Jyri, *Kansallisen turvallisuuden vaikutusten arviointi. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja*. Helsinki 2020.
- Malk, Markus, *Kansallinen turvallisuusintressi kiinteistön etuosto-oikeuden perusteena*. Edilex-sarja 2025/6.
- Melander, Sakari, *Kriminalisointiperiaatteet ja perusoikeuksien rajoitusedellytykset*. *Lakimies* 2002, s. 938–961.
- Melander, Sakari, *Kriminalisointiteoria: rangaistavaksi säätämisen oikeudelliset rajoitukset*. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja 2008.
- Melander, Sakari. *EU-rikosoikeus*. 2. uudistettu painos. Talentum Media Oy 2015.

- Mitsilegas, Valsamis – Vavoula, Niovi 2016: The Evolving EU anti-money laundering regime: Challenges for fundamental rights and the rule of law. *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 2016 s. 261–293.
- Nuotio, Kimmo, Onko Hyökkäys paras puolustus? Defensiivistä ja offensiivista rikosoikeuspolitiikkaa. *Lakimies* 8/1998 s. 1341–1354.
- Nuotio, Kimmo, Globaalin riskiyhteiskunnan rikosoikeus. *Lakimies* 2/2002 s. 224–230.
- Nuotio, Kimmo, Oikeushyvien suojeleminen rikosoikeuden tavoitteena – rikosoikeuden tehtävistä ja rajoista. *Lakimies* 7–8/2024, s. 1107–1137.
- Nuutila, Ari-Matti, Rikosoikeudellinen huolimattomuus. *Lakimiesliiton kustannus* 1996.
- Nuutila, Ari-Matti, Viisi teesiä rikosoikeuden yleisten oppien muutoksista. *Lakimies* 1/1997 s. 64–70.
- Pesu, Matti – Mikkola, Harri - Iso-Markku, Tuomas, Suomi ja Venäjän hyökkäys Ukrainaan – Turvallisuusympäristön vaikutukset Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikalle. *FIIA julkaisut* 4/2022 s. 5–7.
- Pirjatanniemi, Elina, Vihertyvä rikosoikeus: ympäristökriminalisointien oikeutus, mahdollisuudet ja rajat. *Edita* 2005.
- Pursiainen, Aleks, Kansainväliset pakotteet ja vientivalvonta. *Alma Talent* 2021.
- Rankinen, Juho, Rikosoikeudellisesta rikosoikeudesta ja huolesta rikosoikeuteen. *Helsingin yliopisto* 2020.
- Rautiainen, Pauli – Kostianen, Aura – Kurki, Visa – Soininen, Niko – Määttä, Tapio, Oikeus ja sen tutkiminen. *Vastapaino* 2023.
- Roxin, Claus, *Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. Grundlagen. Der Aufbau der Verbrechenslehre*. 4. Aufl. C. H. Beck, München 2006.
- Sajama, Seppo, Argumentaatio oikeustieteellisessä tutkimuksessa. Teoksessa Miettinen, Tarmo (toim.), *Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta* s. 24–50. *Edita Publishing Oy* (2016).
- Siltala, Raimo: *Oikeustieteen tieteenteoria*. *Suomalainen Lakimiesyhdistys* 2003.
- Smits, Jan, What Is Legal Doctrine? On The Aims and Methods of Legal-Dogmatic Research. Teoksessa Micklitz, Hans, Rubin, Edward, Van Gestel, Rob (Eds.), *Rethinking Legal Scholarship: A transatlantic Dialogue* s. 207–228. *Cambridge University Press* 2017.

- Tapani, Jussi - Tolvanen, Matti - Hyttinen, Tatu, Rikosoikeuden yleinen osa. 3. uudistettu painos. Alma Talent Oy 2019.
- Tolvanen, Matti: Tieliikenne rikokset ja kriminaalipolitiikka. Lakimiesliiton Kustannus 1999.
- Tuori, Kaarlo, Yleinen järjestys ja turvallisuus – perusoikeusko? Lakimies 6–7/1999 s. 920–931.
- Wetter, Anna, Enforcing European Union law on exports of dual-use goods. Oxford University Press 2009.
- Widlund, Joonas, Kansallinen turvallisuus: vapauden ehto vai rajoitus? Oikeus 2/2020 s. 134–153.
- Widlund, Joonas, Paasonen, Jyri, Kansallisen turvallisuuden käsite: oikeutta vai politiikkaa? Edilex 2021/44.

Virallislähteet

- HE 69/1996 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnasta.
- He 118/1997 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi puolustusvoimista annetun lain muuttamisesta.
- He 201/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnasta annetun lain muuttamisesta.
- HE 198/2017 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Suomen perustuslain 10 §:n muuttamisesta.
- HE 202/2017 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle siviilitiedustelua koskevaksi lainsäädännöksi.
- He 63/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi valmiuslain ja asevelvollisuuslain 79 §:n muuttamisesta.
- HE 47/2024 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnasta ja rikoslain 46 luvun 1 ja 12 §:n muuttamisesta.
- HE 202/2024 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 1 luvun 11 §:n ja 46 luvun muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi.
- He 29/2025 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi poliisilain 5 a luvun muuttamisesta ja eräiksi muiksi laeiksi.
- KM 1976:72. Rikosoikeuskomitean mietintö 1976:72.

- PeVM 25/1994 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.
- UaVM 12/2010 vp. Ulkoasiainvaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnasta annetun lain muuttamisesta.
- Siviilitiedustelulainsäädäntö. Siviilitiedustelulakityöryhmän mietintö. Sisäministeriön julkaisu 8/2017. Sisäministeriö 2017.
- Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2025:25. Kriminaalipoliittinen toimenpideohjelma.
- PeVM 4/2018 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi Suomen perustuslain 10 §:n muuttamisesta.
- PeVL 2/1986 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle kaapelilähetystoimintaa koskevaksi lainsäädännöksi.
- PeVL 21/1997 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi puolustusvoimista annetun lain muuttamisesta.
- PeVL 23/1997 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi.
- PeVL 26/2014 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle terrorismirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi Lakivaliokunnalle.
- PeVL 9/2016 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi rikoslain 2 a ja 9 luvun muuttamisesta sekä pysäköinninvalvonnasta annetun lain 3 §:n muuttamisesta.
- EOAK/5048/2016. lausunto työryhmämietinnöstä luottamuksellisen viestin salaisuus. Eduskunnan oikeusasiamies 22.12.2016.
- PuVL 6/2024 vp. Puolustusvaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnasta ja rikoslain 46 luvun 1 ja 12 §:n muuttamisesta.
- Kangas, Lauri. Puolustus- ja ilmailuteollisuus ry:n lausunto talousvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnasta ja rikoslain 46 luvun 12 §:n muuttamisesta (He 47/2024 vp).

Saatavissa:

<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2024-AK-23962.pdf> (Luettu: 16.6.2025).

K 10/1999 vp. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus toiminnastaan vuonna 1998.

K 12/2000 vp. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus toiminnastaan vuonna 1999.

VNS 1/2022 vp. Valtioneuvoston ajankohtaisselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta.

VNS 3/2024 vp. Valtioneuvoston Ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko.

VNS 6/2025 vp. Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta.

Oikeustapaukset

Tuomio 6.10.2020, [La Quadrature du Net and Others], C-511/18

ECLI:EU:C:2022:854

Tuomio 20.9.2022, [SpaceNet], C-793/19, ECLI:EU:C:2020:791

Tuomio 23.3.2023, Generalstaatsanwaltschaft Bamberg, C-365/21,

ECLI:EU:C:2023:236

Muut lähteet

Hovioikeus: Kahden Helsingin Sanomien toimittajan katsottiin syyllistyneen turvallisuussalaisuuden paljastamiseen ja turvallisuusalaisuuden paljastamisen yritykseen niin sanotussa Viestikoekeskus-asiassa. 1.7.2025.

<https://www-edilex->

[fi.ezproxy.utu.fi/uutiset/97081?allWords=viestikoekeskus&offset=1&perpage=20&sort=relevance&searchSrc=1&advancedSearchKey=2059586](https://www-edilex-fi.ezproxy.utu.fi/uutiset/97081?allWords=viestikoekeskus&offset=1&perpage=20&sort=relevance&searchSrc=1&advancedSearchKey=2059586) (Luettu 2.7.2025).

Karvala, Kraata, Eurooppa valmistautuu sotaan – Suomi sai tärkeän muutoksen komission puolustuspaperiin. Kauppalehti 19.3.2025.

<https://www.kauppalehti.fi/uutiset/a/59fb7b58-73c1-4bd9-a9f2-6be1c114991e> (Luettu 26.5.2025).

Paukkeri, Marica, Martikainen, Annika, Hallitus valmistelee kiistellyn käännätyslain voimassaolon jatkamista – Rantanen: Rajan avaaminen ei näköpiirissä. 9.1.2025. <https://yle.fi/a/74-20135839> (Luettu 13.8.2025).

Suojelupoliisi, Kansallisen turvallisuuden katsaus 2025. <https://supo.fi/katsaus> (Luettu 28.7.2025).

Vientivalvonta. Ulkoministeriö.

<https://um.fi/vientivalvontaan-liittyvat-palvelut-ja-ohjeet> (Luettu 15.6.2025).

Välimäki, Matti, Kriminaalipolitiikka on politisoitunut. Juristimedia 9.6.2025.

<https://juristiliitto.fi/juristimedia-artikkelit/kriminaalipolitiikka-on-politisoitunut/> (Luettu 11.8.2025).

Lyhenteet

EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EU	Euroopan unioni
EUT	Euroopan unionin tuomioistuin
HE	hallituksen esitys
Ibid.	ibidem, samassa paikassa
K	kertomus
KM	komiteanmietintö
OM	oikeusministeriö
PeV	perustuslakivaliokunta
PL	perustuslaki (731/1999)
PuV	puolustusvaliokunta
RL	rikoslaki (39/1889)
SEU	sopimus Euroopan unionista
SM	sisäministeriö
vientivalvonta-asetus	asetus (EU) (821/2021)
vientivalvontalaki	laki kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnasta (500/2024)
vp	valtiopäivät
VNS	valtioneuvoston selonteko
UaV	Ulkoasiainvaliokunta
YK	Yhdistyneet kansakunnat

Kuviot

Kuvio 1. Kansallisen turvallisuuden yksilön vapauspiiriä ympäröivän kehän malli, vaikuttavien elementtien lista ei tyhjentävä.

1 Johdanto

1.1 Tutkielman tausta

Venäjän vuonna 2022 aloittama hyökkäyssota Ukrainaan siirsi Suomen ja Euroopan takaisin aikakaudelle, jossa aseellista voimaa käytetään valtioiden intressien ajamiseksi. Suomessa valtioneuvosto totesi sodan alettua Suomen turvallisuustilanteen vakavimmaksi kylmän sodan päättymisen jälkeen.¹ Heikentynyt turvallisuustilanne on johtanut kasvaneeseen puolustusteollisuuden kasvuun ja taloudelliseen protektionismiin.² Suomi on reagoinut turvallisuustilanteen heikentymiseen vahvistamalla erityisesti kansallista turvallisuutta lainsäädännön uudistusten muodossa ja huomioimalla kansallisen turvallisuuden erityiskysymykset Euroopan unionista (EU) nousevia uudistuksia osaksi kotimaista lainsäädäntöä saattaessaan.³ Muutokset näkyvät yli oikeudenalojen ja pitävät sisällään usein perusoikeusherkkää ainesta, jonka vuoksi niistä on herännyt laajaa yhteiskunnallista keskustelua niiden tarpeellisuuteen sekä sopivuuteen lainsäädännön systematiikkaan liittyen.⁴

Rikosoikeus ei ole ollut suojassa turvallisuustilanteen tuomilta muutoksilta.

Turvallisuusintressien, ja etenkin ulkoisen turvallisuuden vahvistaminen protektionismin muodossa heijastuu kriminaalipolitiikasta käsin rikosoikeuteen ja rikosoikeudellisen järjestelmän hyödyntämiseen uudensuolaisiin suojeluintresseihin, esimerkiksi kansallisen turvallisuuteen.⁵ Repressiivisestä luonteestaan ja yksilön vapauspiiriin perinteisesti palaavasta tehtävästään johtuen rikosoikeuden hyödyntäminen valtion turvallisuusintressien suojaamiseen kohtaa kuitenkin ongelmia ja johtaa keskusteluihin järjestelmän käytön hyväksyttävyydestä suhteessa sen suojaamiin intresseihin uudenlaisten kriminalisointien kohdalla.⁶

Kriminalisointiperiaatteet toimivat kriminalisointikeskustelussa lainsäätäjän rajoituskriteereinä, joiden avulla rikosoikeuden koherenssi pysyy vahvana. Lainsäätäjä ei voi suoraan sanella rikosoikeuden kautta toteutettavia tavoitteita, vaan perustelujen tulee

¹ Pesu – Mikkola – Iso-Markku 2022, s. 6; VNS 1/2022, s. 10.

² Ks. protektionismin käsitteestä ja kasvusta valtioiden toiminnassa Ilmonen 2023 s. 695; Karvala 19.3.2025.

³ Esim. He 47/2024 vp, s. 36.

⁴ Valtion kiinteistöjen etuosto-oikeudesta Malk 2024, s. 2–9; Paukkeri – Martikainen 9.1.2025.

⁵ OM 2025:25, s. 14.

⁶ Rikosoikeuden luonteesta ja tehtävistä, Melander 2008, s 8; Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 17–18.

kiinnittyä kriminalisointiperiaatteisiin.⁷ valtion turvallisuustilanteen muutos laajempaan yhteiskunnallisena ilmiönä luo kuitenkin painetta kriminalisointiperiaatteille ja niiden joustamiselle rikosoikeuden tehtäväkentän laajenemisen muodossa. Rikosoikeus voi siis vallitsevan tilanteen nojalla ottaa harppauksia eteenpäin sen suojaamien intressien laajuuden osalta.⁸ Tällöin perinteisesti yksilön perusoikeuksiin liitetty rikosoikeus voi laajentua koskemaan kollektiivisia intressejä tavalla, joka tekee yksilön vapauspiirin suojaamisesta välillisempää ja saattaa tosiasiallisesti kaventaa yksilön vapautta.⁹ Hahmotetuksi ongelmaksi muodostuu siten systemaattisella tasolla suojeltavien intressien laajentuminen ja rikosoikeuden kasvava tehtäväkenttä. Ulkoisen turvallisuuden vahvistamisen ja taloudellisen protektionismin vaikutuksesta tämä ilmenee kansallisen turvallisuuden suojeluna kaksikäyttötuotteiden vientiin liittyvässä kriminalisoinnissa.

Kaksikäyttötuotteilla tarkoitetaan pelkistetysti mitä tahansa tuotetta, jota voidaan käyttää sekä siviili- että sotilaskäyttöön.¹⁰ Kaksikäyttötuotteet ja niihin kohdistettu vientivalvonta ovat myös merkityksellisiä taloudellisen protektionismin näkökulmasta ja kansallisten turvallisuusintressien välillisyyden kannalta.¹¹ Kaksikäyttötuotteiden osalta käsitellään 15.9.2024 voimaan astuneen lain kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnasta (vientivalvontalaki, 500/2024) 6.4 §:ää, joka on tullut uutena säännöksenä vientivalvontalakiin sen kokonaisuudistuksen myötä ja keskittyy kansalliseen turvallisuuteen. Kaksikäyttötuotteiden osalta ei ole olemassa suoraa tilastoa valvonnanalaisen viennin arvosta, mutta varovaisenkin arvion mukaan se on moninkertainen verrattuna puolustustarvikkeiden vientiin, jonka arvo on vuonna 2019 ollut 110 miljoonaa euroa. Sääntelyn muutoksilla voi siis olla käytännön vaikutuksia

Kansallinen turvallisuuden suojelua rikoslain (RL, 39/1899) kontekstissa on ainakin oikeuskirjallisuuden perusteella tehty aikaisemminkin.¹² Sen lisäksi kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan kontekstissa kuitenkin nostaa keskusteltavaksi intressin merkityksen uudesta näkökulmasta rikosoikeuden systematiikan ja erityisesti sen tehtävien ja suojelemien intressien kannalta. Keskustelu sen käytöstä oikeushyvänsä on siksi käynnistettävä uudelleen tarkastelemalla sitä kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan kontekstin kautta ja

⁷ Ks. Kriminalisointiperiaatteiden funktiosta yleisesti Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 83.

⁸ OM:n Mietintöjä ja lausuntoja 25/2025.

⁹ Tuori 1999, s. 9

¹⁰ Vientivalvonta, ulkoministeriö.

¹¹ Pursiainen 2021, s. 212.

¹² Viljanen 2001, s.

hahmottelemalla siten turvallisuustilanteen ja sen myötä kasvaneen taloudellisen protektionismin vaikutuksia rikosoikeuteen kansallisen turvallisuuden muodossa.

1.2 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys

Tutkielmassa analysoidaan selitettyä taustaa vasten kriminalisointiperiaatteista oikeushyvien suojelun periaatetta, joista merkittävimmän systemaattisen kokonaistutkimuksen on tehnyt Sakari Melander väitöskirjassaan. Oikeushyvien suojelun periaate ilmentää kriminalisointiperiaatteissa rikosoikeuden instrumentaalisuutta, eli tehtävää suojella lainsäätäjän määrittämiä oikeushyviä. Suojeltaviksi oikeushyviksi eivät kelpaa suoraan mitkä tahansa määritellyt suojeltavat intressit, vaan periaatteen osalta noudatetaan perusoikeuksien rajoittamisen tapaan hyväksyttävän tarkoitussidonnaisuuden vaatimusta ja oikeuskirjallisuuden ja valiokuntatyöskentelyn avulla tarkemmin jäsenyneitä standardeja.¹³ Tutkielma keskittyy juuri oikeushyvien suojelun periaate, sillä se ilmentää edellä kuvatusti sitä, mihin rikosoikeutta käytetään. Siksi juuri rikosoikeuden legitimoitukysymysten kannalta on mielenkiintoista, miten oikeushyvien suojelun periaate suhtautuu potentiaalsiin uusiin suojelukohteisiin tai sellaisiin vanhoihin suojelukohteisiin, joita tuodaan rikosoikeudellisen keskustelun piiriin uudessa kontekstissa.

Tutkielmassa selvitetään, ilmentääkö kansallisen turvallisuuden sisällyttäminen vientivalvontalain säännökseen systemaattisen tason muutoksia rikosoikeuden tehtävien osalta. Vientivalvontalain 6.4 §:n kansallinen turvallisuus viitattuna rikoslain 46 luvun 1 momentin 8 kohdan d alakohdassa ilmentää säännöksen suojelukohdetta ja tutkielma pyrkii kaksikäyttötuotteiden sääntelyä ja kansallisen turvallisuuden käsitteen luonnetta oikeushyvinä tutkimalla esittämään havaintoja modernista rikosoikeudesta ja sen itselleen asettamista tehtävistä. Tällä tavoin oikeushyvien suojelun periaatteen sisällöllisiä painotuksia pyritään jäsentämään nykyistä kriminaalipoliittista linjaa vasten kaksikäyttötuotteiden vientiin kohdistuneiden rikosoikeudellisten muutoksien kautta.

Tutkielmassa on kaksi etenkin relevanttia säännöstä, joiden sisältö esitellään alla.

Vientivalvontalain 6.4 §:n mukaan:

Ulkoministeriö asettaa unionin valvontaluetteloon sisältymättömän kaksikäyttötuotteen viennin luvanvaraiseksi, jos kyseinen tuote on tarkoitettu tai

¹³ Melander 2008, s. 327–385.

mahdollisesti tarkoitettu kokonaan tai osittain käyttöön, joka merkittävästi vaarantaa yleistä turvallisuutta tai Suomen kansallista turvallisuutta.

Rikoslain 46:1.1,8,d mukaisesti:

Joka rikkoo tai yrittää rikkoa

d) 6 §:n 4 momentissa unionin valvontaluetteloon sisällyttämättömien kaksikäyttötuotteiden viennistä,

säädettyä tai mainittujen säädösten nojalla annettua säännöstelymääräystä, on tuomittava säännöstelyrikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Vientivalvontalain 6.4 § ja RL 46:1.1,8,d muodostavat juridisen pohjan, josta säännösten kontekstiin lainsäädännön esitöiden ja oikeuskirjallisuuden muodossa lähdetään syventymään ja joiden kautta rikosoikeuden systematiikkaa tutkitaan. Tutkielmassa syvennytään erityisesti oikeushyvien suojelun periaatteeseen potentiaalisten muutosten rikosoikeudessa ilmentämiseksi, sillä intressinä ovat rikosoikeuden tehtävät. Oikeushyvien suojelun periaate soveltuu rikosoikeuden tehtävien kuvaamiseen, sillä se kuvaa rikoslain säännöksen suojeluintressiä. Syventyminen yksittäiseen, ajankohtaiseen säännösmuutokseen ja sen suojeluintressiin toimivat pääasiallisina keinoina hahmottaa rikosoikeuden sisällä hiljalleen tapahtuneita muutoksia ja johtavat seuraavaan tutkimuskysymykseen:

1. Ilmentääkö erityisesti vientivalvontalain 6 §:n ilmaisu kansallisen turvallisuuden suojelusta oikeushyvien suojelun periaatteen merkityssisällön muutosta osana rikosoikeuden uusia tehtäviä?

Aiheen käsittelyn ytimessä ovat vientivalvontalain 6.4 § ja RL 46:1.1,8,d, vaikka tutkielman tavoitteena onkin tarkastella systemaattisesti koko rikosoikeusjärjestelmän kannalta relevanttia oikeushyvien suojelun periaatetta. Kyseiset säännökset kuvastavat EU:n ja Suomen taloudellista protektionismia, turvallistamisretoriikkaa ja niiden vaikutuksia kansalliseen rikosoikeuteen laajemmin. Lisäksi säännökset ovat relevantteja etenkin vientiyritysten kannalta, joihin säännökset soveltuvat rikoslain 46:13 mukaisesti ja jotka ovat lain säätämisympäristössä ottaneet kantaa säännöksen sisältöön.¹⁴

¹⁴ Kangas 27.5.2024 Puolustus- ja ilmailuala ry:n lausunto talousvaliokunnalle.

1.3 Tutkielman rajaukset ja lähteet

Vientivalvontalain 6.4 §:ään viittaava RL 46:1.1,8,d mainitsee sekä kansallisen turvallisuuden että yleisen turvallisuuden. Tutkielma keskittyy kuitenkin kansalliseen turvallisuuteen siihen liittyvän tutkimustehtävän ja yleisestä turvallisuudesta rikosoikeuden kontekstissa laajalti käydyn keskustelun vuoksi.¹⁵ Keskeiset säännökset toimivat nykyistä turvallisuustilannetta ja problematiikkaa kuvaavina esimerkkeinä oikeushyvien suojelun periaatteen merkityssisällön tutkimuksessa. Käsittelyä tehdään siis oikeushyvien suojelun periaatteen piirissä. Jotta käsittely olisi riittävän kattavaa, otetaan tutkielmassa huomioon viimeaikainen kriminaalipoliittinen linja, rikosoikeuden kehitys 1990-luvulta nykypäivään sekä kansallisen turvallisuuden käsitteen muut oikeudelliset ulottuvuudet. Kontekstinsa vuoksi, kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan kehitystä ja erityispiirteitä arvioidaan tutkielmassa, mutta kansainväliseen joukkotuhoojien leviämisen estämiseen ei syvennytä enempää, kuin on tarpeen sääntelyn hahmottamiseksi.

Tutkielmassa käsiteltävä oikeushyvien suojelun periaate vie tutkimusta lähelle valtiosääntöoikeuden ja rikosoikeuden rajaa.¹⁶ Tästä syystä tutkielmassa myös käsitellään relevanteilta osin valtiosääntöoikeudellisia kannanottoja ja periaatteita. Perusoikeuksien osalta tutkielman käsittelyssä viitataan perusoikeudella perus- ja ihmisoikeuksiin kotimaisen sääntelyn kontekstissa. Tutkielmassa keskustellaan laajasti valtiosääntöoikeuteen sitoutuneen rikosoikeuden problematiikasta. Tutkielmassa otetaan huomioon myös saksalaisen oikeuskirjallisuuden ajatukset oikeushyvistä ja niiden suojelusta. Oikeushyvien suojelun periaatteen rajoja etsiessä rajataan kuitenkin pois Klaus Roxinin hahmottelemat kielletyt kriminalisoinnit ja tutkielma keskittyy rikosoikeuden rajojen hahmotteluun perusoikeusjärjestelmän avulla.¹⁷ Kollektiivisia oikeushyviä käsiteltäessä niistä sivutaan kuitenkin symbolisen rikosoikeuden kieltoa.

Tutkielman lähteiden pääpaino on kotimaisessa ja kansainvälisessä oikeuskirjallisuudessa sekä lainsäädännön esitöissä. Tämä johtuu tutkimuksen keskittymisestä erityisesti lainsäätäjän toiminnan analysoimiseen. Oikeuskäytäntöä kuitenkin hyödynnetään Euroopan unionin tuomioistuimen (EUT) osalta. Puhtaasti rikosoikeustieteellisten oikeuslähteiden lisäksi

¹⁵ Keskustelusta esimerkiksi Tuori 1999, s 920–931.

¹⁶ Valtiosääntöoikeuden ja rikosoikeuden suhteesta kriminalisoinneissa Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 81–83.

¹⁷ Roxinin ajattelu tiiviisti Kiiski 2008, s. 260–263.

kansallisen turvallisuuden käsittely kaksikäyttötuotteiden kontekstissa vaatii erityisesti valtiosääntöoikeudellisten lähteiden ja tiedustelulainsäädäntöön liitännäisten lähteiden käyttöä, joita käytetään kuitenkin varauksellisesti rikosoikeudellisen kontekstin vuoksi. Näiden lähteiden tarkoituksena on osaltaan avata kansallisen turvallisuuden luonnetta käsitteenä ja oikeushyvä. Tutkielma soveltaa yhdysvaltalaisia ajatussuuntia kansalliseen turvallisuuteen liittyen lainsäätäjän tarkoituksien ja ratkaisujen ymmärtämiseksi ja paremmin hahmottamiseksi.

Etenkin oikeushyvien suojelun periaatteen sisällöstä ja siihen kohdistuneista ja kohdistuvista muutospaineista keskusteltaessa on relevanttia käyttää osittain lähteinä oikeuskirjallisuutta muista oikeusvaltioista, joissa samanlaista problematiikkaa turvallisuuden ja vapauden välillä esiintyy. Tutkielmassa on aineistoa myös eurooppalaisista. Kansallisen turvallisuuden käsitteen osalta lähteet ovat moninaiset vaihdellen lainsäädännön esitöistä EU-tuomioistuimeen ja oikeuskirjallisuuteen. Suojelupoliisin kansallisen turvallisuuden katsauksia käytetään yhteiskunnallisten intressien sen ollessa kansallisesta turvallisuudesta vastaava viranomaisena.¹⁸

Kriminalisointiperiaatteita kokonaisuutena on tutkittu etenkin 2000-luvulla. Kattavimpia esityksiä on Sakari Melanderin väitöskirja vuodelta 2008, Kriminalisointiteoria: rangaistavaksi säättämisen oikeudelliset rajoitukset, jossa myös yksittäisiin periaatteisiin, kuten oikeushyvien suojelun periaatteeseen, syvennyttään erikseen omassa luvussaan. Oikeushyvien suojelun periaatteen ollessa lähellä valtiosääntöoikeudellista perusoikeuksien rajoittamisen edellytyksiä, V-P Viljasen teos perusoikeuksien rajoittamisesta vuodelta 2001 muodostuu relevantiksi. Artikkelitasolla keskustelua käydään jatkuvasti ja yleisteoksissakin oikeushyvien suojelun periaate ja siihen kohdistuva problematiikka tuodaan usein esiin.¹⁹

1.4 Rakenne

Tutkielman rakenteen avulla tutkimuksesta muodostetaan johdonmukainen kokonaisuus. Asioiden esittämisjärjestyksen avulla kansallisen turvallisuuden tutkiminen oikeushyvä osana rikosoikeutta ja sen uudenslaisia tehtäviä toteutetaan vientivalvontalain avulla. Kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan historiaa, kehitystä ja tuoreita muutoksia liittyen sitä

¹⁸ He 198/2017 vp, s. 37.

¹⁹ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 87–99.

koskeviin kriminalisointeihin hyödynnetään kansallisten turvallisuusintressien nousun konkretisoimisessa.

Kaksikäyttötuotteiden vientivalvonta on oikeudellisena kontekstina olennainen tutkimuskysymykseen vastaamisen kannalta. Tästä syystä 2 luku käsittelee juuri kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan kehitystä, siihen liittyneitä turvallisuuspoliittisia piirteitä ja järjestelmän muutosta nykyiseen muotoonsa. Kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan kehityksen osalta on olennaista hahmottaa EU-tason kaksikäyttötuotteiden vientivalvontaa koskevan lainsäädännön kehitys, jonka kautta EU-tason intressit heijastuvat myös Suomen omaan, EU-tason sääntelyä täydentävään vientivalvontalakiin. Kotimaisessa sääntelyn tarkastelussa pyritään analysoimaan, miten lainsäätäjät ovat päättäneet vientivalvontalain muotoilujen osalta nykyiseen ratkaisuun ja miten kansalliset turvallisuusintressit ovat vuosikymmenten aikana nousseet taka-alalta suoraan sovellettavaksi ja suojeltavaksi intressiksi vientivalvonnan rangaistussääntöjen osalta. Kaksikäyttötuotteiden vientivalvonta kontekstina muodostuu siis kansallisen turvallisuuden analysoinnin ja tutkimisen työväliseksi, jonka avulla ymmärrys kansallisen turvallisuuden soveltamiskontekstien pluralismista konkretisoituu ja johon kohdistunut muutos on tuore ja rikosoikeuden tehtäväkentän laajenemisen osalta ajankohtainen.

Kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnassa merkitykselliseksi nousseen kansallisen turvallisuuden suojeleintressin käsittelystä siirrytään varsinaiseen oikeushyvien suojelun periaatteen käsittelyyn luvussa 3. Luvun tarkoituksena on avartaa oikeushyvien suojelun periaatteen merkitystä kriminalisoinneissa laajalti ottaen huomioon lyhyesti sen taustalla vaikuttavan preventioteoreettisen keskustelun ja siirtymällä käsittelemään kansallisen turvallisuuden suojeleintressin kannalta merkityksellistä oikeushyvien ja perusoikeuksien välistä suhdetta ja kollektiivisten oikeushyvien asemaa. Myös kriminalisointien kannalta yleisesti vaikuttavaa ajankohtaista kriminaalipoliittista suuntaa analysoidaan, jonka jälkeen luku päätetään modernista rikosoikeudesta käytävään keskusteluun. Kansallisen turvallisuuden suojeleintressin kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan kontekstissa kohdellaan analyysille konkretiaa tuovana esimerkkinä luvussa, vaikka suurin osa luvun sisällöstä onkin teoriapainotteista keskustelua, jonka hedelmiä pyritään hyödyntämään 4 luvussa.

Luku 4 eli viimeinen varsinainen käsittelyluku keskittyy kansalliseen turvallisuuteen. Aluksi se irrotetaan sen ajankohtaisesta soveltamiskontekstistaan eli kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnasta, jotta sitä koskevien määritelmien pluralismi ja niiden tuoma

problematiikka rikosoikeuden ja erityisesti oikeushyvien suojelun periaatteen kannalta pystytään hahmottamaan. Konteksteista pyritään ottamaan huomioon relevanteimmat, joilla on merkittävä asema vientivalvontalain kansallisen turvallisuuden määrittelyn kannalta. Problematisointi kohdistetaan luvussa juuri rikosoikeuden ulkopuolelta suoraan lainattaviin suojeltaviin intresseihin, niiden hankalaan määrittelyyn sekä suojeltavan intressin erilaiseen luonteeseen verrattuna perinteisiin suojeluintresseihin.

Kansallisen turvallisuuden oikeushyvää peilataan 2 luvussa muodostettuja standardeja vasten ja selvitetään, täyttääkö kansallinen turvallisuus oikeushyvien suojelun periaatteen standardit. Tämän jälkeen luvussa keskustellaan vielä rikosoikeudelle muodostuvista uusista tehtävistä. Kansallisesta turvallisuudesta kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan kontekstissa muodostetaan koko työtä läpileikkaava ajatuksen valtion ulkoisen turvallisuuden huomioivasta modernista rikosoikeudesta kansallisen turvallisuuden muodossa, jolla on vaikutuksia myös rikosoikeuden tehtäviin.

1.5 Tutkimusmenetelmät

Tutkielman tutkimuskysymykseen vastaamisen kannalta on olennaista, millaisia käytänteitä ja operaatioita tiedon sekä sääntöjen keräämiseen ja niiden tulkitsemiseen käytetään. Tutkielman metodeilla on siis olennainen asema sen onnistumisen kannalta.²⁰ Tutkielman tavoitteen ollessa selvittää, ilmentääkö kansallisen turvallisuuden sisällyttäminen vientivalvontalain säännökseen systemaattisen tason muutoksia rikosoikeuden tehtävien osalta, on luontevaa hyödyntää pääasiallisesti oikeusdogmatiikkaa, eli lainoppia, jonka avulla voidaan tuottaa tietoa voimassa olevasta oikeudesta, tavoitteen toteuttamiseen. Erityisesti teoreettinen lainoppi on merkityksellinen tutkielman tavoitteiden kannalta, sillä teoreettisella lainopilla systematisoidaan voimassa olevaa oikeutta.²¹ Sen avulla voidaan tutkia ja jäsentää käsitteitä kuten kansallista turvallisuutta sekä periaatteita ja teoreettisia rakennelmia, kuten oikeushyvien suojelun periaatetta osana rikosoikeuden tehtäväkenttää. Tutkielma keskittyy siten voimassa olevaan oikeuteen ja osallistuu oikeudellisiin käytäntöihin suppeassa mielessä.²²

²⁰ Rautiainen ym. 2023, s. 47.

²¹ Aarnio 1997, s. 40–45.

²² Hirvonen 2011, s. 25–26.

Tutkielma ei kuitenkaan ole puhtaasti lainopillinen, sillä se keskittyy oikeushyvien suojelun periaatteeseen ja siten lainsäätäjän tasolla tapahtuvaan toimintaan. Näkemykset kansallisen turvallisuuden sisällyttämisestä rikosoikeuteen kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan kontekstissa ja tämän vaikutuksista oikeushyvien suojelun periaatteeseen esitetään kuitenkin pääosin rikosoikeuden sisäisestä systematiikasta käsin arvioimalla, miten voimassa oleva oikeus mahdollisesti ilmentää oikeushyvien suojelun periaatteeseen kohdistuneita muutoksia. Tutkielmassa tukeudutaan myös rikosoikeudellisiin doktriineihin ja niitä hyödynnetään osana teoreettista rikoslainoppia.²³ Oikeudellisiin doktriineihin keskittyvä tutkimus antaa järjestelmällisen selvityksen tiettyä oikeudenalaa tai instituutiota koskevista periaatteista, säännöistä ja käsitteistä ja analysoi näiden periaatteiden, sääntöjen ja käsitteiden välistä suhdetta voimassa olevan lainsäädännön epäselvyyksien ja aukkojen korjaamiseksi.²⁴ Oikeudellisiin doktriineihin nojaten tutkielma pyrkii systematisoinnillaan kokonaisvaltaisuuteen. Systematisointia tehdään siten, että rikosoikeus säilyttää sitä muovanneiden oikeuslähteiden hengen ja niiden kautta luodun systematiikan.

Tutkielman teoreettinen lainoppi saa tukea sen kriminaalipoliittiselta orientaatiolta, joka tukee valintaa lähestyä tutkimuskysymyksiä teoreettisen lainopin kautta, jolla tarkoitetaan tutkielman kontekstissa tutkielman vuorovaikutusta rikoslain käytön ja kriminaalipolitiikan välillä. Vuorovaikutus toteutetaan arvioimalla muuttuvan kriminaalipolitiikan tuomia paineita rikosoikeudelle, jolla teoreettisen lainopin puitteissa tapahtuvaa tutkimusta pyritään rikastuttamaan huomioimalla yhteiskunnallinen konteksti ja siitä kumpuavat arvot sekä intressit. Kriminaalipoliittinen orientaatio määrittää tehtävää tutkimusta ja tekee tutkielmasta kriminaalipoliittisesti latautunutta teoreettista lainoppia. Oikeustieteen tehtävä ei tutkielmassa typistykään vain annettujen normien systematisointiin, vaan yksilön perusoikeuksien ja julkisen vallankäytön läheinen yhteys järjestelmän luonteeseen kuuluvana ominaisuutena on käsittelyn keskiössä.²⁵ Mikäli kriminaalipoliittinen linja ja kansalliseen turvallisuuteen kohdistuvat poliittiset intressit jätettäisiin huomioimatta, muodostaisi systematisointi epärealistisen kuvan oikeushyvien suojelun periaatteesta eivätkä havainnot olisi yleistettävissä kuten hyvän systematisoinnin elementit vaativat.²⁶

²³ Smits 2015, s. 209–227.

²⁴ Smits 2015, s. 210. Eng: ”give a systematic exposition of the principles, rules and concepts governing a particular legal field or institution and analyses the relationship between these principles, rules and concepts with a view to solving unclarities and gaps in the existing law.”

²⁵ Lappi-Seppälä 1997, s. 190.

²⁶ Sajama 2016, s. 41–46.

Teoreettisen lainopin puoli saa tukea kriminaalipoliittisen orientaation lisäksi perusoikeusmyönteiseltä laintulkinnalta, joka sitoo kriminaalipoliittisten arvojen tulkintaa lainsäädännön kontekstissa määriteltyihin arvoihin.²⁷ Tutkielman kontekstissa kriminalipoliittinen orientaatio näkyy oikeushyvien suojelun periaatteeseen keskittyvässä tutkimuskysymyksessä, ja sen avulla tehtävässä rikosoikeudellisen järjestelmän käytön yhteensovittamisessa nykyiseen kriminaalipolitiikkaan ottamalla tämä huomioon periaatteen systematisoinnissa.²⁸ Teoreettisen lainopin osalta käsitteiden jäsentäminen ja oikeushyvien suojelun periaatteen standardien selkeyttäminen ovat avainasemassa.

²⁷ Ks. Siltala 2003, s. 571–575.

²⁸ Lappi-Seppälä 1997, s. 194.

2 Kaksikäyttötuotteiden viennin valvonta

2.1 Kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan sääntelyn kehitys

Kaksikäyttötuotteisiin liittyvän sääntelykehikon hahmottaminen toteuttaa tutkielman tavoitteita avaamalla kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan sääntelyalaa, jonka avulla voidaan hahmottaa nykyisen sääntelyn tausta, rakenne ja mahdollinen problematiikka. Aluksi käsittely keskittyy kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan nykyisenkaltaisen rakenteen muodostumiseen ja sen taustaan niiden ymmärtämiseksi ja juridisen kontekstin hahmottamiseksi. Ajallisesti tämä on tapahtunut 1990-luvulla, jolloin Suomi EU-jäsenyytensä myötä uudisti lainsäädäntöään ja vientivalvontamenettelyjä. Tämän jälkeen käsittely siirtyy vientivalvonnan uudistuksiin 2020-luvulla, ensin EU-tasolla ja sen jälkeen Suomen tasolla uudistusten kokonaisuuden hahmottamiseksi. Suomen osalta keskitytään erityisesti sen omiin lisäyksiin liittyen kaksikäyttötuotteiden vientivalvontaan sekä rangaistussäännöksiin niiden erottamiseksi muusta lainsäädännöstä. Samalla johdatellaan uusien säännösten problematiikkaan keskustelemalla jo lyhyesti kansallisen turvallisuuden käsitteen historiasta ja kansallisten turvallisuusintressien noususta kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnassa Suomessa.

Vientivalvonnalla yleisesti tarkoitetaan tämän tutkielman kontekstissa Suomesta tai muusta valtiosta tapahtuvaa aineellisten tai aineettomien tuotteiden vientiin kohdistuvaa sääntelyä, joiden taustalla vaikuttavat ulko- ja turvallisuuspoliittiset tavoitteet, kansainvälinen rauha ja turvallisuus, korkean teknologian saatavuus, kansallinen turvallisuus, kansainvälisten velvoitteiden toteuttaminen tai muu näihin verrattava tekijä.²⁹ Kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan alkuperäinen sääntelytausta on useissa kansainvälisissä järjestelyissä, joilla on toteutettu asensulukupoliittikkaa. Tällä tarkoitetaan joukkotuhoaseiden leviämisen estämistä eli non-proliferaatiota erilaisten sopimusten ja muun yhteistyön kautta. Kaksikäyttötuotteiden osalta tämä on 1990-luvulla tarkoittanut siviilituotteita, joita voitiin käyttää myös joukkotuhoaseohjelmien edistämiseen.³⁰ Nykyisin valvonnan osalta korostetaan myös tavoitetta estää kaksikäyttötuotteiden päätyminen valvovan valtion kannalta epäsuotuisiin käyttötarkoituksiin, esimerkiksi lisäämään uhkaavan valtion sotilaallista kyvykkyyttä.³¹

²⁹ Pursiainen 2021, s. 210.

³⁰ HE 69/1996 vp, s. 3–4.

³¹ Pursiainen 2021, s. 232.

Erilaiset kansainväliset järjestelyt ja EU vaikuttivat 1990-luvulla kotimaisen säädöksen, lain kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnasta (562/1996), muodostumiseen. Non-proliferaatio nousi 1990-luvulla kansainvälisen yhteistyön kärkihankkeiksi turvallisuuden osalta ja sen keskeisimpinä välineinä vaikuttivat erilaiset sopimusjärjestelyt, kuten ydinsulkusopimus ja kemiallisten aseiden täyskieltosopimus. Lisäksi taustalla vaikuttivat edelleen kansainvälisellä tasolla merkitykselliset ohjusalan kaksikäyttötuotteiden viennin valvontaan liittyvä MTCR ja Wassenaarin järjestely, jonka nojalla valvotaan tavanomaisimpia kaksikäyttötuotteita.³² Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) ja EU:n asettamat pakotteet ovat myös vaikuttaneet kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan kehitykseen, vaikka pakotesäätely onkin erillään vientivalvonnasta. Vientivalvonnan taustaksi nostetaan lisäksi Persianlahden sodan vaikutukset, jonka myötä länsimaat halusivat erityislaatuisiin tapauksiin soveltuvan järjestelmän koskien maita, joissa oli tai epäiltiin olevan joukkotuhoaseiden tai ballististen ohjusten kehitysohjelmia.³³ Kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan kehikko onkin taustaansa vasten rakentunut juuri erityyppisten riskialttiina pidettyjen tuotteiden ja tuoteryhmien valvontaan, jonka vuoksi valvonnassa käytetään luetteloita valvottavista kaksikäyttötuotteista.

Kansainvälisten järjestelyiden huomioiminen ja varsinainen sääntelykehikon rakentuminen luettelointeen tapahtui Suomessa EU:n kautta. Tarkemmin taustalla ovat EU:n säätämät kaksikäyttötuotteiden vientivalvontaa koskeva neuvoston asetusta (EY) (3381/94), jolla otettiin käyttöön unionin yhteinen vientivalvontajärjestelmä, ja neuvoston yhteistä toimintaa koskeva päätös (94/942/YUTP), jolla unioni muotoili kaksikäyttötuotteiden, määräraikkojen ja suuntaviivojen luettelot sovellettaviksi kansallisella tasolla.³⁴ Luetteloiden ja muun sääntelyn osalta oli olennaista, miten kaksikäyttötuotteet määriteltiin säädöksissä. Tuolloisessa kotimaisessa säädöksessä määritelmä oli 2 §:ssä ilmaistu. Määritelmä oli melko suppea ja se lienee johdettu kansainvälisistä järjestelyistä, joihin Suomi oli sitoutunut:

Tässä laissa tarkoitetaan kaksikäyttötuotteella tuotetta, teknologiaa, palveluja ja muuta hyödykettä, jota normaalin siviililuontoisen käyttönsä tai sovellutuksensa ohella voidaan käyttää joukkotuhoaseiden tai niiden maaliinsaattamiseen tarkoitettujen ohjusjärjestelmien kehittelyyn tai valmistukseen taikka jolla voidaan edistää yleistä sotilaallista toimintakykyä.

³² Taustalla vaikuttaneista sopimuksista tarkemmin HE 69/1996 vp, s. 3–6; Pursiainen 2021, s. 232.

³³ HE 69/1996 vp, s. 1–6.

³⁴ HE 69/1996 vp, s. 7.

Kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan systematiikan ymmärtämiseksi on olennaista huomioida, ettei ainoastaan luetteloita ja siten valvottavien tuotteiden luokittelua ja yksilöintiä 1990-luvullakaan nähty riittävänä toimenpiteenä non-proliferaation toteuttamiseksi.

Ratkaisuna tähän kansainvälisessä vientivalvonnassa alettiin kiinnittää huomiota catch all -säännöksiin. Catch all -säännöksillä tarkoitetaan vientivalvonnan säännöksiä, jotka ulottavat vientivalvonnan säännökset luettelon ulkopuolisiin tuotteisiin silloin, kun viennillä voisi olla turvallisuusintressien näkökulmasta negatiivisia vaikutuksia.³⁵ Tuolloisessa neuvoston asetuksen 4 artiklassa asetettiin vähimmäistaso kansalliselle catch all -sääntelylle, mutta Suomi päätti vielä laajemmin perustelematta tiukentaa sääntelyä vaatimalla lupaa myös muun kuin neuvoston päätöksessä mainitun tuotteen viennin tapauksessa. Suomella oli siis vaadittua tasoa tiukempi linja kaksikäyttötuotteiden viennin sääntelyn osalta.

Suomi lisäsi omia viennin rajoittamisen perusteita osaksi lupaharkintaa, jotka ilmaistiin silloisen säädöksen 3 §:ssä. Tutkielman kannalta relevantein on viennin rajoittaminen Suomen ulko- tai turvallisuuspoliittisten tavoitteiden tai Suomen turvallisuusetujen edistämiseksi sekä kansainvälisen turvallisuuden ylläpitämisen tukemiseksi. Vastaavanlaisia kriteerejä käytettiin myös EU-tasolla ilmaisemaan vientilisenssin harkinnassa huomioon otettavia seikkoja.³⁶ Olennaista säännöksen sisällössä nykyiseen sääntelyyn verrattuna on se, että se koskee vientilisenssin myöntämisen perusteita eikä harkintaa siitä, tehdäänkö jostain viennistä lisenssinalaista, ja sen perusteella vientiä ei siis voida tehdä lisenssinalaiseksi. Perusteet ovat toissijaisia kansainvälisiin järjestelyihin verrattuna eivätkä ole toimineet pohjana silloisen säädöksen kriminalisoinneille. Rajanveto kaksikäyttötuotteiden ja niiden ulkopuolelle jääneiden tuotteiden välille lienee ollut myös selkeämpi yksinkertaisemman teknologian vuoksi. Säännös kuitenkin kielii kansallisen tason intresseistä kansainvälisten järjestelmien ulkopuolella määrittelemättömien turvallisuusintressien muodossa.³⁷

Kaksikäyttötuotteiden vientivalvontajärjestelmää muodostettaessa myös rangaistussäännökset, jotka ovat toimineet pohjana nykyisenmuotoisille rikoslain säännöksille, säädettiin osaksi järjestelmää. Tuolloin rangaistusseuraamukset ilmaistiin lain 9 §:ssä, jossa viitattiin silloisiin RL 46 luvun 1-3 §:iin. Myös catch all -säännöksen rikkominen on kriminalisoitu. Sen mukaisesti luetteloon kuulumattoman tuotteen, palvelun tai muun hyödykkeen viennin yhteydessä on esitettävä vientilisenssi, jos viejä on saanut valvovalta

³⁵ Pursiainen 2021, s. 242–248.

³⁶ HE 69/1996 vp, s. 14.

³⁷ Ks. EU-jäsenvaltioiden eriävistä intresseistä vientivalvonnassa Wetter 2009, s. 77.

viranomaiselta ilmoituksen siitä, että tuote on tai se voi olla kokonaan tai osaksi tarkoitettu käyttöön, joka liittyy erilaisten aseiden tai niiden maaliinsaattamiseen soveltuvien ohjusten kehittämiseen tai muuhun vastaavaan toimintaan. Säännöksen muotoilu on tyhjentävä ja se koskee nimenomaisesti asesulkupolitiikan ja kansainvälisten sopimusten kannalta keskeisiä vientitapahtumia ja niiden kontrollointia.

Laki kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnasta uudistui hiljattain, mutta alkuperäinen säädös vuodelta 1996 pysyi voimassa vuoteen 2024 asti. Vuonna 2011 laki kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnasta muuttui merkittävästi EU-tason muutosten myötä. EU antoi vuonna 2009 uuden asetuksen kaksikäyttötuotteiden vientiä, siirtoa, välitystä ja kauttakulkua koskevan yhteisön valvontajärjestelmän perustamisesta (EY) 428/2009. Unionin uusi asetus edellytti jäsenmailta kaksikäyttötuotteiden osalta kaksikäyttötuotteiden viennin lisäksi myös niiden välityksen ja kauttakuljetuksen huomioimista laajentaen sääntelyn soveltamisalaa.³⁸

Huomionarvoista vuonna 2009 säädetyssä asetuksessa kotimaisen rikosoikeuden kannalta on sen esittelemien uudistusten ja jäsenvaltioille annettujen valtuuksien lisäksi se, että alun perin tarkoituksena oli säätää sen nojalla pakolliseksi jäsenvaltioille asettaa rikosoikeudellisia seuraamuksia kaksikäyttötuotteiden vientivalvontaan liittyvien säännösten rikkomisesta. Kriminalisointivelvoitetta pidettiin Suomessa kuitenkin liian yksityiskohtaisena, eikä velvoite toteutunut asetuksen voimaan tullessa versiossa. Ehdotus kriminalisoinneista ilmaisee unionin halukkuuden liittää rikosoikeudelliset seuraamukset osaksi kaksikäyttötuotteiden vientivalvontaa.³⁹ Muutoksista ja pyrkimyksistä huolimatta säädöksen tarkoituksena pysyi edelleen pääasiassa non-proliferaatio kansainvälisten sopimusten ja monenvälisen vientivalvontayhteistyön avulla sekä uutena terrorismin torjunta, jonka nähtiin kasvattaneen kaksikäyttötuotteiden viennin valvontaa.⁴⁰

Joukkotuhoaseiden leviämisen estämisen lisäksi Suomen turvallisuusintressit kansallisen turvallisuuden muodossa ovat nousseet hallituksen esityksessä 201/2010 vp. esiin. Ehdotetun säädöksen 7 b § 2 momentin ehdotettujen valtuuksien mukaisesti ulkoministeriö pystyi määräämään kauttakuljetettavan tavaran hävitettäväksi, jos oli perusteltua syytä epäillä, että tavaraa käytettäisiin lähtömaassa 7 a §:n 1 momentin mukaan:

³⁸ HE 201/2010 vp, s. 3.

³⁹ Ibid; Melander 2015, s. 80–81; UaVL 2/2007 vp, s. 2–3.

⁴⁰ UaVM 12/2010 vp, s. 1.

kemiallisten ja biologisten aseiden tai ydinaseiden kehittämiseen, tuotantoon, käsittelyyn, käyttöön, ylläpitoon, varastointiin, havaitsemiseen, tunnistamiseen tai levittämiseen taikka tällaisten, asesulkujärjestelyjen alaan kuuluvien aseiden maaliinsaattamiseen soveltuvien ohjusten kehittämiseen, tuotantoon, ylläpitoon tai varastointiin.

Tätä omaisuudensuojaan puuttuvaa valtuutta perusteltiin nimenomaisesti Suomen kansallisella turvallisuudella ja voimakkaalla sekä pakottavalla yleisellä edulla.⁴¹ Perusteluja haettiin omaisuudensuojaa koskeneista perustuslakivaliokunnan lausunnoista liittyen yleiseen etuun.⁴²

Kansallinen turvallisuus rinnastetaan hallituksen esityksessä kansalaisten turvallisuuteen ja se pysyy hallituksen esityksessä välillisenä perusteena, jota ei erikseen mainita säädöksessä.⁴³ Suomen kansallinen turvallisuus jääkin lakiehdotuksessa vaille varsinaista analyysiä, vaikka se mainitaan osana sääntelyn alkuperäistä tavoitetta, eli joukkotuhousoseiden leviämisen estämistä. Perustelut nojaavat silti enemmän voimakkaaseen ja pakottavaan yleiseen etuun, joihin myös Suomen kansainväliset velvoitteet liittyivät. Tällaiseksi muodostui esimerkiksi YK:n turvallisuusneuvoston vuonna 2004 hyväksymä päätöslauselma 1540, jonka mukaisesti YK:n jäsenvaltioiden on tehtävä kaikkensa, jotta joukkotuhousoseita tai niiden kantolaitteita ei päädy ei-valtiollisten toimijoiden käsiin. Samoin terrorismin vastaisen taistelun, joka muodostaa eräänlaisen välitilan sodan ja rauhan välille, tuoma kansainvälinen paine kotimaiselle lainsäädännölle ovat nähtävissä esityksestä.⁴⁴ Kansallinen turvallisuus ja muut valtiolliset turvallisuusintressit pysyttelivät siis vielä taka-alalla, eikä niitä nostettu säädöksessä suoraan perusteiksi luvanvaraisuudelle.

2.2 Kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan uudistuminen EU-tasolla nykyiseen muotoonsa

EU-tasolla uudistettiin kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan sääntelyä vuonna 2021 järjestelmän pysymiseksi nopeasti muuttuvien poliittisten, taloudellisten ja teknisten luomien haasteiden tahdissa.⁴⁵ Muutos on merkittävä nykyisen kotimaisen sääntelyn hahmottamisen kannalta. Uudelleenlaadittu asetus kaksikäyttötuotteiden vientiä, välitystä, teknistä apua, kauttakulkua ja siirtoa koskevan unionin valvontajärjestelmän perustamisesta (EU)

⁴¹ HE 201/2010 vp, s. 11.

⁴² PeVL 2/1986 vp, s. 5–6.

⁴³ HE 201/2010 vp, s. 11.

⁴⁴ Melander 2008, s. 365; Nuotio 2002, s. 229.

⁴⁵ HE 47/2024 vp, s. 4.

(vientivalvonta-asetus, 821/2021) muuttaa useita kohtia ja laajentaa valvontaa tuomalla valvonnan piiriin uudenlaisia tuotteita, kuten verkkovalvontatuotteet. Niitä käytetään vientivalvonta-asetuksen 2 artiklan 20 kohdan mukaan luonnollisten henkilöiden salaa tarkkailemiseen sekä tiedon keräämiseen. Verkkovalvontatuotteiden vienti on luvanvaraista, mikäli niitä käytetään tai mahdollisesti käytetään kansallisiin tukahduttamistoimiin ja/tai ihmisoikeuksia koskevan oikeuden ja kansainvälisen humanitaarisen oikeuden vakaviin loukkauksiin. Uudistus ilmentää EU:n pyrkimystä ihmisoikeuksien turvaamiseen vientivalvonnassa.

Aiemmin mainittuihin catch all -lupavaatimuksiin tuli EU-tasolla laajennuksia. Uudessa asetuksessa joukkotuhoseisiin liittyvä loppukäyttö, sotilaallinen loppukäyttö asevientikiellon kohteena olevassa valtiossa ja luvaton käyttö osana luvattomasti maasta vietyä puolustustarviketta rinnastetaan toisiinsa, jolloin kahden jälkimmäisen lupavaatimukset laajenevat samalle tasolle kuin joukkotuhoseiden viennin valvonta.⁴⁶ Kaksikäyttötuotteen määritelmä on samaan aikaan jossain määrin laajentunut. Suomi on vientivalvonta-asetuksen uudelleenlaatimisen jälkeen luopunut omasta määritelmästä kansallisessa lainsäädännössä ja vientivalvonta-asetuksen 2 artiklan 1 kohdan määritelmän mukaan kaksikäyttötuote tarkoittaa:

tuotteita, myös ohjelmistoja ja teknologiaa, joita voidaan käyttää sekä siviili- että sotilastarkoituksiin ja joihin kuuluvat tuotteet, joita voidaan käyttää ydinaseiden, kemiallisten aseiden tai biologisten aseiden tai niiden maaliinsaattamisjärjestelmien suunnitteluun, kehittämiseen, tuotantoon tai käyttöön, mukaan lukien kaikki tuotteet, joita voidaan käyttää sekä muihin kuin räjähdystarkoituksiin että millä hyvänsä tavoin apuna ydinaseiden tai muiden ydinräjähteiden valmistamisessa.

Kaksikäyttötuotteiden yleinen määritelmä säilyy siis samankaltaisena, mutta samalla vientivalvonta-asetus asiallisesti laajenee koskemaan uudenlaisia kaksikäyttötuotteita ja rinnastaa aiemmin toissijaisina pidettyjä loppukäyttövalvonnan muotoja non-profileraatioon. Huomionarvoista on myös se, että teknologisen kehityksen vuoksi kaksikäyttötuotteisiin lukeutuu entistä monipuolisemmin teknologiaa, joka laajentaa valvottavien kaksikäyttötuotteiden listaa ja lisää lupavaatimusten piiriin kuuluvien tuotteiden määrää.

Kaksikäyttötuotteiden vientivalvonta on irtautunut jossain määrin perinteisestä non-proliferaation toteuttamisesta vientivalvonta-asetukseen vuosien varrella tehtyjen uudistusten

⁴⁶ HE 47/2024 vp, s. 10–11.

myötä. Se on aineellisten ja aineettomien tuotteiden, niihin liittyvän teknologian sekä näihin liittyvien toimenpiteiden, kuten palvelujen antamisen valvontaa. Sen piiriin kuuluvat lähtökohtaisesti luvanvaraisesti vietävät, ja usein myös kauttakuljetettavat, valvontaluetteloon kuuluvat kaksikäyttötuotteet sekä valvontaluetteloon kuulumattomat kaksikäyttötuotteet, jotka voivat päätyä tai mahdollisesti päätyvät tiettyyn loppukäyttöön tai uhaksi nähtyihin valtioihin, esimerkiksi osaksi luvattomasti vietyä puolustustarviketta.

2.3 Kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan kehityspiirteet Suomessa

Vientivalvonta-asetus on suoraan sovellettavaa lainsäädäntöä. Suomen oma sääntely täydentää sen osalta merkityksellisiä seikkoja, kuten valvonnan käytännön järjestelyitä. Kotimainen sääntelyn avulla hahmotetaan järjestelmään liittyviä kansallisia intressejä, jotka ovat olennaisia osana kaksikäyttötuotteiden vientivalvontaa kokonaisuutena. Suomella on ollut vuodesta 2024 käytössä esimerkiksi oma kaksikäyttötuotteiden valvontaluettelo vientivalvonta-asetuksen vientivalvontaluettelon lisäksi vientivalvontalain 7 §:n mukaisesti. Siinä tehdään täydennyksiä muun muassa kvanttiteknologian osalta, jonka päätyminen epätoivottujen valtiollisten toimijoiden käsiin halutaan estää.⁴⁷

Vaikka aiemmin mainittu EU-tasolta tuleva kriminalisointipakko ei toteutunutkaan, vaatii vientivalvonta-asetus nykyisessä muodossaan jäsenvaltioiden säätävän asetuksen säännösten rikkomiseen liittyvistä seuraamuksista, jotka ovat tehokkaita, oikeasuhtaisia ja varoittavia vientivalvonta-asetuksen 25 artiklan mukaisesti.⁴⁸ Suomessa tämä on toteutettu jo aiemmin mainittujen rikoslain säännösten avulla. Nykyään rangaistussäännökset sisältyvät RL 46 lukuun ja pääasiallisesti sen 1 §:ään, jossa viitataan vientivalvontalakiin. Kyseessä on blankorangaistussäännös, joka saa sisältönsä ja kriminalisointiperusteensa rikoslain ulkopuolelta.⁴⁹ RL 46:1:ssa mainittu säännöstelymääräys saattaa käsitteellisesti vaikuttaa epäselkeältä. Rikoslain uudistusta koskevassa hallituksen esityksessä käsitettä on selkeytetty ja sen mukaisesti säännöstelymääräykset voivat olla lain tavoitesisältöä koskevia määräyksiä tai menettelyyn liittyviä määräyksiä.⁵⁰ Käsite on siis laaja ja siten vientivalvontalain alaiset

⁴⁷ HE 47/2024 vp, s. 15.

⁴⁸ Melander 2015, s. 80.

⁴⁹ Melander 2008, s. 220–230.

⁵⁰ HE 66/1988 vp, s. 178.

viittaamalla rikoslakiin sisällytetyt säännöstelymääräykset kattavat laajan alan erilaisia velvollisuuksia.⁵¹

Vientivalvonta-asetus on jättänyt jäsenvaltioille liikkumavaraa catch all -säännösten osalta, joihin on liitetty jo aiemmin kansallisella tasolla rikosoikeudellisia seuraamuksia. Suomen kansalliset turvallisuusintressit ovat jo säädöksen aiemmissa versioissa nousseet esiin säännösten perusteluissa ilman selkeää määritelmää, mutta ne ovat jääneet toissijaisiksi ja ne on rinnastettu tärkeämpinä pidettyihin perusteluihin, kuten juuri kaksikäyttötuotteiden kannalta relevanttina pidettyyn non-proliferaatioon ja pakottavaan yleiseen tarpeeseen. Sekä catch-all säännösten, että kansallisten turvallisuusintressien osalta tehtiin kuitenkin merkittävä muutos vientivalvontalakia säädettäessä.

Vientivalvontalaki sai uudistamisensa yhteydessä uuden catch all -säännöksen, joka vaikuttaa vain kansallisella tasolla ja johon on liitetty rikosoikeudellisia seuraamuksia. Säännös on jo esitelty vientivalvontalain 6.4 §, jonka perusteella ulkoministeriö voi tehdä nimenomaisesti viennin luvanvaraiseksi sen vaarantaessa tai mahdollisesti vaarantaessa kansallisen turvallisuuden. Säännöksen mukaisen säännöstelymääräyksen, eli ulkoministeriön lupavaatimuksen, noudattamatta jättäminen on kriminalisoitu säännöksessä RL 46:1.1,8,d. Vientivalvonta-asetus ei edellytä kyseistä säännöstä, vaan kyseessä on Suomen oma lisäys. Lisäys perustuu vientivalvonta-asetuksen 9 artiklaan, joka antaa mahdollisuuden jäsenvaltiolle asettaa yleiseen turvallisuuteen, terroritekojen ehkäisemisen mukaan lukien, tai ihmisoikeuksiin liittyvistä syistä asettaa unionin valvontaluetteloon sisällyttämättömien kaksikäyttötuotteiden viennille lupavaatimuksen. Muutos on periaatteellisesti merkittävä, sillä se ei pelkästään muuta kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan luonnetta vaan myös tekee kansallisesta turvallisuudesta suojeltavan oikeushyvän uudenaikaisessa kontekstissa.

Vientivalvontalain uusi catch-all -säännös ja siihen viittaava rikossäännös eivät täysin sovi kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan alkuperäisten kriminalisointien tarkoitukseen, joka on ollut joukkotuhoaseiden leviämisen rajoittaminen ja sitä kautta ihmisten hengen ja terveyden suojeleminen.⁵² Nyt kyseessä olevat säännökset ilmaisevat selkeästi Suomen kansallisen intressin järjestelmässä, joka on myös EU-tasolla laajentunut entisestään uusille alueille. Hallituksen esityksessä rinnastusta non-proliferaation alkuperäiseen tarkoitukseen ei ole tehty, eikä hallituksen esityksessä ole pyritty perustelemaan säännöstä lain aikaisempien versioiden

⁵¹ HE 47/2024 vp, s. 23.

⁵² HE 69/1996 vp, s. 3.

avulla.⁵³ Toisin sanoen säännös on jossain määrin irrallinen vientivalvontalain ja vientivalvonta-asetuksen rakennetusta systematiikasta ja niiden tarkoituksesta, sillä se rakentuu eri perusteluille. Säännös muuttaa aiemmin lupaharkinnassa määrittelemättömänä toimineen elementin olennaiseksi osaksi Suomen catch all -säännöksiä ja kriminalisointeja. Kyseinen säännös on huomioitu myös lausuntopalautteessa puolustus- ja ilmailuala ry:n toimesta. Myös puolustusvaliokunta on erikseen maininnut, että säännöksen aiheuttamat velvollisuudet viejälle tulisi olla selkeät.⁵⁴

Kriminalisointi saa perustelunsa vientivalvontalain säännöksestä ja sen esitöistä. Vaatimus ei tule EU-tasolta, jolloin kriminalisointia ei suoraan pysty perustelemaan EU-velvoitteiden noudattamisella. Säännöksen suojelukohde on lain esitöiden mukaisesti määritelty tiedustelulainsäädännön esitöiden avulla. Kriminalisoinnin hyväksyttävyyteen ja tiedustelulainsäädännön esitöiden käyttöön kansallisen turvallisuuden määrittelyssä suojeltavan oikeushyvän osalta palataan jäljempänä. Näihin seikkoihin ei hallituksen esityksessä ole suoraan otettu kantaa.⁵⁵ Olennaista on kuitenkin jo huomata, miten välillisesti sääntelyä perustelleet kansalliset turvallisuusintressit, joilla ei ole ollut suoraa vaikutusta rangaistussäännöksissä ovat nousseet kansallisessa lainsäädännössä vientivalvonta-asetuksen tavoitteiden rinnalle.

2.4 Kansallisten turvallisuusintressien nousu kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnassa

Aiemmin esitetyn mukaisesti turvallisuusintressit ovat saaneet vientivalvontalain kontekstissa enenevissä määrin huomiota. Turvallisuusintressit ovat kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan kontekstissa tarkentuneet kansallisen turvallisuuden käyttöön suojeluintressinä, jonka lisäämisen taustalla on olennainen merkitys selvitetessä ilmentävätkö vientivalvontalain kansallisen tason lisäykset muutoksia oikeushyvien suojelun periaatteeseen ja rikosoikeuden tehtäväkenttään. Tämän käsitteen käyttö turvallisuusintressien kuvaamiseen ilmenee kansallisella tasolla. Käsitteen historia löytyy Yhdysvalloista toista maailmansotaa edeltäneestä ajasta ja kylmän sodan alkuajoilta, jolloin käsitteellä on ollut merkitystä sekä ulkoisen että sisäisen turvallisuuden keskusteluissa.⁵⁶ Kansallinen turvallisuus on aiemmin

⁵³ HE 47/2024 vp, s. 36.

⁵⁴ Kangas 27.5.2024 Puolustus- ja ilmailuala ry:n lausunto talousvaliokunnalle HE 47/2024:sta; PuVL 6/2024 vp, s. 3.

⁵⁵ Rikosoikeuden vaatiman täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden huomioimisesta HE 47/2024 vp s. 31.

⁵⁶ Ibid, s. 26.

jossain määrin ilmentänyt turvallisuusasioiden luonnetta ylätasoin poliittikkasektorina, jossa sitä on käytetty ilman tarkkaa määritelmää.⁵⁷ Nyttemmin kansallisen turvallisuuden käsitteestä on todettu, että sillä on selkeästi poliittinen ja juridinen määritelmä, joiden keskinäiset vaikutukset voidaan havaita vaikeuksissa määrittää käsite juridisesti riittävän täsmällisesti, jotta sitä voidaan käyttää poliittisesti tarpeeksi tehokkaasti.⁵⁸

Kansalliset turvallisuusintressit vaikuttavat Suomessa nousevan vientivalvontalain suoraksi vientiluvan harkintaperusteeksi järjestelmän ulkopuolelta käsin. Kansallisen turvallisuuden käyttöä perustellaan vientivalvonta-asetuksen 9 artiklalla, vaikka 15 artiklassa viitataan suoraan myös kansalliseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan sekä etenkin puolustustarvikkeiden vientikannanottoon (puolustustarvikkeiden viennin valvonnasta annettu neuvoston yhteinen kanta 2008/944/YUTP). Puolustustarvikkeiden vientikannanoton 2 artiklan 5. perusteen mukaisesti lupaharkinnassa tulee ottaa huomioon jäsenvaltion kansallisen turvallisuus.⁵⁹ Luvan edellyttämisellä ja itse harkinnalla lienee kuitenkin tiivis yhteys keskenään.

Vientivalvontalain kontekstissa jää epäselväksi puolustustarvikkeiden vientikannanoton kansallisen turvallisuuden käsitteen ja kotimaisen vientivalvontalain kansallisen turvallisuuden käsitteiden välinen systematiikka. Muiden jäsenvaltioiden vientivalvonta-asetuksen kotimaiset täydennyksetkään eivät auta Suomen toteutustavan selittämisessä.⁶⁰ EU-jäsenvaltioiden taustaintressit vientivalvonnan suhteen nimittäin vaihtelevat keskenään paljolti muun muassa riippuen kaksikäyttötuotteita koskevan teollisuuden taloudellisesta merkityksestä ja valtion kohtaamista turvallisuushista.⁶¹

Kansallisten turvallisuusintressien nousu kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnassa liittyyneen tämänhetkiseen Suomen muuttuneeseen turvallisuustilanteeseen. Rikosoikeuden suojeleintressien ja sen yleisen kehityksen kannalta on merkittävää, että kansallisen tason sääntelyssä rikosoikeuteen sisällytetään vientivalvontalain kautta uudessa kontekstissa ilman kansainvälistä painetta vahvasti turvallisuuspoliittisia intressejä ilmaiseva käsite. Myös säännöksen potentiaalinen soveltamisala on catch all -säännöksenä laaja. Muutosta on siksi analysoitava tarkemmin oikeushyvien suojelelun periaatteen näkökulmasta ensin hahmottamalla

⁵⁷ Lonka ym. 2020, s. 26.

⁵⁸ Widlund – Paasonen 2021, s. 2–5.

⁵⁹ Pursiainen 2021, s. 265.

⁶⁰ laajemmin jäsenvaltioiden toteutustavoista HE 47/2024 vp, s. 23–29.

⁶¹ Wetter 2009, s. 77.

periaatteen nykyistä asemaa osana modernia rikosoikeutta ja sen jälkeen pyrittävä analysoimaan kansallista turvallisuuden määritelmää ja sen hyväksyttävyyttä suojeltavaksi intressiksi rikoslain puitteissa.

3 Oikeushyvien suojelun periaate

3.1 Periaatteen tausta

Oikeushyvien suojelun periaatteella on erityisen merkittävä asema vastatessa kysymykseen siitä, ilmentääkö kaksikäyttötuotteiden vientivalvontalain 6 § kansallisen turvallisuuden suojelussa tapahtunutta oikeushyvien suojelun periaatteen muutosta rikosoikeuden uusien tehtävien valossa? Oikeushyvien suojelun periaatteen tausta, sen sisältöön vaikuttavat teoreettiset suuntaukset sekä periaatteen asema nykyisellään kertovat rikosoikeuden kehityksestä ja siihen vaikuttavan kriminaalipolitiikan muutoksista. Tässä luvussa keskitytäänkin aluksi hahmottamaan periaatteen taustaa, josta siirrytään sen sisältöön ja erityisesti oikeushyvien suojelun periaatteen ja perusoikeuksien välisen suhteen sekä kollektiivisten oikeushyvien aseman analysointiin. Analyysin jälkeen käsittely siirtyy nykyisen kriminaalipolitiikan rikosoikeudelle aiheuttamien paineiden käsittelyn kautta modernin rikosoikeuden hahmotteluun ja oikeushyvien suojelun periaatteen merkitykseen siinä. Kansallisen turvallisuuden suojelua kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan kontekstissa kuljetetaan luvussa mukana esimerkkien muodossa.

Kriminalisointien taustalla tehtäviä valintoja pyrkivät ohjaamaan preventioteoriat. Kriminalisointien kannalta merkittäväksi on perinteisesti tulkittu yleispreventioteoria, joka viittaa potentiaalisen rikoksentekijän toiminnasta pidättäytymiseen rikoslaissa kielletyn kuvauksen ja siihen liitetyn rangaistusuhan avulla.⁶² Vaikutuksen perustellaan liittyvän kriminalisoinnin pelotusvaikutukseen, eli negatiiviseen preventioon, ja moraalialuovaan vaikutukseen, eli positiiviseen yleispreventioon, jota kutsutaan usein välilliseksi yleispreventioksi. Näistä elementeistä pohjoismaisessa kriminaalipolitiikassa etenkin välillisen yleisprevention rooli on nähty merkittävänä.

Välillinen yleisprentio on yhteyksissä rikokseksi määritellyn teon moitittavuuteen. Esimerkiksi kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan osalta moitittavana voitaneen pitää korkean luokan teknologian päätymistä terroristiryhmittymien tai valtiollisten turvallisuutta uhkaavien toimijoiden käsiin. Yleisprentio ja sen elementtien edellytykset, kuten teon moitittavuus, vaikuttavat myös kriminalisoinnin hyväksyttävyyteen ja kriminalisoinnin hyväksyttävyyys puolestaan prevention vaikutukseen.⁶³ Välillisessä yleisprentiossa myös

⁶² Melander 2008, s. 179–181.

⁶³ Nuotio 2024, s. 1131.

kriminalisoinnin kommunikatiivinen puoli korostuu.⁶⁴ Hyväksyttävyyden sijaan on yhteydessä sekä oikeushyvien suojelun periaatteeseen että rikosoikeuden tehtäviin, joihin molempiin palataan jäljempänä. Tutkielman intressien kannalta välillisen yleisprevention yhteys edellä mainittuihin toimii tulevan käsittelyn alustuksena. Kuten alla hahmotetaan, on rikosoikeudellisen järjestelmän käytölle oltava jokin syy ja tämä syy on olennaisesti yhteydessä järjestelmän legitiimiyteen ja hyväksyttävyyteen sekä sitä kautta välilliseen yleispreventioon.⁶⁵

Oikeushyvien suojelun periaatteella on muiden kriminalisointiperiaatteiden tavoin sekä kriminaalipoliittinen että puhtaan juridinen vivahde. Oikeushyvien suojelun periaatteen taustan tarkastelussa voidaan käyttää apuna hahmotusta rangaistussäännösten luonteesta. Rangaistussäännöillä ei ole suoraa itseisarvoa, vaan rikosoikeudellisen järjestelmän käytölle on oltava jokin syy. Järjestelmällä suojataan yksilön oikeuspiiriä tai perinteikkäämmiin ilmaistuna vapauspiiriä, jolloin sille muodostuu yksittäisenkin kriminalisoinnin kohdalla positiivinen perustelu ja johon kriminalisoinnit pyritään tavalla tai toisella oikeushyvien suojelun periaatteen osalta palauttamaan.⁶⁶ Järjestelmällä on kuitenkin myös rajoittava vaikutus yksilöön, jonka vuoksi sitä ei voida käyttää mistä tahansa syystä tai ilman tähän yksilön vapauspiirin suojaaminen ja rajoitukset huomioon ottavia perusteita. Tämän pohjalta rikosoikeudellisessa keskustelussa esiintyy hyväksyttävän tarkoitussidonnaisuuden vaatimus, joka edellyttää, että rikosoikeuden käytön tarkoituksena on tietyn intressin tai oikeushyvän suojeleminen.⁶⁷ Hyväksyttävä tarkoitussidonnaisuus voidaan rinnastaa perusoikeusrajoitusten hyväksyttävyyksivaatimukseen, jonka merkityksestä oikeushyvien ja perusoikeuksien suhteesta keskustellaan jäljempänä.

Hyväksyttävä tarkoitussidonnaisuus voidaan myös pelkistää rikosoikeudellisen järjestelmän käytön legitiimiyteen, sillä rikosoikeuden käyttö tarkoittaa puuttumista perusoikeuksiin ja näitä oikeuksia rajoittavana järjestelmänä on rikosoikeus sidottava tiukasti hyväksyttäviin tarkoitukseen ja niiden tulkintaan.⁶⁸ Hyväksyttävä tarkoitussidonnaisuus ja suojelun kohteet intressien ja oikeushyvien muodossa eivät ole kuitenkaan täysin selkeitä. Lainvalmistelussa tiettyjen hyväksyttävien tavoitteiden saavuttamisen perusteleminen kuitenkin korostuu,

⁶⁴ Kommunikatiivisesta puolesta kriminalisoinnissa ja rikosoikeudellisessa järjestelmässä enemmän Melander 2008, s. 409–413.

⁶⁵ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 56.

⁶⁶ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 17–18.

⁶⁷ Melander 2008, s. 327–328.

⁶⁸ Ibid.

etenkin jo ylempänä mainittujen vaikutusten yksilön oikeuspiiriin ja tarkemmin perusoikeuksiin kohdistuvien rajoitusten hyväksyttävyyksivaatimuksen vuoksi.⁶⁹ Näiden lähtökohtien perusteella olisi luonnollista lähestyä näitä tavoitteiksi, intresseiksi ja rajoituksiksi kutsuttuja perusteluita johdonmukaisella tavalla siten, että ne muodostavat koherentin kokonaisuuden ja ohjenuoran lainsäätäjälle sen osalta, mihin rikosoikeutta voidaan hyväksyttävästi käyttää. Samalla tulee kuitenkin huomioida se, ettei tyhjentävä luettelo perusteista, tavoitteista tai intresseistä olisi mielekäs tai palvelisi järjestelmän tarkoitusta.⁷⁰

Oikeushyväoppien kautta oikeushyvillä pyritään systematisoimaan rikosoikeutta ja kriminalisoitavien ilmiöiden alaa, esimerkiksi sen mukaan, mitä oikeushyvää tietyllä rikoslain luvun säännöksillä suojataan sekä aiemmin kuvatun tapaisesti legitimoida rikosoikeusjärjestelmää.⁷¹ Hyväksyttävän tarkoitussidonnaisuuden mukaisesti koko rikosoikeusjärjestelmää voidaan käsitellä oikeushyvien suojana.⁷² Nykyisellään rikosoikeuden luvut eivät kuitenkaan täydellisesti ilmaise suojattavia kohteita tarkoitussidonnaisuuden mukaisesti, ja esimerkiksi vientivalvontalakiin viittaava RL 46 luku ilmaisee lähinnä rikosten kontekstin, eli maahantuonnin ja maastaviennin.⁷³ Suomalainen oikeushyväoppi on hakenut saksalaisesta oikeushyväoppeja koskevasta keskustelusta apua. Saksalaisten opit antavat suomalaiselle oikeustieteelle argumentatiivista tukea juuri oikeushyväoppien teorisoinnin problematiikkaan ja on osaltaan siirtänyt keskustelun oikeushyvien perusoikeuksiin palauttamiseen ja kollektiivisiin oikeushyviin.⁷⁴ Nykyisellään keskustelu Saksassa on keskittynyt siihen, voidaanko oikeushyväopeista hakea apua jonkinlaisen rikosoikeuden ydinalueen määrittelyyn ja siten sen tunnistamiseen, millaisia ilmiöitä tulisi jättää rikosoikeuden ulkopuolelle.⁷⁵

Suomessa relevanttina ongelmana pysyy rikosoikeuden käytön alan laajeneminen sen ytimen ulkopuolelle ja sen myötä järjestelmän sisäisen eriytymisen riski.⁷⁶ Oikeushyväopin asemaa Suomessa voi kuvata edelleen merkitykselliseksi – vähintään sen vuoksi, että se on saksalaisen oikeuskirjallisuuden näkemysten sovittamisen avulla nostanut Suomessa entistä suurempaan asemaan perusoikeuksien suhteen oikeushyviin ja jäsentää rikosoikeuden

⁶⁹ Siltala 2003, s. 738; Melander 2002 s. 946–951.

⁷⁰ Melander 2008, s. 329.

⁷¹ Jaottelusta suojeltavien oikeushyvien mukaisesti Nuotio 2024, s. 1109.

⁷² KM 1976:72, s. 56–58.

⁷³ Nuotio 2024, s. 1109.

⁷⁴ Hassemer 1989a, s. 91-92; Roxin 2006, s. 16.

⁷⁵ Melander 2008, s. 327–344.

⁷⁶ Melander 2008, s. 343.

moderneja, jossain määrin pysyviä ongelmia, kuten kollektiivisten oikeushyvien suojelun hyväksyttävyyttä ja eriytymistä. Oikeushyvien suojelun periaatteen itsenäinen asema myös pitää keskustelut kriminalisoinneista rikosoikeuden piirissä eikä luovuta pohdintaa täysin valtiosääntöoikeuden puolelle.⁷⁷

3.2 Oikeushyvien ja perusoikeuksien välinen suhde

Oikeushyvien suojelun periaate on etenkin 1990-luvulla tapahtuneen perusoikeusuudistuksen jälkeen ollut lähellä perusoikeuksia ja sitä on sen vuoksi perinteisesti suhteutettu niiden rajoitusperusteisiin.⁷⁸ Kriminalisointiperiaatteiden yleisesti analysoidaan suodattavan valtiosääntöoikeutta rikosoikeudelliseen keskusteluun ilman, että rikosoikeus ja sen omat opit menettävät merkitystään. Samalla dialogi valtiosääntöoikeuden ja rikosoikeuden välillä rakentuu johdonmukaisesti ja oikeushyvät saada institutionaalista tukea.⁷⁹ Perusoikeuksien ja oikeushyvien välistä suhdetta on lähestytty usealla eri tavalla, jotka vaikuttavat myös itse oikeushyvien käsitteeseen. Perustavana huomiona voidaan esittää, että perusoikeuksien on voitu enemmän tai vähemmän tulkita ilmentävän rikosoikeudella suojattavaa yksilön vapauspiiriä tai ainakin osaa siitä.⁸⁰ Edellisen luvun mukaisesti oikeushyvien suojelun periaatetta on suhteutettu perusoikeuksien rajoitusten hyväksyttävyyksivaatimukseen, jonka sisältöä perustuslakivaliokunta on muotoillut perusoikeusuudistuksen yhteydessä seuraavalla tavalla:

Rajoitusperusteiden tulee olla hyväksyttäviä. Rajoittamisen tulee olla painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima. Hyväksyttävyyden arvioinnissa merkitystä voi olla esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen vastaavanlaista oikeutta koskevilla määräyksillä, ainakin siltä osin kuin niihin sisältyy tyhjentävä luettelo ihmisoikeuksien hyväksyttävistä rajoitusperusteista. Perusoikeussäännöksiä on perusteltua tulkita yhdenmukaisesti ihmisoikeuksien kanssa niin, että vain ihmisoikeussopimuksen asianomaisen sopimusmääräyksen mukaan hyväksyttävät rajoitusperusteet voivat olla vastaavan perusoikeussäännöksen sallittuja rajoitusperusteita.⁸¹

Hyväksyttävyyksivaatimus asettaa siis lainsäätäjälle toimivallan rajoituksen suhteessa perusoikeuksiin samalla tavalla kuin oikeushyvien suojelun periaate asettaa lainsäätäjälle rajoituksen vaatimalla lainsäätäjää selkiyttämään, mitä oikeushyvää säädettävällä

⁷⁷ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 82–83.

⁷⁸ Melander 2008, s. 336.

⁷⁹ Ibid, s. 351; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 83.

⁸⁰ Rankinen 2020, s. 329.

⁸¹ PeVM 25/1994 vp, s. 5.

rangaistussäännöksellä suojellaan. Perustuslakivaliokunta on välillisesti ottanut kantaa tähän suhteeseen toteamalla, että ”hyväksyttävyyksivaatimuksen nojalla kriminalisoinnille on oltava esitettävissä painava yhteiskunnallinen tarve ja perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä peruste”.⁸² Samaan aikaan perustuslakivaliokunta on todennut, että perusoikeuksien käyttämiseen vaikuttavan kriminalisoinnin tulee täyttää perusoikeusrajoitusten mukaiset kriteerit, joista hyväksyttävyyksivaatimus rinnastuu oikeushyvien suojelun periaatteeseen.

Perusoikeudet ja oikeushyvät ovat läheisessä suhteessa toisiinsa, kuten hyväksyttävyyksivaatimuksen tarkastelusta ja painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatimuksesta huomataan. On hahmotettavissa selkeästi kaksi mahdollista tapaa jäsentää perusoikeuksien ja oikeushyvien suhdetta: Oikeushyvien suora palauttaminen perusoikeuksiin, johon tässä tutkielmassa suhtaudutaan kriittisesti ja oikeushyvien palauttaminen perusoikeuksiin tai perusoikeusjärjestelmään niiden rajoitusperusteiden avulla, johon tämä tutkielma nojaa enemmän.

Muun muassa Matti Tolvanen on aiemmin katsonut oikeushyvien palautuvan välittömästi perusoikeuksiin, lievempi hahmotustapa on palauttaa välillisesti oikeushyvät perusoikeuksiin.⁸³ Näkemyksen mukaisesti rikoslain säännökset konstruoidaan siten, että jokaisen taustalla suojataan tiettyä perusoikeutta. Tämä lähestymistapa pätee tiettyihin rikoslain säännöksiin, kuten RL 21:1 tappoon, jolla suojataan ihmisen henkeä.

Lähestymistapa on kuitenkin saanut osakseen kritiikkiä ja se on nähty jopa vahingollisena. Lähestymistavalla ei ensinnäkään ole todellista pohjaa. Vaikka osa kriminalisoinneista palautuu selkeästi tiettyä tai tiettyjä perusoikeuksia suojaaviksi, ei monessa rikoslain säännöksessä palautuminen toteudu. Muun muassa vientivalvontalain 6.4 §:ssä mainittua yleistä turvallisuutta on suojattu aiemminkin perustuslakivaliokunnan hyväksymänä ilman selvää yksilön perusoikeuskytkentää, vaikka toisinaan se on voitu johtaa yksilön henkilökohtaisen turvallisuuden suojasta.⁸⁴ Lainsäätäjän käytännön linjasta voidaan jo tässä vaiheessa todeta, ettei se selkeästi toteuta tätä lähestymistapaa eivätkä kaikki kriminalisoinnit siten palaudu perusoikeuksiin.⁸⁵

⁸² PeVL 23/1997 vp, s. 2; PeVL 9/2016 vp, s. 2.

⁸³ Tolvanen 1999, s. 182.

⁸⁴ Melander 2008, s. 349–350.

⁸⁵ Melander 2008, s. 347; Korkka-Knuts – Helenius - Frände 2020, s. 20.

Rikoslain säännösten puuttuminen yksilön perusoikeuksiin on olennainen osa oikeushyvien ja perusoikeuksien välistä suhdetta. Perusoikeusjärjestelmän mukaisesti perusoikeuden rajoittaminen ei vaadi perusteluksi toisen perusoikeuden suojelua. Oikeushyvien suojelun periaatteen kannalta merkityksellinen hyväksyttävyyysvaatimus, jonka suhdetta kriminalisointeihin perustuslakivaliokunta on edellä esitellysti tulkinnut, ei edellytä suojelukohteen palauttamista perusoikeuksiin.⁸⁶ Uudemmassakaan lausuntokäytännössä, jossa hyväksyttävyyysvaatimusta arvioidaan, ei oikeushyvän palautumista perusoikeuteen suoraan edellytetä, vaan painavan yhteiskunnallisen tarpeen perustelu ja perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävän perusteen selvittäminen ovat saaneet painoarvoa.⁸⁷ Samaan aikaan on tosin katsottu, että oikeushyvän palautuminen perusoikeuksiin antaa kriminalisoinnille vankemman perustan, jonka vuoksi perustuslakivaliokunta pyrkii kriminalisointia punnittaessa tulkitsemaan oikeushyvän palautuvuutta perusoikeuksiin.⁸⁸ Vaikka perusoikeusjärjestelmä ei siis edellytä oikeushyvän palautumista perusoikeuksiin, pyritään se silti tekemään sen tuoman institutionaalisen tuen ja rikoslainkäyttöä legitimoivan vaikutuksen vuoksi.

Sen lisäksi, ettei oikeushyviltä voimassa olevan lainsäädännön mukaisesti edellytetä palautumista perusoikeuksiin, lähestymistapaan liittyy muitakin ongelmia erityisesti rikoslain käytön kannalta. Lainsäätäjät voi lähestymistavan mukaisesti pyrkiä laajentamaan rikosoikeuden kenttää perustelemalla perusoikeuksien ulkopuolisten intressien mukaisia kriminalisointeja palauttamalla niitä perusoikeuksiin tulkitsemalla perusoikeuksia kollektiiviselta pohjalta.⁸⁹ Lainsäätäjän perustuslain (PL, 731/1999) 22 §:n mukainen positiivinen velvoite perusoikeuksien suojaamiseen voisi lisätä kriminalisointeja, jos oikeushyvät palautettaisiin suoraan perusoikeuksiksi tulkitsemalla perusoikeuksia kollektiiviselta pohjalta, sillä se asettaa lainsäätäjälle aktiivisen toimintavelvoitteen, jonka myötä oikeushyvien suojelun periaatteen alkuperäinen lainsäädäntökriittinen tarkoitus menettäisi merkitystään. Rikosoikeudellisen järjestelmän käyttö olisi tällöin helppo legitimoida ja sitä voitaisiin käyttää matalammalla kynnyksellä ongelmallisiksi koettujen

⁸⁶ Melander 2008, s. 344-346.

⁸⁷ PeVL 9/2016 vp, s. 2-6.

⁸⁸ Melander 2008, s. 351; esimerkinomaisesti PeVL 26/2014 vp, s. 2-4.

⁸⁹ Tuori 1999, s. 920-931.

ilmiöiden kitkemiseen kriminalisointihakuisesti.⁹⁰ Samaan aikaan perusoikeudet menettäisivät luonteensa varsinaisina säännöksinä, jos niiden tulkintaa lavennettaisiin tarkoitushakuisesti.⁹¹

Yleinen turvallisuus toimii esimerkkinä yllä mainitusta ongelmasta. Sitä on pyritty tulkitsemaan siten, että se olisi palautettavissa henkilökohtaiseen turvallisuuteen. Tätä lähestymistapaa turvallisuudesta kollektiivisena perusoikeutena on kuitenkin arvosteltu. Kaarlo Tuorin ilmiöön ajatukset ovat toimineet kritiikin kärkenä. Tuori tulkitsee turvallisuuden yksilölle kuuluvana oikeutena ja erottaa sen turvallisuudesta yhteiskunnallisena tilana ja kollektiivisena hyvänä. Turvallisuus kollektiivisena hyvänä onkin nähty jo Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (EIS, SoPs 18–19/1990) nimenomaisesti ihmisoikeuksien rajoitusperusteena silloin, kun se on 8(2) artiklan mukaisesti ”demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä kansallisen ja yleisen turvallisuuden turvaamiseksi”. Siten yleisen turvallisuuden palauttaminen suojeltavana oikeushyvä perusoikeuksiin johtaa tosiasiallisesti perusoikeuksilla suojattavien kohteiden alan kaventumiseen.⁹²

Oikeushyvien palauttaminen suoraan perusoikeuksiin, välittömästi tai välillisesti, on ongelmistaan huolimatta kannatettavaa siinä mielessä, että se pakottaisi lainsäätäjän luopumaan kriminalisoinneista, joita ei pystytä palauttamaan perusoikeuksiin. Tämä kuitenkin edellyttäisi perusoikeuksien varsin tiukkaa tulkintaa, jottei PL 22 §:n mukaista lainsäätäjän toimintavelvoitetta pyrittäisi käyttämään väärin perustelevaan perusoikeuksista kaukana olevia kriminalisointeja niistä käsin. Tästä syystä oikeushyvien palautumista suoraan perusoikeuksiin voidaan pitää jossain määrin idealistisena. Teoreettisesti lähestymistapa voisikin rakentaa vankemman perustan maltillisemmalle rikosoikeuden käytölle. Melanderia mukaillen voitaneen kuitenkin yllä esitetyn perusteella todeta, ettei perusoikeuksien palauttaminen jäännöksettä perusoikeuksiin olisi realistista. Perusoikeuksien rajoitusedellytykset eivät sitä edellytä eikä jäännöksetön palauttaminen palvele oikeushyvien suojelun periaatteen tehtävää kriminalisointeja rajoittavana periaatteena, kun otetaan huomioon suoraan palauttamiseen liittyvät uhkakuvat etenkin PL 22 §:n kontekstissa.⁹³

Toinen tapa hahmottaa oikeushyvien ja perusoikeuksien välistä yhteyttä on etenkin Melanderin hahmottelema, joka Kimmo Nuotion ideoiden jatkojalostuksella muodostuu

⁹⁰ Melander 2008, s. 350.

⁹¹ Rankinen 2020, s. 325

⁹² Tuori 1999, s. 926–931.

⁹³ Melander 2008, s. 350.

yhteydeksi, jossa oikeushyvät eivät jäännöksettömästi palaa perusoikeuksiin, mutta rikoslainsäädännön suojaamat kohteet on kuitenkin kytkettävä perusoikeusjärjestelmään ja niiden rajoitusdoktriinin hyväksyttävyyksivaatimukseen. Malli rakentuu huomioimalla edellä esitetyt suoraan palautuvuuteen liittyvät epärealistiset ja ongelmalliset seikat. Samaan aikaan Roxinin opit huomioidaan säilyttämällä idea rikosoikeuden tehtävästä yksilön vapauden ja rauhainomaisen yhteiselon varmistamisesta perustuslaillisten oikeuksien toteutumisen muodossa.⁹⁴ Tällöin kriminalisoinneilla suojattavia kohteita on aina tarkasteltava suhteessa perusoikeusjärjestelmään hyväksyttävyyksivaatimuksen mukaisesti, mutta suojeltavalta oikeushyvältä ei vaadita suoraa palautettavuutta perusoikeuksiin.

Melanderin mukaisesti yksinään painava yhteiskunnallinen tarve voi siis olla riittävä peruste kriminalisoinnille ja sillä tehtävälle perusoikeuden rajoittamiselle, kunhan syy on kytketty perusoikeusjärjestelmään ja rajoituksen hyväksyttävyyden edellytykset täyttyvät.⁹⁵ Monen kriminalisoinnin suojan kohde palautuu perusoikeuksiin välittömästi. Osassa kriminalisoinneista käytännön vaikutuksia yksilön vapauspiiriin joudutaan perusoikeuksiin turvautumalla perustelemaan enemmän, jos kriminalisointi alun perin nojautuu enemmän painavaan yhteiskunnalliseen tarpeeseen.⁹⁶ Suojattavan kohteen osalta merkityksellistä on sen suhteuttaminen perusoikeusjärjestelmään ja perusoikeuksien rajoittamisdoktriinin hyväksyttävyyksivaatimukseen, mikäli kriminalisoinnilla ei suoraan suojata perusoikeutta. Perusoikeusjärjestelmällä viitataan perusoikeuksiin standardeina arvoista, joita kriminalisoinneilla tulee viime kädessä suojata ja joihin kriminalisoinnin luomat yksilön toiminnanvapauden rajoitukset kohdistuvat.⁹⁷ Molemmat kriteerit ovat kuitenkin tarpeellisia – ilman painavaa yhteiskunnallista tarvetta ei voida kriminalisoida perusoikeusjärjestelmän kannalta sinällään hyväksyttävää toiminnan muotoa, vaan myös tarvetta tulee perustella kriminalisoinnin yhteydessä.⁹⁸

Kriminalisointi täyttää tehtävänsä ja oikeushyvien suojelun periaatteen standardit, kun oikeushyvällä suojataan tiettyä perusoikeutta tai oikeushyvä noudattaa perusoikeuksien rajoittamisen doktriinia hyväksyttävyyden osalta, se on suhteutettu perusoikeusjärjestelmään ja sille on painava yhteiskunnallinen tarve. Perusoikeuden rajoittamisen hyväksyttävyyys

⁹⁴ Nuotio 2024, s. 1115.

⁹⁵ Melander 2008, s. 347–351.

⁹⁶ Ks. Kiiski 2008, s. 260–263.

⁹⁷ Melander 2008, s. 356–357.

⁹⁸ PeVL 23/1997 vp, s. 2.

muodostaa osan suojelukohteen tarkastelusta. Perusoikeusjärjestelmään suhteuttamisen taustalla on yksilön vapauspiiri, johon perusoikeudet muodostavat selkeitä ja institutionaalisesti hyväksytyjä standardeja rikosoikeuden avulla suojeltaviksi kohteiksi ja yksilön vapauspiirin elementeiksi. Esitetty hahmotus huomioi myös sen, ettei vapauspiiri rikosoikeudellisessa merkityksessä tyhjene täysin perusoikeuksiinkaan.⁹⁹ Siten Melanderin hahmotustavassa perusoikeuksilla argumentoinnin ja niihin kohdistuvien positiivisten vaikutusten merkitys on tärkeä, vaikka kriminalisoinnilta ei vaadita palautumista niihin.

Oikeushyvien suojelun periaate säilyttää hahmotuksessa olennaisen kriittisen puolensa.¹⁰⁰ Vaikka kriittistä puolta heikentääkin periaatteen vahva liitäntä perusoikeuksiin ja siten myös niiden turvaamisveloitteeseen, muodostaa oikeushyvien kytkeminen perusoikeusjärjestelmään kuitenkin oikeusvaltiollista rajoitetta rikosoikeuden käytölle. Kytkenän on myös tulkittu legitimoivan vain lievästi lainsäätäjän positiivista veloitetta, kunhan lainsäätjä ei laajenna yksilön perusoikeuksien tulkintaa.¹⁰¹

3.3 Kollektiivisten oikeushyvien asema ja turvallistamiskehitys

Oikeushyvien kytkentä perusoikeusjärjestelmään herättää erityisesti kollektiivisten oikeushyvien osalta haasteita oikeushyvien suojelun periaatteen näkökulmasta. Perusoikeuksien ytimeen kajoavat kriminalisoinnit muodostavat rikosoikeuden ulkopuolisen mittapuun ilmeisen kiellettyihin kriminalisointeihin, joka auttaa hahmottamaan ylipäätään suojeltavien intressien rajoja.¹⁰² Ilmeisen kiellettyjen kriminalisointien ulkopuolella voidaan kuitenkin tarkastella myös laajemmin rikosoikeuden käytön rajanvetoa aiheuttavia yhteiskunnallisia ilmiöitä, joiden ratkaisuksi rikosoikeutta halutaan käyttää. Realistisempia kriminalisointien rajanvetoja aiheuttava ilmiöitä ovatkin esimerkiksi kansainvälisten sopimusten tai muiden yhteistyön muotojen kautta sitoutuminen valtiona esimerkiksi taistelemaan terrorismia vastaan rikosoikeuden keinoin estämällä joukkotuhoaseiden leviämistä kaksikäyttötuotteiden valvonnan avulla.¹⁰³ Tällaisilla ilmiöillä voidaan tulkita olevan varsin välillinen liityntä yksilön perusoikeuksien suojaamiseen. Niiden taustalta voidaankin todellisuudessa erottaa suojan kohteiksi kollektiivisiä oikeushyviä.

⁹⁹ Rankinen 2020, s. 329.

¹⁰⁰ Ks. Melander 2008, s. 351–355.

¹⁰¹ Melander 2008, s. 352–355.

¹⁰² Viljanen 2001, s. 229; PeVM 25/1994 vp, s. 5.

¹⁰³ Ks. Nuotio 2024, s. 1111–1117.

Kollektiivisilla tai yhteisöllisillä oikeushyvillä tarkoitetaan sellaisia suojelukohteita, joiden tarkoitus on turvata yhteiskunnan tai valtion toimintaa laajemmin eikä pelkästään yksilön vapauspiiriä.¹⁰⁴ Rikosoikeuden ytimen on, kuten jo edelläkin kuvattu, nähty selkeimmin liittyvän yksilön perusoikeuksien suojaamiseen rakentamalla liittymäpintaa perusoikeuksien ja oikeushyvien välille.¹⁰⁵ Näistä erityisesti yksilön vapauspiirin suojaaminen, johon kuuluvien oikeushyvien, erityisesti PL 7.1 §:n elämä, vapaus, koskemattomuus ja henkilökohtainen turvallisuus voidaan tulkita esiintyvän suoraan suojattavina ja edistettävänä oikeushyvinä useissa rikossäännöksissä.¹⁰⁶ Juuri tällaisten oikeuksien toteutumisen suojaamisen on nähty olevan rikosoikeuden ydinalueella.¹⁰⁷

Rikosoikeuden ydinalueen ulkopuolella on kuitenkin paljon sellaisia kriminalisointeja, jotka eivät suojeltavien oikeushyvien osalta vastaa PL 7.1 §:n yksilön vapauspiiriä. Kollektiivisten oikeushyvien ongelmallisuus liittyy vahvasti juuri PL 7.1 §:ään, sillä siihen sisältyvän henkilökohtaisen turvallisuuden tulkinnalla ihmisten kollektiivisena oikeutena on perusteltu yleisen turvallisuuden oikeushyvään perustuvia kriminalisointeja, joita Tuori kritisoi.¹⁰⁸ Vapausluonteiset perusoikeudet tulisikin Tuorin mukaan pitää erillään kollektiivisista politiikka-luonteisesti intresseistä, sillä muutoin uhkana on jo edellä esitelty vaara lavasti tulkittujen perusoikeuksien suojaamisesta rikosoikeudella.¹⁰⁹

Nykyinen perusoikeuksien kirjo aiheuttaa problematiikkaa suojeltavien oikeushyvien näkökulmasta, sillä niihin lukeutuu muitakin kuin puhtaasti yksilön vapauspiiriä ja poliittisia oikeuksia suojaavia oikeuksia. Perusoikeudet kokonaisuutena toimivat paremminkin herätteinä rikosoikeudellisen suojan arvoisista asioista yhteiskunnassa ja niiden keskinäisen painoarvon on kriminalisointikeskusteluissa kuvailtu vaihtelevan riippuen perusoikeuksien liittymäkohdista ihmisen perustarpeisiin, yhteiskunnalliseen tilanteeseen ja oikeusjärjestelmään muutoin kokonaisuutena.¹¹⁰ Lainsäätäjällä on siis harkinnanvaraa perusoikeuksien suojelun ja niiden keskinäisen suhteen osalta.¹¹¹

¹⁰⁴ Nuotio 2024, s. 1115.

¹⁰⁵ Ks. rikosoikeuden perinteisestä ytimestä Nuotio 2024, s. 1108.

¹⁰⁶ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 17–18; Melander 2008 s. 343–344.

¹⁰⁷ Nuotio 2024, s. 1108.

¹⁰⁸ Tuori 1999, s. 920–931.

¹⁰⁹ Ibid; Ks. myös Viljanen 2001, s. 159–184.

¹¹⁰ Pirjatanniemi 2005, s. 185.

¹¹¹ Viljanen 2001, s. 342–344.

Jo aiemmin kuvattu riski kriminalisointihakuisesta perusoikeuskytkennästä on sidoksissa lainsäätäjän harkintamarginaaliin.¹¹² Kriminalisointihakuisuuteen voidaan päätyä lainsäätäjän tasolla PL 22 §:n mukaisen suojeluvoitteen kautta. Jos toissijaiseksi tarkoitettua PL 22 §:ää käytettäisiin kollektiivisuonteisina tulkittavien yksilön perusoikeuksien turvaamiseen rajoittamalla muita yksilökeskeisiä perusoikeuksia, vietäisiin lainsäätäjää lähtökohtaisesti rajoittamaan tarkoitelta järjestelmältä sen pohja.¹¹³ Näistä syistä rikosoikeuden ydinalueen ulkopuolella oleviin suojelukohteisiin liitännäisten perusoikeuksien suojelun painottaminen rikosoikeudessa perinteisen yksilön vapauspiirin sijaan voi johtaa kriminalisointihakuisuuteen rikoslainsäätäjän toiminnassa. Siten rikosoikeudellisessa punnintaoperaatiossa hyväksyttävyyden suhteen tulisi painottaa rikosoikeuden ydintä, jos sen asemasta ja tehtävästä halutaan pitää kiinni. Tällöin perusoikeusjärjestelmään vahvasti sidoksissa oleva oikeushyvien suojelun periaate ei mahdollista PL 22 §:n väärinkäyttöä, eli toissijaiseksi tarkoitettua ja suppeasti tulkittavan suojeluvoitteen laajentamista yksilön perusoikeuksien turvaamisen ulkopuolelle.¹¹⁴

Kollektiivisten oikeushyvien ongelmallisuus ei kuitenkaan pääty siihen, että niitä pyritään legitimoimaan laentamalla yksilön perusoikeuksien tulkintaa. Kollektiiviset oikeushyvät voivat nimenomaisesti kollektiivisen luonteensa vuoksi johtaa suojelukohteiden muuttumiseen abstrakteiksi. Abstraktit suojelukohteet eivät itsessään kiinnity rikosoikeuden konkretiaan, vaan jättävät nimellisen suojelukohteensa niin tulkinnanvaraiseksi, että niiden hyväksyttävyyttä on rikosoikeudellisen järjestelmän käytön kannalta vaikea punnita. Kollektiiviset oikeushyvät liittyvät myös yleensä vaarantamisrikoksiin, jotka vievät kriminalisoitavan teon kausaalisessa tapahtumaketjussa kauemmas itsessään rikosoikeuden ytimestä, eli yksilölle aiheutetusta oikeudenloukkauksesta.¹¹⁵

Kollektiiviset oikeushyvät vievät rikosoikeudellisen järjestelmän käyttöä kauemmas perusoikeusjärjestelmästä, eivätkä ne itsessään kerro syytä kriminalisoinnille. Vastaesimerkkinä voidaan mainita liikenneturvallisuuden suojaaminen, joka itsessään on varsin abstraktia, mutta sen voi hahmottaa konkreettisemmin. Tällöin suojan kohteiksi hahmottuu muun muassa liikenteessä olevien yksilöiden henki ja terveys sekä omaisuus.¹¹⁶

¹¹² Ibid, s. 187.

¹¹³ Tuori 1999, s. 930.

¹¹⁴ Viljanen 2001, s. 340–345.

¹¹⁵ Nuotio 2024, 1110.

¹¹⁶ Tapani – Tolvanen - Hyttinen 2019, s. 98.

Liikenneturvallisuus on kuitenkin tällöin pelkkä apukäsite, jolla ei ole juurikaan asemaa aitona kollektiivisena oikeushyvinä.¹¹⁷ Jos suojelukohteena toimii abstrakti intressi eikä tätä suojeleintressiä suhteuteta perusoikeusjärjestelmään eikä sen puolesta argumentoida perusoikeuksien avulla, kääntyy oikeushyvien suojelun periaate myös tällä tavoin enemmän rikosoikeudellisen järjestelmän käyttöä legitimoivaksi periaatteeksi kuin sitä rajoittavaksi periaatteeksi. Periaate ei tällöin siis toimi sääntelyä rajoittavana tekijänä.¹¹⁸ Ilmiö liittyy myös olennaisesti Roxinin mainitsemien symbolisten kriminalisointien laajaan merkitykseen, jonka mukaisesti oikeushyvien suojelun periaate menettää kriittisen teränsä, jos se pelkistyy vain rikossäännöksen sanomaksi. Juuri kollektiivisten oikeushyvien on nähty tuoneen symbolisia elementtejä rikosoikeuteen.¹¹⁹

Kollektiivisten oikeushyvien suojelu ei kuitenkaan ole lainkaan mahdotonta Melanderin hahmotteleman perusoikeuksiin kietoutuneen oikeushyvien suojelun periaatteen näkökulmasta. Muun muassa Elina Pirjatanniemi on pyrkinyt tynnyttämään kollektiivisten oikeushyvien suojeleluun liittyviä uhkakuvia ympäristörikosten kontekstissa Pirjatanniemi kyllä tunnistaa kritiikin taustalla olevat uhkakuvat, mutta on jossain määrin sitä mieltä, että kyse on rikosoikeuden jäsentymisestä uudelleen, johon liittyy myös perusoikeuksien ja niiden kaltaisten arvojen keskinäisten painotusten muutos prima facie. Pirjatanniemi toteaa kollektiivisten oikeushyvien ilmentävän modernin elämäntyyliimme kannalta keskeisiä asioita, joihin kohdistuvia riskejä rikosoikeudella pyritään minimoimaan.¹²⁰

Pirjatanniemi nostaa argumentoinnissaan vapausoikeuksien ulkopuolisia perusoikeuksia, kuten juuri PL 20 §:n ympäristöperusoikeuden, sellaisiksi kollektiivisiksi perusoikeuksiksi, joiden suojaaminen rikosoikeudella ilmentää rikosoikeudellisen suojan ulottamista ihmisten välittömistä intresseistä riippumattomiin arvoihin. Pirjatanniemen ajatukset tiivistyvät siis siihen, ettei kollektiivisiä oikeushyviä nähdä uhkana rikosoikeuden systemaattisuuden kannalta, sillä perusoikeusjärjestelmään nivoutunut rikosoikeus uudistuu luonnollisesti, kun lainsäätäjä on perusoikeusuudistuksen myötä nostanut vapausoikeuksien rinnalle myös kollektiivisluonteisia perusoikeuksia.¹²¹

¹¹⁷ Tapani – Tolvanen - Hyttinen 2019, s. 97; Hörnle 2015, s. 695–696.

¹¹⁸ Frände ym. 2023, s. 794.

¹¹⁹ Melander 2008, s. 365; Hassemer 1989b, s. 390–397.

¹²⁰ Ibid, s. 202–207.

¹²¹ Ibid.

Pirjatanniemen ajatuksista huolimatta yksilökeskeisyys ei ole poistunut rikosoikeudesta, ja uudemmassa kirjallisuudessa kollektiivisia oikeushyviä on pyritty perustelemaan vahvemmin rikosoikeuden sisältä käsin. Kollektiivisia oikeushyviä pyritäänkin hahmottamaan saksalaiseen tapaan, jonka mukaisesti rikosoikeuden tehtävä yksilön oikeuksien turvaamisessa ulottuu siihen, että yhteiskunta kohdistaa rikosoikeudellisia turvaamistoimenpiteitä myös sellaisiin yhteiskunnallisen tason elementteihin, jotka ovat välttämättömiä yksilön perusoikeusjärjestelmän toteutumisen kannalta. Tällöin yhteisölliset oikeushyvät konstruoidaan kyllä perusoikeusjärjestelmän toteuttamisen avulla, mutta nojaamatta välittömään turvaamisvelvoitteeseen.¹²²

Kollektiivisten oikeushyvien käyttöä voidaan edelleen tehostaa lisäksi hahmottelemalla käytännöllisemmin, mitä usein abstrakteiksi jäävillä kollektiivisilla oikeushyvillä pyritään suojelemaan. Tatjana Hörnle onkin kehottanut suojeltavien intressien tarkkaan määrittelyyn, jotta rikosoikeudessa on mahdollista erottaa aidosti kollektiiviluonteiset oikeushyvät liikenneturvallisuuden kaltaisista apukäsitteistä. Samaan aikaan aidosti kollektiiviset oikeushyvät on määriteltävä tarkkarajaisesti rikosoikeuden holtittoman laajenemisen ja kollektiivisten intressien väärinkäytön estämiseksi. Tärkeät kollektiiviset intressit ovat intressistä riippuen tarpeellisia demokraattisessa oikeusvaltiossa. Niiden käytössä tulee kuitenkin välttää tämän järjestelmän heikentämistä sen ylläpitämisen nimissä.¹²³

Kollektiiviset oikeushyvät ovat siis jo sementoituneet rikosoikeusjärjestelmään yhteisöllisten perusoikeuksien muodossa. Se ei silti poista ongelmallisuutta perusoikeusjärjestelmän ulkopuolelta tulevista kollektiivisista oikeushyvistä. Symbolisen rikosoikeuden osalta kritiikkiä ei ole enää nähty ajankohtaisena, vaan suurempana uhkana on nähty rikosoikeuden eurooppalaistumisen myötä tapahtuva turvallistamiskehitys, joka näkyy etenkin kriminaalipoliittisella tasolla.¹²⁴ On kuitenkin huomionarvoista, että symbolisen rikosoikeuden kiellolla on edelleen merkitystä sen osalta, että rikosoikeutta käytetään vain siinä määrin kuin sen voidaan olettaa vaikuttavan kriminalisoitavan käyttäytymisen estämiseen välillisen yleisprevention muodossa, joka on myös yhteyksissä rikosoikeuden hyväksyttävyyteen.¹²⁵ Huomionarvoista uudensuolaan suojelukohteisiin laajentuvassa

¹²² Nuotio 2024, s. 1115.

¹²³ Hörnle 2015, s. 695–696.

¹²⁴ Melander 2008, s. 365.

¹²⁵ Ibid, s. 366.

rikosoikeudessa onkin, miten erilaiset intressit, joita suojataan kollektiivisina oikeushyvinä, noudattavat oikeushyvien suojelun periaatteen standardeja.

Kriminalisoinnin hyväksyttävyyden ja rikosoikeudellisen systeemin tehtäväkentän kannalta on olennaista, missä määrin yksilöllisiä ja yhteisöllisiä perusoikeuksia voidaan painottaa keskenään kriminalisoinneissa ja missä rikoslainsäätäjän harkintavallan rajat kulkevat. Kollektiivisten oikeushyvien hyväksyttävyyden rikosoikeudellisena suojelukohtena on kuitenkin sidottava tiukasti perusoikeusjärjestelmään siten, että niiden oikeuttaminen perustuu yksilöiden oikeuksien toteutumisen tukemiseen, ei pelkästään abstraktien kollektiivisten arvojen suojaamiseen. Punninnan perusoikeuksien kesken ei pitäisi tulla kyseeseen painavaan yhteiskunnalliseen tarpeeseen nojaavissa kriminalisoinneissa, jotka eivät suoraan palaudu minkään tietyn perusoikeuden suojaamiseen, esimerkkinä turvallisuuteen eri muodoissa vetoavat kriminalisoinnit. Kollektiivisen oikeushyvän puolesta tulisi sen sijaan argumentoida määrittelemällä se tarkasti ja perustelemalla sen positiivisia vaikutuksia yksilön perusoikeuksien toteutumiseen niiden vallitsevan tulkinnan mukaisesti eikä venyttämällä näiden tulkintaa kysymyksenasettelun muuttamiseksi perusoikeuksien keskinäiseksi punninnaksi.¹²⁶

3.4 Kriminaalipolitiikan muutosten ja turvallistamisen tuomat muutospaineet rikosoikeudelle

Oikeushyvien suojelun periaate on erityisen lähellä kriminaalipolitiikkaa sen sisällön liittyessä yhteiskunnallisessa diskurssissa korostettuihin arvoihin sekä säädettyihin perusoikeuksiin. On myös huomattava, että kriminalisointi on aina poliittisen päätöksenteon tulos, jonka vuoksi lainsäätäjälle asetetut rikosoikeuden systemaattiset rajat ja niiden säännöllinen tarkastelu ovat tarpeellisia.¹²⁷ Suomen tämänhetkinen kriminaalipoliittinen ohjelma kielii siitä, mihin suuntaan oikeushyvien suojelun periaatetta halutaan viedä.

Oikeusministeriön kriminaalipoliittisessa toimenpideohjelmassa Suomen turvallisuusympäristön todetaan muuttuneen ”perustavanlaatuisesti ja pitkäkestoisesti”.¹²⁸ Syiksi tälle mainitaan muun muassa Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan, jolla arvellaan olevan sisäisen turvallisuuden ennustettavuutta heikentävää vaikutusta. Toimenpideohjelmassa

¹²⁶ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 91.

¹²⁷ Melander 2008, s. 171–172.

¹²⁸ OM 2025:25, s. 14.

ulkoisen turvallisuus nähdään yhteen kietoutuneena sisäiseen turvallisuuteen.¹²⁹

Geopoliittisten muutosten ja ulkopoliittisten intressien huomioiminen kriminaalipolitiikassa ulkoisen turvallisuuden kautta välillisesti sisäiseen turvallisuuteen vaikuttavana ilmiönä on tutkielman keskiössä olevien oikeushyvien suojelun periaatteen ja rikosoikeuden tehtäväkentän kehityksen kannalta mielenkiintoinen ilmiö, joka on huomattu myös oikeuskirjallisuudessa.¹³⁰

Perinteinen liberaali rikosoikeus on varsin yksilökeskeistä ja valtion rooli on siinä rajoittanut enemmän reagoivaan rooliin.¹³¹ Rikosoikeus ja kriminaalipolitiikka ovat kuitenkin olleet jo pitkään hitaassa muutoksessa erilaisten kotimaisten ja kansainvälisten ilmiöiden, kuten järjestäytyneen rikollisuuden ja WTC-iskujen aiheuttamien yhteiskunnallisten reaktioiden vuoksi.¹³² Tutkielmassa aiemmin esitetty malli oikeushyvien suojelun periaatteen muodostamista standardeista suojelukohteille, eli perusoikeuden suora suojaaminen tai tietyn intressin suojaaminen perusoikeusjärjestelmään suhteutettuna ja perusoikeuksien rajoituksen hyväksyttävyyden huomioiden, perustuu Melanderin hahmotelmaan. Hahmotelma on tehty terrorismirikossäännösten nousun jälkeisenä aikana. Ennen ylipäänsä oikeushyvien suojelun periaatteen sitomista perusoikeusjärjestelmään, sen kriittinen puoli, eli nimenomaan rikoslainkäyttöä rajoittavat ominaisuudet, ovat olleet paljolti asiantuntijavaltaisen kriminaalipolitiikan mahdollistamia.¹³³ Melander näkee, että perusoikeusjärjestelmään sitomisella oikeushyvien suojelun periaate selviää paremmin siitä, ettei asiantuntijakulttuuri kestä ikuisesti ja kriminaalipolitiikassa käsitteiden rajat ja sisältö voivat vaihdella yhteiskunnallisten intressien mukaisesti varsin nopeasti.¹³⁴

Melanderin ennustusta voinee pitää onnistuneena ottaen huomioon viimeisimpänä Venäjän hyökkäyssodan ja sen vaikutusten tuoman paineen kriminaalipolitiikkaan yllä käsitellyn toimenpideohjelman muodossa. Toimenpideohjelman lisäksi esimerkiksi Nuotio on kuvannut oikeushyvien suojelun periaatteen ja modernin rikosoikeuden välistä problematiikkaa erilaisten suojeltavien intressien avulla.¹³⁵ Hän hahmottaa rikosoikeuden ytimen edelleen olevan rakentunut yksilön vapauden suojeluun, mutta näkee samaan aikaan rikosoikeuden

¹²⁹ Ibid.

¹³⁰ Ks. Widlund 2020, s. 141.

¹³¹ Backman – Takala 1977 s. 87.

¹³² Nuotio 2002, 227–229.

¹³³ Kekkonen 2001, s. 183.

¹³⁴ Melander 2008, s. s 353; Välimäki 9.6.2025.

¹³⁵ Ks. Nuotio 2024, s. 1110–1117.

suojelutehtävien laajentuneen jatkuvasti uusille alueille. Esimerkkinä Nuotio nostaa vaarantamisrikokset ja niiden määrän kasvun, jotka vievät vastuun perustamisen loukkauseurauksen sijasta yhteiskunnallisiin käytäntöihin ja toimintaympäristöihin, joissa pyritään preventiivisesti ehkäisemään vaarantavaa toimintaa niitä kriminalisoimalla.¹³⁶ Tätä kriminaalipoliittikan muutosta ja sen tuomaa muospainetta rikosoikeudelle ja sen avulla suojattaville kohteille kuvastaa myös kansainvälisen ja eurooppalaisen kriminaalipoliittikan kasvu, joka osiltaan kaventaa kansallisen lainsäätäjän toimintavapautta.¹³⁷

Kaksikäyttötuoiteiden vientivalvontalain kriminalisointeja voidaan pitää esimerkkeinä kriminalisoinneista, jossa tekotapa on kaukana potentiaalisesta loukkauseurauksesta. Niiden tausta sekä kansainvälisesti YK:n velvoitteiden muodossa että EU-tasolla ehdotettujen pakollisten kriminalisointien muodossa luovat painetta kriminalisoinneille riippumatta oikeushyvien suojelun periaatteesta. EU:n roolia itsessään kriminaalipoliittisena toimijana on pidetty ongelmallisena jo pitkään muun muassa sen vuoksi, ettei sillä ole selkeää kriminaalipoliittista suuntaa ja EU-tasolla tavoitteita ohjaa ”menestys” rikosoikeuden alalla, joka on puettu lisäntyneiksi kriminalisoinneiksi ja repressioksi.¹³⁸ EU:ta voitaneen kritisoida rikosoikeuden alalla myös siitä, ettei se pysty toiminnassaan ottamaan huomioon jäsenvaltioiden oikeusjärjestelmiin liittyviä eroja, jotka voivat johtaa jäsenvaltioissa erikoisiin poikkeustilanteisiin.¹³⁹

Yleisemmin kansainvälisellä tasolla on havaittu problematiikkaa liittyen globaaleihin uhkiin vastaamiseen. Monet kansainvälisen tason uhkiin vastaamisen keinoista heijastuvat Suomeen nimenomaan EU:n kautta, kuten kaksikäyttötuoiteiden vientivalvonnasta voidaan huomata. Juuri sisäiseen turvallisuuteen liittyvät kysymykset 2000-luvulla terrorismin ja huumeiden vastaisen sodan myötä loivat pohjan kriminaalipoliittikalle, jolla entistä hanakammin puututaan myös yleiseen turvallisuuteen vaikuttaviin seikkoihin ja jossa turvallisuus nähdään oikeushyvä.¹⁴⁰ 2020-luvulla tämän kehityksen voidaan katsoa jatkuneen entisestään ja nostavan uudelleen päätään. Venäjän hyökkäys Ukrainaan ja sen vaikutukset nostavatkin esiin

¹³⁶ Ibid, s. 1110; vrt. Pirjatanniemi 2005, s. 313.

¹³⁷ Kimpimäki 2007, s. 465.

¹³⁸ Asp – Elholm – Frände 2010, s. 645–646.

¹³⁹ Ks. toissijaisuusperiaatteesta tarkemmin Asp – Elholm – Frände 2010, s. 647. Esimerkinomaisena sääntelynä HE 202/2024 vp, s. 32–34.

¹⁴⁰ Nuotio 2002, s. 229.

epäilyksen siitä, että sodan ja rauhan välille olisi muodostunut eräänlainen laajeneva poikkeusalue, joka ei ole perinteistä sotaa.

Poikkeusalueen on aikaisemmin tulkittu liittyvän terrorismiin ja sen vastatoimiin, kun taas nykyisessä heikentyneessä turvallisuustilanteessa osuvampaa on kuvata ilmiötä esimerkiksi hybridi-vaikuttamisen ja siihen vastaamisen muodossa.¹⁴¹ 2000-luvulla nähtiin vielä, ettei rikosoikeus kunnolla ulotu yllä kuvatulle poikkeusalueelle, mutta Venäjän hyökkäyssodan myötä ulkoiseen turvallisuuteen vedoten rikosoikeus nousee uudelleen koskemaan myös entistä vahvemmin poikkeusalueen kysymyksiä ja on samalla siirtynyt puolustamaan yksilöistä ensin valtion sisäistä turvallisuutta ja nyt myös ulkoista turvallisuutta kansallisen turvallisuuden muodossa. Tähän pyritään erityisesti preventiivisellä puuttumisella mahdollisesti valtiota uhkaaviin toimiin tiedustelun avulla ja poistamalla rikosoikeuden ja tiedustelun palomureja tietyiltä osin.¹⁴²

Yleisesti rikosoikeuden piirissä keskustellaan offensiivisesta rikosoikeuspolitiikasta, joka liittyy juuri turvallisuusvoittoisen poikkeusalueen kriminaalipolitiikkaan.¹⁴³ Offensiivinen rikosoikeuspolitiikka yhdistetään myös hyvinvointivaltion rikosoikeuteen, jossa yhteiskunnan suojaaminen nostetaan jossain määrin yksilöiden vapauspiirin edelle.¹⁴⁴ Offensiivisessa mallissa kyse on rikosoikeuden käytöstä rikollisuusilmiöiden hallinnoimiseksi suojelemalla kriminalisoinneilla uudenlaisia suojeltavia intressejä. Offensiivisessä rikosoikeuspolitiikassa kriminalisointien ala laajenee ja valtion kontrolloiva vaikutus tulee selkeämmin näkyviin. Offensiivinen rikosoikeuspolitiikka hahmotetaan kääntöpuolena defensiiviselle rikosoikeuspolitiikalle, jota pidättäytyväinen liberaalin oikeusvaltion rikosoikeuspolitiikka ilmentää. Tästä syystä sitä myös nimitetään tiivistetysti oikeusvaltion rikosoikeudeksi. Se edustaa perinteistä näkemystä, rikosoikeudesta, jossa sen käyttöön yleisesti suhtaudutaan pidättäytyväisesti ja jossa yksilön oikeusturvan takeet ja valtion rangaistusvallan rajoittaminen ovat keskeisiä. Käsitys on korostetun normativistinen ja siinä rangaistuksen hyötyvaikutuksiin suhtaudutaan epäilevästi.¹⁴⁵

Offensiivinen rikosoikeuspolitiikka liitetään hyvinvointivaltion rikosoikeuteen rinnastamisen myötä kollektiivisten oikeushyvien korostamiseen, dynamisempaan lähestymistapaan

¹⁴¹ VNS 3/2024 vp, s. 6–8; VNS 6/2025 vp, s. 4–9.

¹⁴² Palomuurien poistamisesta HE 29/2025 vp, s. 1.

¹⁴³ Ks. offensiivisesta rikosoikeuspolitiikasta Nuotio 1998; ks. myös Jareborg 1995, 17–36.

¹⁴⁴ Nuotio 1998, s. 1347.

¹⁴⁵ Nuotio 1998, s. 1343.

perusoikeuksiin ja sitä kautta laajentuneisiin kriminalisointeihin.¹⁴⁶ Offensiivinen lähestymistapa on kuitenkin tullut osaksi suomalaista järjestelmää jo rikosoikeuskomitean työn muodossa.¹⁴⁷ Rikosoikeudesta muodostuikin 1900-luvun loppupuolella rikoslakiprojektin ja perusoikeusuudistuksen myötä järjestelmä, jonka on nähty ilmentävän dynaamisesti sekä perinteistä defensiivistä rikosoikeuspolitiikkaa että offensiivista rikosoikeuspolitiikkaa.¹⁴⁸ 2000-luvulla jatkuneen offensiivisen rikosoikeuspolitiikan yleistymisen ja erilaisten yhteiskunnallisten ilmiöiden voidaan Suomessa nähdä siivittävän kriminaalipolitiikkaa uudentalaisille urille ja luovan painetta rikosoikeuden tehtäväkentän laajenemiselle.

Siinä missä defensiivisen rikosoikeuspolitiikan uhkana nähdään rikosoikeuden staattistuminen, offensiivisen puolen ongelmaksi voidaan todeta liiallinen kriminaalipoliittinen suuntautuminen, jossa rikosoikeuden itserajoitukset eivät päde ja oikeusvaltion käsitteellinen muoto on vaarassa.¹⁴⁹ Kriminaalipolitiikan saralla molempia lähestymistapoja voidaan katsoa tarvittavan erilaisten yhteiskunnallisten ilmiöiden arviointiin, joihin rikosoikeudella pyritään vastaamaan. Siksi offensiivisille näkemyksille ei yksin saisi antaa liiallista painoarvoa. Sen käyttö voi aika ajoin suosia jo tutkielman alussa rikosoikeuden kannalta uhaksi muotoiltua joustamista kriminalisointiperiaatteista ja sitä kautta niiden sisällön muokkaamista.¹⁵⁰ Offensiivinen malli on oikeuskirjallisuudessa hahmotettu ilmiö, mutta käytännön tasolla sitä voitaneen nähdä Suomessa toteutettavan nykyisen yleispreventiomallin avulla, jolle rajoittimina ovat toimineet kriminalisointiperiaatteet oikeushyvien suojelun periaate mukaan lukien. Niiden merkityksenä säilyy rikoslain käytön ohjaaminen rikosoikeuden systematiikan kannalta kestäviin valintoihin ja lainsäätäjän toimien rajoittaminen.¹⁵¹

3.5 Modernin rikosoikeuden piirteet

Modernilla rikosoikeudella viitataan tutkielmassa offensiivisen rikosoikeuspolitiikan mukaisesti laajempaa kenttää erilaisia intressejä suojaavaan rikosoikeuteen, eli kasvavaan hyvinvointivaltion rikosoikeuteen, jossa tutkimuskysymyksen kannalta merkityksellisesti

¹⁴⁶ Ibid, s. 1349; Melander 2008, s. 87.

¹⁴⁷ Melander 2008, s. 87; Nuutila 1996, s. 72.

¹⁴⁸ Ks. Rikoslakiprojektilla tehdystä rikosoikeusjärjestelmän kokonaisuudistuksesta ja sen prosessista tarkemmin Melander 2008, s. 108–117.

¹⁴⁹ Nuotio 1998, s. 1347.

¹⁵⁰ Nuotio 1998, s. 1343–1344.

¹⁵¹ Melander 2008, s. 173–176.

juuri turvallisuusintresseillä on merkittävää painotusta. Sen avulla voidaan systeemin sisäisenä tarkasteluna hahmottaa kriminaalipolitiikasta nousevat muutospaineet rikosoikeuden sisäisessä systematiikassa.

Keskustelua moderniin rikosoikeuteen liittyen on käyty etenkin 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alkupuolella rikoslain kokonaisuudistuksen ja perusoikeusjärjestelmän uudistuksen seurauksena. Riskiyhteiskunnan rikosoikeus on osa tätä keskustelua ja yksi tapa kuvastaa offensiivisen ja defensiivisen rikosoikeuspolitiikan jännitettä. Lisäksi aiemmin kuvatun jatkuvan poikkeus- tai uhkatilan ajatus linkittyy modernin rikosoikeuden turvallisuuspainotukseen ja luo mahdollisuuksia uusille turvallisuuspainotteisille kriminalisoinneille. Riskiyhteiskunnan rikosoikeudessa voi nähdä etenkin offensiivisten näkemysten kasvaneen merkityksen.¹⁵²

Samaan aikaan rikosoikeus on kehittynyt konfliktien ratkaisumekanismista yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisukoneistoksi, jonka kuvaaminen riskiyhteiskunnan rikosoikeutena sisältää kriittisen sävyn rikosoikeutta kohtaan.¹⁵³ Riskiyhteiskunnan rikosoikeus on saanut osakseen kritiikkiä etenkin sen osalta, että moderni rikosoikeus on näin mallinnettaessa entistä alttiimpi ulkoisille paineille, kuten muuttuvalle kriminaalipolitiikalle. Winfried Hassemerin mukaan tämä selittyy rikosoikeuden preventiopainotuksella, jonka voidaan tulkita näkyvän oikeushyvien suojelun periaatteen kehityksessä.¹⁵⁴ Oikeushyvien suojelun periaatteen kritisoidaan muuttuneen entistä enemmän rikosoikeutta legitimoivaksi periaatteeksi, jolla laajennetaan rangaistavan käyttäytymisen alaa muun muassa vaarantamisrikosten osalta oikeushyvän loukkauksen estämiseksi.¹⁵⁵ Vientivalvontalain 6.4 § ja siihen viittaava RL 46:1.1,8,d voidaan nähdä esimerkiksi tällaisista kriminalisoinnista.

Riskiyhteiskunnan rikosoikeutta on samaistettu aiemmin mainittuun offensiiviseen malliin ja sitä kautta juuri turvallisuuspainotteiseen hyvinvointivaltion rikosoikeuteen. Hyvinvointivaltiollisen rikosoikeuden osalta on kuitenkin argumentoitu, että kyseessä olisi oikeusvaltion rikosoikeuden päälle rakentuneesta rikosoikeudesta eikä niinkään sen syrjäyttävästä systeemistä.¹⁵⁶ Riskiyhteiskunnan rikosoikeudesta esitettyjä havaintoja pidettiin

¹⁵² Nuotio 2002, s. 225.

¹⁵³ Nuutila 1996, s. 52.

¹⁵⁴ Hassemer 1993, s. 29.

¹⁵⁵ Hassemer 1990, s. 90.

¹⁵⁶ Nuutila 1997, s. 65.

osittain vanhentuneina jo 2000-luvulla, mikä kielii sen heikoksi jääneestä vaikutuksesta.¹⁵⁷ Riskiyhteiskunnan rikosoikeuteen liittyvää keskustelua voidaan kuitenkin pitää merkinä hyvinvointivaltion rikosoikeuden merkityksen kasvusta sekä sitä kautta yhteisöllisten oikeushyvien hitaasta hyväksymisestä osaksi rikosoikeutta..

Oikeusvaltion ja hyvinvointivaltion rikosoikeuden keskinäisen kerrostuneisuuden sijasta riskiyhteiskunnan rikosoikeutta koskevat ajatukset voivat muovata rikosoikeutta eriytyneemmäksi kokonaisuudeksi, jota on pidetty rikosoikeudellisen systematiikan uhkana.¹⁵⁸ Eriytymiskehitystä lisäävät hyvinvointivaltion rikosoikeuden ja oikeusvaltion rikosoikeuden jännitteisyyden lisäksi edelleen uudenlaiset lähestymistavat rikosoikeuteen. Yhtenä esimerkkinä voidaan mainita proaktiiviset kriminalisoinnit, joissa jo mainittu vaarantaminen ja käytökseen puuttuminen aikaisessa vaiheessa ovat keskiössä. Muun muassa terrorismin torjuntaa koskevien rangaistussäännösten on nähty ilmentävän tätä kehityssuuntaa ja kaksikäyttötuotteisiin liitettyjen kansallisten turvallisuusintressien voitaneen tulkita olevan osa tätä jatkumoa.¹⁵⁹ Aiemmin esitelty oikeushyvien, ja sinällään koko rikosoikeudellisen järjestelmän liittäminen perusoikeusjärjestelmään on nähty yhdeksi vastalääkkeeksi eriytymiskehitykselle, mutta juuri oikeushyvien osalta palauttaminen perusoikeuksiin aiheuttaa kriminalisoinneissa esiteltyjä ongelmia rikosoikeudellisen järjestelmän laajenemisen osalta.¹⁶⁰

Moderni rikosoikeus sisältää kriminalisointeja, joiden perustelut eivät ole yhteneviä perinteisten yksilön vapausoikeuksia suojaavien kriminalisointien kanssa. Tilannetta ei kuitenkaan ole pidetty täysin ongelmallisena. Jännittyneisyys hyvinvointivaltion rikosoikeuden ja oikeusvaltion rikosoikeuden sekä muiden lähestymistapojen välillä ei suoraan johda systematiikan hajoamiseen, vaan jatkuva jännittyneisyys lisää järjestelmän tilanneherkkyyttä ja korostaa tapauskohtaista tasapainoa erilaisten intressien välille.¹⁶¹ 2000-luvun terrorismin vastaiset kriminalisoinnit ja muutoin järjestäytyneen rikollisuuden vastainen taistelu ovat saaneet jossain määrin aikaan tiukemmin yksilön vapauspiiriin ja yksilön perusoikeuksiin palautuvan rikosoikeuden merkitystä korostavia näkemyksiä.¹⁶² Mahdollinen rikosoikeuden eriytymiskehitys johtaa tosin hiljalleen siihen, että yksilön perusoikeuksiin

¹⁵⁷ Melander 2008, s. 342–343.

¹⁵⁸ Melander 2008, s. 45–54.

¹⁵⁹ Tematiikasta tarkemmin Melander 2008, s. 47–48.

¹⁶⁰ Melander 2008, s. 354.

¹⁶¹ Nuutila 1996, s. 60–61.

¹⁶² Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 17–18.

palautuvat oikeushyvät eivät ole riittäviä legitimoimaan rikosoikeuden käyttöä ja voivat johtaa Tuorin varoittamaan poliittisten intressien ja yksilön perusoikeuksien yhdistämiseen sekä yksilön perusoikeuksien liian laveaan tulkintaan. Siksi Melanderin hahmottelema malli sopii modernille rikosoikeudelle, koska se säilyttää sen perusoikeusliitännäisyyden riittävän joustavana ja siten pyrkii pitämään eriytymiskehityksen aisoissa.

Uusien kriminalisointien valmistelutyössä näkyvä oikeushyvien suojelun periaatteen osalta noudatettu tarkkuus vaihtelee sen mukaisesti, mistä päätös tai paine kriminalisoida jokin ilmiö nousee. Vaikka puhtaasti kotimaisissa ilmiöissä esiintyykin problematiikkaa esimerkiksi offensiivisten ja defensiivisten näkemysten välillä ja sen osalta mihin suuntaan moderni rikosoikeus kehittyi, pystytään muutos silti jäsentämään rationaalisella tavalla. Modernin rikosoikeuden kansainvälinen luonne ja ilmiöt luovatkin omaa vaikeammin jäsentyvää problematiikkaansa. Ongelmallisemmaksi oikeushyvien suojelun periaatteen kannalta modernissa rikosoikeudessa muodostuvatkin tällöin kansainvälisen tason ja EU-tason tuoma paine kriminalisoida tai puuttua riittävän tehokkain keinoin yhteiskunnan eri ilmiöihin. Esimerkiksi juuri vientivalvonnan osalta koettu epäonnistuminen non-proliferaation osalta sai EU:n pyrkimään pakollisiin kriminalisointeihin 2010-luvun taitteessa.¹⁶³

Kansallisessa rikosoikeudessa muodostuu problematiikkaa, jos EU:n turvallisuuspainotteisesta retoriikasta haetaan tukea kansallisen tason kriminalisoinneille.¹⁶⁴ Kansallisella tasolla tätä voi ilmentää esimerkiksi EIS 8(2) artiklassa perusoikeuksien rajoittamiseen tarkoitettujen perusteiden käyttö suoraan perusoikeuksiin rinnastettavina oikeushyvinä. Rajoitusperusteiden muuntuminen suojeltaviksi oikeushyviksi osaltaan vie oikeushyvien suojelua poliittisten intressien suuntaan ja pois kriittisestä roolistaan rajoitusperusteiden ollessa nimenomaan perusoikeuksien rajoituksia legitimoivia intressejä, eikä suojeltavan kohteen alaa rajaavia intressejä.¹⁶⁵ Rajoitusperusteiden osalta hyväksyttävyyys riippuu siitä, voidaanko niitä määrittää siinä määrin täsmällisesti, että niiden suhteuttaminen perusoikeusjärjestelmään onnistuu hyväksyttävällä tavalla.

Tarkkuuden vaihtelu oikeushyvien suojelun periaatteen osalta koskien uusia kriminalisointeja voi vaikuttaa yllä todetusti rikosoikeuteen kokonaisuutena. Ilmiö liittyy vahvasti myös

¹⁶³ Melander 2015, s. 80–81.

¹⁶⁴ Ks. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 86–87; tarkemmin tematiikasta Mitsilegas – Vavoula 2016, s. 261–293.

¹⁶⁵ Tuori 1999, s. 926–931.

eriytymiskehitykseen. Eriytymistä voidaan kuvata modernissa rikosoikeudessa juuri erilaisten suojelukohteiden luomana rikosoikeuden kerrostuneisuutena. Kerrostuneisuus ei sinällään ole ongelmallista, kunhan siinä olevat elementit ovat palautettavissa rikosoikeuden juuriin. Tästä näkökulmasta eriytymisestä huolimatta perusta suojelukohteiden osalta lienee siis säilynyt, vaikkakin suojelukohteiden palautus tähän samaan perustaan vaatii uudenlaisten kriminalisointien osalta vankkoja perusteluja, joita ei aina ole saatavilla.

Moderni rikosoikeus voidaan hahmottaa kokonaisuudeksi, jonka tehtävänä on edelleen suojata yksilön vapauspiiriä. Moderni rikosoikeus kehittyy kuitenkin suojaamaan uudenlaisilla perusteluilla yhä välillisemmin tätä vapauspiiriä ja asettuu ratkomaan turvallisuusperusteisesti uudenlaisia ongelmia. Välillisuus ja nopeasti muuttuvat yhteiskunnalliset intressit saavat modernissa rikosoikeudessa aikaan eriytymiskehitystä, jota pystytään kuitenkin minimoimaan rikosoikeuden sitoutumisella perusoikeusjärjestelmään suojattavien kohteiden osalta ja mallintamalla tätä kehitystä rikosoikeuden kerrostuneisuutena.

Rikosoikeuden eriytymisen estämisen ongelmaksi muodostuu perusoikeusjärjestelmään sitoutuneen rikosoikeuden oman perustan jatkuva venyminen uusiin suuntiin ja kansainvälisluonteisten kriminalisointien epätarkempi perustelu. Näitä suuntia ilmentää kansallisen turvallisuuden suojaaminen rikosoikeuden avulla vientivalvonnassa perustelematta sen asemaa varsinaisesti vientivalvonnan kontekstissa. Juuri siksi tarkastelu siirtyy siihen, noudattaako kansallinen turvallisuus uudessa kontekstissaan oikeushyvien suojelun periaatetta ja mitä kyseinen lisäys kertoo modernin rikosoikeuden problematiikasta sen tehtäväkentän suhteen.

4 Kansallisen turvallisuuden suojaaminen kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan kontekstissa

4.1 Kansallisen turvallisuuden käsite

Kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan konteksti tuo kriminalisoinnin arviointiin omat tutkielmassa huomioitavat erityispiirteensä, joita myös tämän luvun käsittelyssä hyödynnetään ja joiden tarkka huomiointi mahdollistaa tehtävien havaintojen yleistämisen. Oikeushyvien suojelun periaate määrittelee sen, mihin rikosoikeutta käytetään ja mikä voidaan nähdä suojaamisen arvoisena, jonka vuoksi kriminalisointien kohteet ja rikosoikeus järjestelmänä ovat yhteydessä oikeushyvien suojelun periaatteeseen. Näistä syistä kansallisen turvallisuuden käsitteen kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan kontekstissa määrittelyllä sekä käsittelyllä oikeushyvänä pystytään selvittämään, ilmentääkö vientivalvontalain 6.4 §:ään viittaavan RL 46:1.1,8,d:n suojelema kansallinen turvallisuus oikeushyvien periaatteen ja rikosoikeuden tehtäväkentän muutosta.

Mainitun mukaisesti luvussa tutkitaan aluksi kansallisen turvallisuuden käsitettä. Käsitteen määritelmä pyritään paikantamaan erityisesti kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan kontekstissa. Toisessa alaluvussa pureudutaan kansalliseen turvallisuuteen suojeltavana oikeushyvänä. Aluksi keskustellaan kansallisen käsitteen muuntumisesta oikeushyväksi kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan ja rikosoikeuden kontekstissa. Tämän jälkeen oikeushyvän luonnetta pyritään analysoimaan vertaamalla sitä muihin kansallista turvallisuutta suojeleviin säännöksiin, joissa kiinnitetään huomiota erityisesti säännösten kontekstiin ja potentiaaliseen soveltamisalaan. Tästä siirrytään käsittelemään hahmotettua oikeushyvää kontekstissaan oikeushyvien suojelun periaatteen standardeja vasten. Lopuksi kansallisen turvallisuuden suojaamisen merkitystä vientivalvonnan kontekstissa avataan osana rikosoikeuden tehtävien muutosta.

Kansallisen turvallisuuden käsite esiintyy oikeusjärjestyksessämme ja siihen vaikuttavissa instrumenteissa useassa eri kontekstissa. Relevantteja konteksteja ovat EU-oikeus, tiedustelulainsäädäntö, maanpuolustus ja yleisimmin poikkeusolot, kansallinen rikosoikeus ja kansallisen tason kaksikäyttötuotteiden vientivalvonta. Eri kontekstit voivat luoda käsitteelle erilaisia määritelmiä riippuen sen käytöstä. Kansallinen turvallisuus on myös lähtökohtaisesti

jossain määrin laajahko käsite, jonka vuoksi sen tarkka kontekstisidonnainen määritelmä on olennainen käsitteen käyttämiseksi.¹⁶⁶

Kansallisen turvallisuuden kaltaisen ylätasen poliittisen käsitteen lisääntynyt käyttö ja liittyminen osaksi rikoslakia vientivalvonnan muodossa kielii osaltaan siitä, että Tuorin varoittamia politiikkaluonteisia intressejä sisällytetään osaksi oikeushyviä. Kansallisen turvallisuuden kahtiajakautunut tausta poliittisena ja juridisena käsitteenä voi kuitenkin lieventää pahimpia uhkakuvia käsitteen käytön suhteen. Poliittiselta luonteeltaan käsite edustaa valtion intressejä ja etuja, kun taas perinteisesti oikeudelliselta luonteeltaan se on nähty ihmisoikeuksien rajoitusperusteena.¹⁶⁷ Käsitettä tuleekin käyttää juridisissa konteksteissa nimenomaan juridisessa muodossaan.

Kansallinen turvallisuus on tutkielmassa aiemmin selitetyn luonteensa vuoksi liitetty yleisesti poikkeusoloihin. Valmiuslain muutosten yhteydessä vuonna 2022 kansallinen turvallisuus nostettiin hallituksen esityksessä nimenomaisesti uudeksi poikkeusoloja määrääväksi käsitteeksi.¹⁶⁸ Samassa hallituksen esityksessä on muutenkin käsitelty Suomen turvallisuuskehitystä ja tuodaan osaltaan turvallistamiskehitys esimerkiksi hybridivaikuttamisen uhan muodossa osaksi ilmiöitä, joihin Suomen nähdään tarpeelliseksi varautua. Myös 2019 voimaan tullut tiedustelulainsäädäntö, jonka esitöihin alla syvennyttään, mainitaan osana tätä kokonaisuutta.¹⁶⁹ Kansallisen turvallisuuden käsite voidaankin löytää nykyisin monenlaisesta kontekstista ja rikosoikeuden kontekstissa siitä lisääntynyt keskustelu voitaneen jossain määrin liittää jo aiemmin mainitun poikkeusalueen laajentumiseen rikosoikeuden käyttöä legitimoivana tekijänä.

Kansallisen turvallisuuden kaltaisia käsitteitä on esiintynyt myös muissa poikkeusoloihin, ja etenkin valtion ulkoiseen turvallisuuteen liittyvissä konteksteissa. Kansallisen turvallisuuden nojalla on säädetty esimerkiksi liikkumisrajoituksista tietyillä puolustusvoimien tarvitsemilla alueilla.¹⁷⁰ Rajoitukset PL 9 §:n osalta on kuitenkin nähty hyväksyttävänä johtuen rajoitusten pyrkimyksestä suojata kansallista turvallisuutta. Lain esitöissä kansallista turvallisuutta ei tarkemmin määritellä, mutta olennaiseksi muodostuu sen side maanpuolustukseen.¹⁷¹

¹⁶⁶ Lonka ym. 2020, s. 9.

¹⁶⁷ Widlund – Paasonen 2021, s. 4.

¹⁶⁸ HE 63/2022 vp, s. 42.

¹⁶⁹ HE 63/2022 vp, s. 26–27.

¹⁷⁰ HE 118/1997 vp, s. 4–5.

¹⁷¹ PeVL 21/1997 vp, s. 2.

Kansallisen turvallisuuden maininta perustuu jossain määrin hallituksen esityksen perusteluihin, jossa tukeudutaan EIS:n liikkumisvapauden hyväksytyihin rajoitusperusteisiin, joista yksi on kansallinen turvallisuus.¹⁷² EIS:ssa ei kuitenkaan määritellä kansallista turvallisuutta ja sen tulkintaan on jätetty sopimukseen sitoutuneille valtioille laaja harkintavalta, joka mainitaan myös uudemmissa lainsäädännön esitöissä. Sopimuksen antamasta laajasta harkintavallasta riippumatta perusoikeuksien rajoitusperusteena siltä tulee silti edellyttää tarkkaa määritelmää, jotta kansallisen turvallisuuden perusteella ei suojata kaikkea siihen etäisestikin liittyvää sillä perusteella, että EIS on legitimoinut sen käytön rajoitusperusteena. Taustalla laajalle harkinnanvaraisuudelle on turvallisuuden kuuluminen perinteisesti valtiosuvereenisuuden piiriin ja kansalliseen turvallisuuteen kohdistuvien uhkien moninaisuus. Harkintamarginaaliin kuuluvat ainakin sotilaallinen maanpuolustus, terrorismin torjunta ja laittoman tiedustelutoiminnan torjunta.¹⁷³

Kansainvälisellä ja Euroopan tasolla kansallinen turvallisuus esiintyy käsitteenä EIS:n lisäksi myös EU:n piirissä, joilla on myös keskinäistä vuorovaikutusta keskenään. Euroopan unionin tuomioistuin (EUT) on ottanut kantaa valtion turvallisuuden käsitteeseen tapauksessa C-365/21, Generalstaatsanwaltschaft Bamberg. Tapauksessa tuomioistuin vertaa valtion turvallisuuden käsitettä kansallisen turvallisuuden käsitteeseen, joka esiintyy Sopimuksessa Euroopan unionista (SEU) 4 artiklan 2 kohdassa, jossa sen todetaan kuuluvan jäsenvaltion vastuulle. Tätä rinnastusta ei ole aina huomioitu oikeuskirjallisuudessa.¹⁷⁴ EUT on todennut tapauksen kohdassa 55 kansallisen turvallisuuden takaamiseen tähtäävän tavoitteen vastaavan ensisijaisen tärkeää intressiä, jolla suojellaan valtion ydintehtäviä ja yhteiskunnan perustavanlaatuisia etuja. Tähän kuuluu etenkin terrorismin kaltaisten toimien torjuminen ja niistä rankaiseminen, jotka voivat horjuttaa vakavasti muun muassa valtion perustavanlaatuisia perustuslaillisia tai yhteiskunnallisia rakenteita ja erityisesti uhkaavat sen yhteiskuntaa, väestöä tai valtiota. Kyse on EUT:n ottamasta linjasta kansallisen turvallisuuden käsitteen suhteen.¹⁷⁵ Linja ei kuitenkaan muodostu tiukaksi kotimaisen lainsäätäjän toiminnan suhteen.

¹⁷² HE 118/1997 vp, s. 4.

¹⁷³ HE 202/2017 vp s. 60.

¹⁷⁴ Vrt. Widlund – Paasonen 2021, s. 4.

¹⁷⁵ Tuomio 20.9.2022, [SpaceNet], C-793/19, ECLI:EU:C:2020:791, kohta 135; tuomio 6.10.2020, [La Quadrature du Net and Others], C-511/18, ECLI:EU:C:2022:854, kohta 92.

EU on huomionnut kansallisen turvallisuuden perussopimustensa ja oikeuskäytännön ulkopuolella. Aiemmin mainitusti vientivalvonnan lupaharkintaa koskevan puolustustarvikkeiden vientikannanoton 2 artiklan 5 perusteessa mainitaan kansallinen turvallisuus yhtenä huomioonotettavana tekijänä. EU kuitenkin suhtautuu kansallisen turvallisuuden käyttöön käsitteenä kansallisella tasolla joustavasti ja on jättänyt jäsenvaltioille sen osalta harkintavaltaa. EU-tasolla käsitettä onkin rinnastettu yleiseen turvallisuuteen, terrorismin torjuntaan ja kansainvälisen rauhan sekä turvallisuuden ylläpitämiseen, jotka nähdään EU:n yleisen edun mukaisina tavoitteina. Siten niitä ja niihin rinnastuvaa kansallisen turvallisuuden käsitettä voidaan käyttää EU:n mukaisesti perusoikeuksien rajoittamisen yhteydessä jäsenvaltiotasolla.¹⁷⁶ Siitäkin huolimatta voidaan kyseenalaistaa, miksei kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan EU-tason systematiikkaa ole pyritty ottamaan huomioon kansallisen turvallisuuden lisäämisessä luvanvaraisuuden perusteeksi vientivalvontalakiin.

Kansallinen turvallisuuden käsite ei rikoslainkaan kontekstissa ole täysin uusi ilmiö ja sitä on käytetty etenkin maanpuolustusliitännäisissä yhteyksissä ennen vientivalvontalain uutta säännöstä. Rikoslaisissa maanpetosrikossäännösten on katsottu lähinnä suojaavan kansallista turvallisuutta.¹⁷⁷ Maanpetosrikosten lisäksi valtiopetosrikokset ja terrorismirikokset on katsottu kansallista turvallisuutta vaarantaviksi rikoksiksi.¹⁷⁸ Rikosten välillä on tehty myös luokittelua: maanpetosrikosten on tulkittu suojaavan valtion ulkoista turvallisuutta, kun taas valtiopetosrikosten on tulkittu suojaavan valtion sisäistä turvallisuutta esimerkiksi vallankumoukselliselta toiminnalta.¹⁷⁹ Terrorismirikokset on sen sijaan nähty eräänlaisena eurooppalaisen valtiopetoksen kriminalisointina.¹⁸⁰

Kansallista turvallisuutta vaarantavien rikosten taustalla näkyy viitteitä rikosten alkuperään sotien tai muiden yhteiskunnallisten levottomuuksien aikana.¹⁸¹ Maanpetosrikosten osalta esimerkiksi turvallisuussalaisuuden paljastamisen RL 12:7 on myös oikeuskäytännön tasolla tulkittu liittyvän kansallisen turvallisuuden suojaamiseen tapauksessa, jossa Helsingin Sanomien toimittajat julkaisivat turvaluokiteltujen asiakirjojen tietoja artikkeliansa

¹⁷⁶ HE 198/2017 vp, s. 24.

¹⁷⁷ Viljanen 2001, s. 184.

¹⁷⁸ HE 29/2025 vp, s. 1.

¹⁷⁹ Lappi-Seppälä ym. 2022, 2. RL 12: Maanpetosrikokset.

¹⁸⁰ Lappi-Seppälä ym. 2022, Valtiopetosrikokset.

¹⁸¹ Ibid, Maanpetosrikokset.

yhteydessä.¹⁸² Perinteisten kansallista turvallisuutta vaarantavien rikoslain säännösten käyttäminen perustana tai lähtökohtana kansallisen turvallisuuden määrittelyyn on ollut jossain määrin niukkaa, eikä niitä ole käytetty suoraan standardeina sen osalta, mitä voidaan pitää kansallista turvallisuutta vaarantavana toimintana. Sen sijaan lähteet voivat painottaa käsitteen historialliseen käyttöön ja tuoreemmin tiedustelulainsäädäntöön.¹⁸³

Samaan aikaan yllä mainitut rikoslain säännökset toimivat ainakin jossain määrin päinvastaisesti oikeuttamisperusteina yksilön oikeuksiin puuttuvien uudistusten, kuten tiedustelulainsäädännön palomuurisäännösten muuttamisen perustelemissa. Perusteluissa korostetaan maanpetos- ja valtiopetos-säännösten poikkeuksellista asemaa.¹⁸⁴ Kansallinen turvallisuuden määrittely maanpetos-, valtiopetos ja terrorismirikossäännösten kontekstissa jääkin vähäiseksi, sillä niistä etenkin maanpetos- ja valtiopetos-säännöksiä pidetään asemansa vuoksi erityislaatuista. Kansallista turvallisuutta voitaneen tulkita enemmän ylätason poikkeukselliseksi käsitteeksi näiden säännösten osalta siltä osin, kuin niiden taustaksi asetetaan poikkeukselliset yhteiskunnalliset olosuhteet, joita yhdistää valtion suvereniteetin suora vaarantuminen. Niihin ei tästä syystä kohdisteta syvempää analyysiä tutkielmassa sen osalta, miten kansallinen turvallisuus niiden kontekstissa määritellään.

EIS:n ihmisoikeuksien rajoitusperusteet ovat toimineet useiden kansalliseen turvallisuuteen liittyvien säännösten mittapuuna, mutta kansallisella tasolla voi silti nähdä vaihtelua käsitteen käytön suhteen. EUT:nkaan antama määritelmä kansalliselle turvallisuudelle ei tee suuria rajauksia käsitteen suhteen, joskin sen voi tulkita suuntaavan käsitteen käyttöä terrorismin vastaiseen toimintaan ja nostavan käsitteen soveltamisen kynnystä sen vaatiessa perustavanlaatuisista vaikutustapaa.¹⁸⁵ Ongelmalliseksi tämän voi todeta siltä osin, kuin se vastaa käsitystä siitä, että valtio voi määritellä epämääräisen käsitteen vallitsevan tilanteen ja ajankohtaisten poliittisten intressien mukaisesti relevanttien kansainvälisten lähteiden jättäessä määritelmälle laajaa harkinnanvaraisuutta.¹⁸⁶

Jonkinlaisena yhtenäisenä juridisena käsitteenä kansallinen turvallisuus on alkanut muodostua kansallisella tasolla jo mainitun tiedustelulainsäädännön myötä, jolla selkeyden vuoksi

¹⁸² Hovioikeus: Kahden Helsingin Sanomien toimittajan katsottiin syyllistyneen turvallisuussalaisuuden paljastamiseen ja turvallisuussalaisuuden paljastamisen yritykseen niin sanotussa Viestikookeskus-asiassa

¹⁸³ Tällaisten lähteiden käytöstä käsitteen määrittelyyn Widlund 2020, s. 134–139

¹⁸⁴ HE 29/2025 vp, s. 1.

¹⁸⁵ Tuomio 23.3.2023, Generalstaatsanwaltschaft Bamberg, C-365/21, ECLI:EU:C:2023:236, kohta 55.

¹⁸⁶ Ks. Campbell 2014, s. 234. Esimerkinomaisesti määrittelystä HE 198/2017 vp, s. 35.

viitataan tutkielmassa erityisesti lakiin tietoliikennetiedustelusta siviilitiedustelussa (582/2019) ja poliisilain (872/2011) 5 a lukuun.¹⁸⁷ Valmiuslain uudistamiseen tähdännyt hallituksen esitys viittasi sen määritelmään kansallisen turvallisuuden käsitteestä. Myös vientivalvontalain 6.4 §:n kansallisen turvallisuuden määritelmä perustuu tiedustelulainsäädännön määritelmään.¹⁸⁸

Tiedustelulainsäädännön taustavaikuttimien ymmärtäminen avaa osittain kansallisen turvallisuuden käsitettä tiedustelulainsäädännön kontekstissa. Suomen vakavammaksi muuttunut terrorismitilanne ja sen kansainväliset taustat, kansainvälisen ympäristön muuten epävarma kehityskulku sekä kehittyneen teknologian luomat uudet hybridi-vaikuttamisen tavat nousivat taustalla esiin tarpeena kansallisen turvallisuuden turvaamiseen uudenlaisten tiedusteluvaltuuksien avulla.¹⁸⁹ Lain valmisteluvaiheessa kansallisen turvallisuuden käsitteelle asetettiin vaatimuksia, sillä tiedustelulainsäädäntöä säädettäessä muutettiin myös PL 10 §:n rajoituksia luottamuksellisen viestin salaisuuden suojan osalta.¹⁹⁰

Kansallinen turvallisuus on määritelty laajasti tiedustelulainsäädännön esitöissä. Sillä viitataan valtion oikeudenkäyttöpiirissä olevien ihmisten kollektiiviseen turvallisuuteen välittömästi tai välillisesti väkivaltaista ulkoista uhkaa vastaan. Hallituksen esityksessä kuvataan myös yhteiskunnan perustoiminnot, joita pidetään kansallisen turvallisuuden kannalta merkityksellisinä. Näitä ovat esimerkiksi sähkö-, viestintä- ja liikenneverkot. Kansallista turvallisuutta vakavasti uhkaavana toimintana mainitaan sellainen yleisvaarallinen ja siihen liittyvä toiminta, joka uhkaa suuren ja ennalta-arvaamattoman, sattumanvaraisesti määräytyvän ihmisjoukon henkeä tai terveyttä.¹⁹¹ Lisäksi määritelmään katsotaan osaksi toiminta, joka uhkaa ”kansanvaltaista valtio- ja yhteiskuntajärjestystä, maanpuolustusta, yleisvaarallista ja suuren ihmisjoukon henkeä ja terveyttä tai yhteiskunnan ja valtion kriittisiä toimintoja tai kansallista huoltovarmuutta uhkaavaa toimintaa”. Tällaista on esimerkiksi terrorismiin, väkivaltaiseen radikalisoitumiseen taikka joukkotuhoaseisiin tai kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden vaarantamiseen liittyvä muu toiminta. Myös yhteiskunnan perustoimintoihin kohdistuva häirintä tai lamauttaminen tulkitaan osaksi kansallisen

¹⁸⁷ Tiedustelulainsäädännön keskeiset esityöt HE 198/2017 vp; HE 2020/2017 vp.

¹⁸⁸ HE 47/2024 vp, 31.

¹⁸⁹ Widlund – Paasonen 2021, s. 9; Lonka ym. 2020, s. 48.

¹⁹⁰ EOAK/5048/2016, s. 3.

¹⁹¹ HE 198/2017 s. 35.

turvallisuuden uhkaavaa toimintaa. Uhkaavaa toimintaa yhdistää ulkopuolisen tahon tahallinen toiminta.¹⁹²

Huomattavasti tarkemman esityksen kansallista turvallisuutta uhkaavasta toiminnasta tarjoaa tiedustelulainsäädäntöä koskevaan hallituksen esitykseen mietintönsä antanut perustuslakivaliokunta:

Kansallista turvallisuutta vakavasti uhkaavalla toiminnalla tarkoitettaisiin säännöksessä kansanvaltaista valtio- ja yhteiskuntajärjestystä, yhteiskunnan perustoimintoja, suuren ihmismäärän henkeä tai terveyttä tai kansainvälistä rauhaa ja turvallisuutta uhkaavaa toimintaa. Edellytyksenä olisi se, että toiminnalla olisi jokin kytkentä Suomeen ja että se uhkasi nimenomaan Suomen kansallista turvallisuutta, vaikka toiminta voisikin maantieteellisesti tapahtua Suomen rajojen ulkopuolella. Kyse voisi olla esimerkiksi Suomen kansallista turvallisuutta vakavasti uhkaavasta terrorismiin liittyvästä toiminnasta, väkivaltaisesta radikalisoitumisesta tai ulkomaisten tiedustelupalvelujen toiminnasta taikka Suomen turvallisuuden kannalta keskeisen valtion levottomuuksista.¹⁹³

Kansallisen turvallisuuden käsite on määritelty suoraan tiedustelulainsäädännön avulla vientivalvontalain kontekstissa. Vientivalvontalaki viittaa kansallisen turvallisuuden määrittelyn osalta tiedustelulainsäädännön esitöihin. Vientivalvontalain 6.4 §:n kansallisen turvallisuuden käsitteen määritelmän alkuperä löytyy siis tiedustelulainsäädännöstä. Molemmissa tiedustelulainsäädännön säädöksissä tiedustelun kohteiden osalta tyhjentäväksi kirjoitetuissa luetteloissa mainitaan kaksikäyttötuotteet ja joukkotuhoaseet tiedustelun kohteena.¹⁹⁴ Kaksikäyttötuotteilla on siis yhteys tiedustelulainsäädäntöön, joka osittain selittää, miksi lainsäätäjät pyrkii käyttämään samaa määritelmää myös kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan kontekstissa.

Kansallisen turvallisuuden moninaiset määritelmät kielivät käsitteen käytön vaativuudesta. Vientivalvonnan konteksti on tuonut mukanaan omanlaisensa EU-taustan, joka vaikuttaa kuitenkin jossain määrin jääneen tiedustelulainsäädännön määritelmien ja niiden taustalla olevien EU:n perussopimusten alle. Tiedustelulainsäädännön uudistuksen aikana muodostettu hahmotus kansallista turvallisuutta uhkaavasta kaksikäyttötuotteiden leviämisestä voidaan hyödyntää määritelmän rakentamisessa kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan kontekstissa. Komitean mukaan kaksikäyttötuotteiden kansallista turvallisuutta vakavasti uhkaava

¹⁹² Lonka ym. 2020, s. 52; HE 198/2017 s. 35-36; Widlund – Paasonen 2021, s. 12.

¹⁹³ PeVM 4/2018 vp, s. 8

¹⁹⁴ HE 202/2017 vp, s. 115–122.

leviäminen voi tarkoittaa esimerkiksi niiden hankkimista, kauttakuljetusta tai välitystä vastoin voimassa olevaa vientivalvontalainsäädäntöä sekä EU:n tai YK:n asettamia pakotteita.¹⁹⁵ Tiedustelulainsäädännön esityöt rakentavat näin kuvaa siitä, miten kansallisen turvallisuuden käsite ja sitä uhkaavat toimintatavat on ymmärretty myös vientivalvontalaissa.

Kansallinen turvallisuus on edelleen kontekstisidonnainen käsite, jolloin tiedustelulainsäädännön esitöiden hyödyntäminen vientivalvonnassa säädösten yhteydestä huolimatta jättää huomiotta varsinaisen vientivalvonnan ja erityisesti rikosoikeudellisen kontekstin. Huomiota herättävää kansallisen turvallisuuden käsitteen määrittelyllä tiedustelulainsäädännön pohjalta on myös vientivalvonta-asetuksen ja puolustustarvikkeiden vientikannanotossa mainitun kansallisen turvallisuuden hyödyntämättä jättäminen. Kansallinen turvallisuus tiedustelulainsäädännön kontekstissa säädettiin tiedustelutoiminnan valtuuksia ja yksityisyyden suojan rajoitusta silmällä pitäen, ei kaksikäyttötuotteiden vientivalvonta ja siihen liittyvän rangaistussääntelyn taustalla vaikuttava oikeushyvä mielessä. Tiedustelun ensisijaisena tavoitteena onkin estää uhkien toteutuminen, kun taas rikoslain tavoite on rankaista rikoksentekejiä tilanteessa, jossa jokin rikolliseksi säädetty teko on tapahtunut.¹⁹⁶

Kansallisen turvallisuuden määritelmä pysyy moninaisena mutta se tarkentuu edelleen, kun sitä tarkastellaan suhteessa oikeushyvien suojelun periaatteen standardeihin. Kansallisen turvallisuuden eri määritelmät tiivistyvät kuitenkin yleisesti valtion ja yksilön olemassaolon turvaamiseen. Kansallisen turvallisuuden kohdalla tosin valtion säilyminen tulkitaan yksilön olemassaolon edellytykseksi, jolloin käsitteen käyttö kytkeytyy väistämättä kollektiivisten ja yksilöllisten arvojen väliseen diskurssiin ja problematiikkaan etenkin silloin, kun käsite esiintyy rikoslain kontekstissa. Olennaista on huomioida, että vientivalvonnan ja rikoslain yhdistäminen kansallisen turvallisuuden osalta tuo määritelmälle vaikutuksellisia seikkoja EU-taustan, rikoslaisissa jo olevien säännösten sekä säännöksen kontekstin muodossa. Eri asia on, miten hyvin nämä taustat ja eri kontekstien yhdistäminen on huomioitu oikeushyvien suojelun periaatteen standardien näkökulmasta.

Luvussa kuvattua käsitteen tarkastelua vasten kansallisen turvallisuuden määritelmän kannalta ongelmattomalta vaikuttavat valtion oikeudenkäyttöpiiri sekä välitön ja välillinen väkivalta, joiden osalta uhkakuvia muodostetaan varsin kirjavasti. Sen sijaan ihmisten kollektiivinen

¹⁹⁵ SM 8/2017, s. 184.

¹⁹⁶ Lonka ym. 2020, s. 64.

turvallisuus, jonka tarkennetaan vielä olevan yksilön turvallisuudesta erillään, vaatii tarkempaa analyysia rikoslain kannalta. Tulevassa käsittelyssä keskitytäänkin siihen, mitä kansallisella turvallisuudella suojataan, eikä siihen, miltä se suojaa, kuten tiedustelulainsäädännön esityöt tekevät.

4.2 Kansallinen turvallisuus suojeltavana oikeushyväenä vientivalvonnassa

Kansallisen turvallisuuden käsittely oikeushyväenä kaksikäyttötuotteiden vientivalvontalain ja tiedustelulainsäädännön uudistamisen jälkeen on olennaista sen vuoksi, että tiedustelulainsäädännön määritelmiä hyödynnetään laajasti vientivalvontalaissa, ja näiden määritelmien sovittaminen rikoslain kontekstiin vaatii juridista perustelua, jotta rikosoikeuden avulla suojattavat kohteet noudattavat sen systematiikasta nousevia vaatimuksia. Kansallisen turvallisuuden käsittelylle oikeushyväenä antaa pohjaa sen käyttäminen muutoinkin perusoikeusrajoitusten kontekstissa, jonka vuoksi sitä on analysoitu perusoikeusrajoituksena perustuslakivaliokunnan toimesta.¹⁹⁷ Aikaisempi käyttö ei kuitenkaan perustele kansallisen turvallisuuden käsitteen käytön hyväksyttävyyttä rikoslain kontekstissa, vaan kriminalisointi tulee tapauskohtaisesti perustella. Kansallisen turvallisuuden käsitteen siirtyessä tiedustelun ja perusoikeusrajoitusten kontekstista vientivalvontaan ja rikosoikeudelliseen järjestelmään suojattavaksi oikeushyväksi, tulee punninta myös sen hyväksyttävyydestä tehdä uudestaan.

Oikeushyvien suojelun periaatteen standardien kannalta voidaan edellisen luvun havaintojen perusteella välittömästi todeta, ettei kansallinen turvallisuus suoraan suojaa tiettyä perusoikeutta, vaan sen käyttö vaatii laajemmin perustelua. Muodostetusta kansallisen turvallisuuden määritelmästä tiedustelulainsäädännön esitöissä, joihin vientivalvonnan esityöt viittaavat, itsessään suojeltavan kohteen hahmottaminen on tulkinnanvaraista. Määritelmässä valtion oikeudenkäyttöpiirin voidaan tulkita tarkoittavan ensisijaisesti PL 1.1 §:n mukaisesti lainkäyttöä, jota Suomi tekee alueellaan. Määritelmään kuuluva välitön tai välillinen uhka eivät itsessään ole oikeushyvän osia, mutta niiden osalta läpikäytyt potentiaaliset uhat auttavat analysoimaan kansallista turvallisuutta oikeushyväenä.

Yllä perustelluista syistä tutkielman valossa määritelmän mainitsema ihmisten kollektiivinen turvallisuus muodostuu oikeushyväanalyysin pääasialliseksi kohteeksi. Ihmisten kollektiivinen turvallisuuskin on kuitenkin laaja osa kansallisen turvallisuuden määritelmää,

¹⁹⁷ Kokonaisuudessaan PeVM 4/2018 vp.

minkä vuoksi käsite kohtaa ongelmia oikeushyvien suojelun periaatteen standardien kanssa. Lainsäätäjä on pyrkinyt luomaan siitä etenkin valtion ulkoiseen turvallisuuteen viittaavaa ylätasoa käsitettä, joka sisältää valtion omat elementit ja järjestelmät sekä valtioon kuuluvat kansalaiset. Käsite siis venyy mutta ei tarkennu.

Ihmisten kollektiivinen turvallisuus voidaan määritelmän perusteella edelleen jakaa sen muodostaviin osiin, joita ovat tiivistetysti demokratia, sen instituutiot, ylin valtiojohto ja yhteiskunnan perustoiminnot.¹⁹⁸ Näiden perusteella kansallisesta turvallisuudesta voidaan hahmottaa kaksi eri elementtiä, joita on korostettu käsitteen nykyisessä muodossa tiedustelulainsäädännön säätämisen yhteydessä ja sen jälkeen. Näitä elementtejä voidaan tarkastella oikeushyvien suojelun periaatteen standardeja vasten ja pyrkiä siten kansallisen turvallisuuden käsittelyyn eksplisiittisemmällä tasolla erottelemalla se osiinsa. Ensimmäinen elementti on oikeusvaltio ja siihen liittyvät rakenteet, kuten demokratiaperiaate ja perusoikeudet järjestelmänä. Täsmällisemmin käsitettynä suojeltava intressi on systeemisestä näkökulmasta Suomen valtio, joka hahmotetaan edellytyksenä esimerkiksi perusoikeusjärjestelmälle. Tämän elementin uhat ovat välillisiä väkivaltaisia uhkia ihmisille. Toinen elementti on suoraan mainittu ihmisten turvallisuus ja tarkemmin näiden hengen ja terveyden suojelu. Typistetyksi voitaisiin puhua suojeluintressistä, joka kohdistuu välittömästi yksilön vapauspiiriin. Esimerkiksi juuri ylimmän valtio johdon osalta elementti on ilmeinen ja muodostuu ongelmattomaksi. Tämän elementin uhat ovat välittömiä väkivaltaisia uhkia ihmisille.

Edellä esitelty jaottelu käsitteen elementtien osalta on tehty samantyyllisesti myös aikaisemmin.¹⁹⁹ Kansallisen turvallisuuden ydin on usein ja myös kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan osalta yhdistetty kuitenkin juuri sen systeemiseen puoleen, ja yksilötason elementit toimivat toissijaisina tekijöinä. Kriminalisoinnin konteksti vientivalvonnassa ajaa tulkintaa välillisempään suuntaan. Kaksikäyttötuotteiden luomat uhat ovat myös rikosoikeuden ulkopuolella olleet varsin välillisiä, pitkiä tapahtumaketjuja vaativia toimia, joiden luomat uhkakuvat eivät realisoidu välittömästi.²⁰⁰ Myös kriminalisoinnin muoto vaarantamisrikoksena perustelee systeemisen puolen painotusta. Näitä syistä kansallisen turvallisuuden käsitettä kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan kontekstissa voidaan tulkita siten, ettei välittömiä väkivaltaisia uhkia ihmisten turvallisuudelle voida pitää säännöksen

¹⁹⁸ HE 198/2017 vp, s. 35–36.

¹⁹⁹ Lonka ym. 2020, s. 28.

²⁰⁰ SM 8/2017, s. 188.

olennaisimpana osana. Molemmat elementit ovat toisaalta toisiinsa vahvasti sidoksissa, sillä kansalaiset kollektiivina rakentuu systeemisen elementin päälle siten, että systeemisen elementin osat muodostavat kansallisen turvallisuuden osalta ihmisten kollektiivisen turvallisuuden.²⁰¹ Erottelun avulla käsittelyä voidaan kuitenkin juuri kohdentaa tarkastelua oikeushyvien suojelun periaatteen kannalta ongelmallisiin seikkoihin, jotka piilevät käsitteen systeemisessä puolessa.²⁰² Siitä syystä käsittely tutkielmassa keskittyy juuri tähän elementtiin.

Kansallinen turvallisuus on EIS:sta käsin johdettuna aiemmin todetusti perusoikeuksien rajoitusperuste, eikä suoraan perusoikeuksiin palautuva oikeushyvä. Kansallisen turvallisuuden käyttö yksilön vapauspiirin toteutumisen turvaamiseen on olennainen osa kansallisen turvallisuuden perustelua oikeushyvanä. Välittömän vaaran osalta kansallinen turvallisuus lienee helpommin hyväksyttävissä kuin välillisen vaaran osalta. Välittömän vaaran osalta yksilön ja oikeushenkilöiden toimintaa rajoittava luonne on hyväksyttävissä, sillä suojaaminen voidaan suoremmin tulkita osaksi yksilöiden vapauspiirin suojaamista vaaran ollessa välitön. Kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan kontekstin kannalta olennainen vaarojen välillisyys tuottaa kuitenkin ongelmia, jotka vaativat syventymistä.

Olennaista kansallisen turvallisuuden hyväksyttävyyden kannalta vientivalvontalain kontekstissa lienee lainsäädännön esitöistä hieman poiketen kuvata kansallisen turvallisuuden asemaa oikeushyvanä vertikaalisessa suhteessa yksilön asemaan, jossa kansallinen turvallisuus oikeuttaa yksilöön liittyvää vallankäyttöä ihmisten suojaamiseen välilliseltä vaaralta.²⁰³ Tällöin kansallinen turvallisuus hahmottuu selkeämmin nimenomaan perusoikeusjärjestelmään ja perusoikeuksien rajoituksiin suhteutettavana kollektiivisena oikeushyvä, jonka hyväksyttävyyden arvioinnissa voidaan ottaa kollektiivisia oikeushyviä koskeva keskustelu huomioon. Tällöin huomioidaan myös kansallisen turvallisuuden alkuperäinen luonne nimenomaisesti perusoikeusrajoituksena ja vältetään riski perusoikeuksien tulkinnan laajentamisesta kollektiivisluonteisiin intresseihin.²⁰⁴

Toinen merkittävä kansallisen turvallisuuden asemaa avaava suhde on valtion ja yksilön suhteen ulkopuolella kansallisen turvallisuuden käsitteen käyttö valtioiden välisen horisontaalisen suhteen kuvaamiseen.²⁰⁵ Tällä tasolla kansallinen turvallisuus muodostuu

²⁰¹ HE 198/2017 vp, s. 35–36.

²⁰² Ks. Widlund 2020, s. 139.

²⁰³ Cameron 2000, s. 43–46.

²⁰⁴ HE 198/2017 vp, s. 35.

²⁰⁵ Cameron 2000, s. 45–49.

enemmänkin valtion oikeudeksi olla olemassa vapaana muiden valtioiden loukkauksilta. Tämä horisontaalisuus ja muiden valtioiden loukkauksilta suojautuminen ylipäättään mahdollistaa kansallisen turvallisuuden käytön valtion sisällä esimerkiksi juuri EIS:sta ja EU-oikeudesta poiketen.²⁰⁶ Kaksinaisen luonteensa takia systeeminen elementin osalta tarkastelu voi jäädä vain horisontaalisen tason oikeuttamiskeskusteluksi, jossa ei riittävästi huomioida valtioiden sisäistä systematiikkaa. Tätä hahmotelmaa vasten kansallista turvallisuutta voidaan analysoida mielekkäästi oikeushyvien suojelun periaatteen osalta.

Systeeminen elementti on todetusti kollektiivinen oikeushyvä, joihin liittyy omia riskejään ja niiden käyttöön suhtaudutaan pidättäytyvästi. Kansallinen turvallisuus oikeushyvä on muotoiltu jo aiemmin esimerkiksi maanpetosrikosten taakse. Näissä säännöksissä kansallisen turvallisuuden käyttö on kuitenkin kontekstiltaan varsin rajattua ja säännösten muotoilut usein eksplisiittisempiä. Vientivalvontalain ja siihen viittavan rikoslain säännöksen osalta potentiaalinen soveltamisala suojeluintressin perusteella ei samalla tavalla ole eksplisiittinen ilmaus siitä, millaiseen tiettyyn tekoon kansallisen turvallisuuden vaarantuminen kiinnittyy, vaan se on yleisluonteinen ilmaus kansallisen turvallisuuden vaarantumisesta minkä tahansa kaksikäyttötuotteen viennin yhteydessä.

Systeemitason elementin analysointi oikeushyvien suojelun periaatteen standardeja vasten voidaan aloittaa sen painavasta yhteiskunnallisesta tarpeesta. Rikosoikeuden ulkopuolella tiedustelukohteena kaksikäyttötuotteiden on todettu olevan tulkinnanvaraisia.²⁰⁷ Niihin kohdistuu silti selkeää yhteiskunnallista intressiä. Tätä painavaa tarvetta ei lainsäätäjän taholta vientivalvontalain esitöissä tuoda ilmi, mutta se voidaan selvittää niissä viitatussa tiedustelulainsäädännön esitöiden ja niiden pohjalta Suojelupoliisin tekemien katsausten kautta. Suojelupoliisin antamat kansallisen turvallisuuden katsaukset kertovat käytännönläheisesti yhteiskunnallisen intressin ja tarpeen kohdistumisesta kaksikäyttötuotteisiin. Vuoden 2025 kansallisen turvallisuuden katsauksessa kaksikäyttötuotteiden osalta Suojelupoliisi keskittyy Venäjään, jonka analysoidaan pyrkivän hankkimaan kaksikäyttötuotteita EU-sääntelyn vastaisesti ketjuttamalla hankintojaan.²⁰⁸ Painava yhteiskunnallinen tarve voi perustella myös säännöksen perusoikeuksia rajoittavan luonteen hyväksyttävyyttä, siltä osin kuin yhteiskunnallisesti painavampi suojeluintressi on

²⁰⁶ Widlund 2020, s. 138.

²⁰⁷ SM 8/2017, s. 90.

²⁰⁸ Kansallisen turvallisuuden katsaus 2025.

perusoikeuksien rajoitusten näkökulmasta hyväksyttävämpi. Tämä johtuu perusoikeuksien yhteiskunnallisesta luonteesta, johon myös rikosoikeus niiden kautta sitoutuu.²⁰⁹

Turvallisuustilanteen huomioiminen tukee painavaa yhteiskunnallista tarvetta.

Yhdysvaltalainen poikkeustila-ajattelu, johon palataan myöhemmin, on synnyttänyt tutkimuskirjallisuutta vihollisina pidettävien valtioiden tulkinnasta. Venäjä sen oligarkkisessa muodossaan määrittellään kirjallisuudessa rikolliseksi valtioksi, jolta suojautumisella voidaan oikeuttaa erilaisia valtion repressiivisiäkin toimia.²¹⁰ Suojelupoliisin tekemä suora rinnastus vientivalvonnasta Venäjän toimintaan ja kyseisen toimijan vaikuttamiselta suojautumiseen vahvistaa käsitystä kansallisen turvallisuuden oikeushyvän systeemistä puolta ja yhdistää systeemisen puolen myös kriminalisoinnin yhteiskunnalliseen tarpeeseen. Jo tiedustelulainsäädännön esitöissä on korostettu muuttunutta turvallisuustilannetta juuri Ukrainan osalta ja vientivalvonnan kansainvälisten järjestelyjen merkitystä.²¹¹ Nämä seikat perustelevat kriminalisoinnin painavaa yhteiskunnallista tarvetta puuttua lainsäätäjän näkökulmasta kansallista turvallisuutta vaarantaviin ilmiöihin myös rikoslain tasolla yksilön oikeuksia rajoittaen.

Mikä tahansa valtion systeeminä puolustamiseen ja välillisesti ihmisten turvallisuuteen keskittyvä intressi ei sovi oikeushyväksi, joka suojeluintressinä ansaitsisi rikosoikeudellista suojaa, vaikka sille olisi osoitettu painava yhteiskunnallinen tarve. Suojeluintressin hyväksyttävyyden edellytyksenä kansallisen turvallisuuden tapauksessa on ensinnäkin se, että siinä määritellyt valtioon systeeminä kuuluvat elementit ovat sellaisia, jotka ovat olennaisia nimenomaan demokraattisen oikeusvaltion kannalta. Tällöin valtio on systeemi, joka mahdollistaa tiettyjen kansallisen turvallisuuden perustan, kuten perusoikeuksien toteutumisen järjestelmänä ja yhteiskunnalle välttämättömien prosessien ja infrastruktuurin toimintakyvyn. Systeeminen puoli muodostuu kehäksi, joka ympäröi demokraattisen oikeusvaltion keskeisiä osatekijöitä, kuten perusoikeusjärjestelmää, yhteiskunnan perustoimintoja ja kansanvaltaista valtio- ja yhteiskuntajärjestystä sekä hieman etäisempiä sähkö-, viestintä- ja liikenneverkkoja.²¹²

²⁰⁹ Melander 2008, s. 344–351.

²¹⁰ Bunker R. – Bunker P, 2008, s. 44–48.

²¹¹ Widlund 2020, s. 136; SM 8/2017, s. 188.

²¹² HE 198/2017 vp, s. 30–36.

Toisekseen olennaista on huomioida se, ettei tämä kehä kuitenkaan muodostu hierarkkisesti korkeammaksi arvoksi perusoikeuksiin nähden tai tarkoita sitä, että kollektiivinen kansallinen turvallisuus muodostuisi itsenäiseksi perusoikeudeksi. Se on edelleen perusoikeuksista erillinen kokonaisuus, joka pyrkii ylläpitämään demokraattisen oikeusvaltion osatekijöitä yllä hyväksyttävillä rajoituksilla perusoikeusjärjestelmän takaamaan toimintavapauteen. Kansallisen turvallisuuden rinnastaminen tai nostaminen perusoikeuksiin tai niiden edelle olisi uhka nimenomaan demokraattiselle oikeusvaltiolle, jota sillä pyritään suojaamaan.²¹³ Sen sijaan systeemiset elementit on suhteutettava perusoikeusjärjestelmään ja argumentoitava yksilön vapauspiirin toteutumisella kansallisen turvallisuuden puolesta.

Kansallinen turvallisuus kohtaa oikeushyvänä haasteen liittyen periaatteen kriittiseen luonteeseen. Perusoikeuksilla argumentoinnista voi muodostua niin välillistä, että sen perusteella on vaikea hahmottaa, miten valtion systeeminä suojaaminen osaltaan mahdollistaa yksilön vapauspiirin toteutumisen. Samalla perusoikeusargumentointi voi muuttua rikoslakia nimenomaan perustelevaksi tekijäksi ja menettää sitä rajoittavan otteen. Toisin sanoen, kansallisen turvallisuuden luonne rajoituksena on niin kaukana perusoikeuksista, että niihin kohdistuvilla positiivisilla vaikutuksilla argumentointi rajoittaa suojeltavaa kohdetta heikosti. Samaan aikaan tulisi ottaa huomioon, miten näiden perusoikeuksien suojaaminen kiinnittää kansallisen turvallisuuden vain näistä pysyvistä arvoista säädettyihin rajoihin eikä niiden suojelulla tule rapauttaa koko systeemiä itsessään.

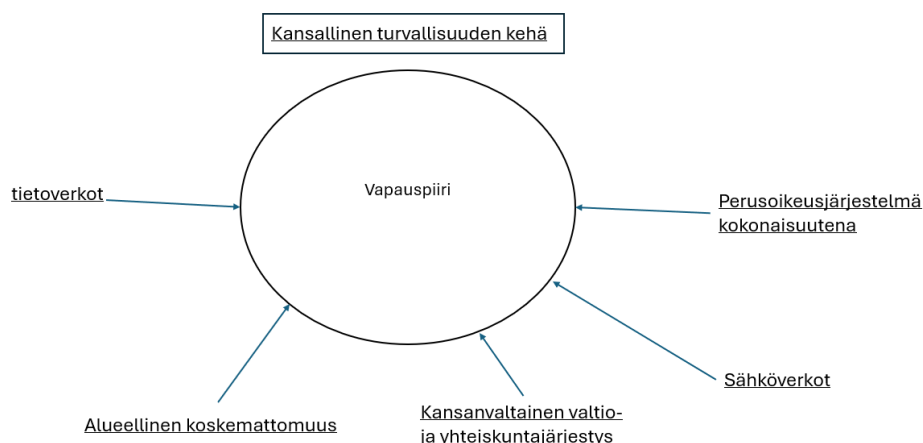
Rikosoikeuden tehtävän hahmottaminen siten, että se koskee yksilön vapauspiirin suoraan suojaamisen lisäksi sellaisten elementtien turvaamisen, mikä valtion tasolla on välttämätöntä, tämän vapauspiirin toteutumiseksi, perustelee kansallisen turvallisuuden käyttöä oikeushyvänä.²¹⁴ Tällöin oikeushyvien suojelun periaatteen kriittisestä puolesta ei tarvitse luopua. Se rajoittaa edelleen rikosoikeuden käyttöä rajaamalla sitä vapauspiirin kannalta välttämättömiin valtion tason elementteihin. Kansallinen turvallisuus kiinnittyy systeemissä muodossaan näin muotoiltuun rikosoikeuden tehtävään. Kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan kontekstissa suojaaminen on välillistä mutta kiinnittyy kuitenkin käytännön tasoon perustellun painavan yhteiskunnallisen tarpeensa kautta.

Kansallisen turvallisuuden systeemisten elementtien suojelun on saatava aikaan positiivisia vaikutuksia ihmisten vapauspiirin kannalta, jotta säännöksen soveltamispiiriin kuuluvien

²¹³ Samansuuntaisesti Widlund 2020, s. 147.

²¹⁴ Nuotio 2024, s. 1114–1115.

toiminnanvapauden rajoittamiseen on mahdollista rangaistusuhalla saatavilla preventiivisillä hyödyillä. Hallituksen esityksessä näihin elementteihin ei olla juurikaan pureuduttu, vaan perustelut hyväksyttävyyden osalta koskevat nimenomaan säännöksen toista puolta, eli yleistä turvallisuutta.²¹⁵ Kuitenkin kansallisen turvallisuuden osalta preventiivinen hyöty systeemisten elementtien osalta kiinnittyy kansainvälisen vientivalvontajärjestelmän noudattamiseen ja sitä kautta valtion systeeminä suojaamiseen. Perusoikeuksien ja etenkin vapauspiirin osalta tämä tarkoittaa edellä mainitusti vapauspiirin mahdollistamista, jolloin kriminalisoinnin vaikutus konkretiatasolla on vapauspiirin toteutuminen ilman sen mahdollistaman systeemin kaatamiseen keskittyviä ja siten sitä vaarantavia, välillisiä väkivaltaisia tekijöitä. Kansallisen turvallisuuden vaikutus vapauspiiriin on siis tavanomaista kriminalisointia kokonaisvaltaisempi sen käsittäessä valtion ydinelementtejä. Tätä lähestymistapaa hahmottaa alla oleva kuva kansallisen turvallisuuden systeemisestä elementistä.

Kuvio 1. Kansallisen turvallisuuden yksilön vapauspiiriä ympäröivän kehän malli, vaikuttavien elementtien lista ei tyhjentävä.

Kansallinen turvallisuus on hyväksytty suojeluintressiksi lainsäätäjän toimesta ongelmallisuudestaan huolimatta. Hyväksyminen suojeluintressiksi uudenaikaisessa kontekstissa kielii valtion suhtautumisesta geopoliittiseen tilanteeseen. Valtiota ollaan valmiita puolustamaan myös välillisemmiltä vaikuttavien keinoin ja uusilla alueilla. Valtion näkökulmasta horisontaalisella tasolla esimerkiksi muiden valtiollisten toimijoiden toiminnalta suojautumisena ymmärrettynä tavoite on valtion näkökulmasta välttämätön, ja ajatus yksilön oikeuksien väistymisestä valtion olemassaolon suojelun tieltä nähdään

²¹⁵ He 47/2024 vp, s. 54–55.

välttämättömänä osana tätä. Suomen suvereniteetin takaaminen valtioiden horisontaalisella tasolla siis heijastuu uudella tavalla sen vertikaaliseen suhteeseen kansalaisiinsa. Samalla valtio ottaa jossain määrin suuremman roolin rikosoikeuden nojalla välillisenä moraalisubjektina.²¹⁶ Roolissaan sen täytyy kuitenkin muistaa, että se on vertikaalisessa suhteessa yksilöön. Demokratia ja perusoikeudet ennako-oletuksina ovat tärkeitä yksilöiden välillä tapahtuvan toiminnan kannalta Suomessa. Yksilöt tunnustavat näihin liittyvät oikeudet toisilleen, ja rikosoikeus varmistaa sekä preventiivisten elementtiensä että rangaistusluonteensa avulla, että nämä ennako-oletukset toteutuvat.²¹⁷

Valtion tulee lainsäätäjän roolissaan varmistaa, että se systeeminä toteuttaa edelleen rikosoikeuden osalta yksilön vapauspiirin toteuttamiseen liittyvän tehtävänsä toteutumisen. Kansallisen turvallisuuden osalta ongelmaksi muodostuu tämän asettelun kannalta kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan kontekstissa se, ettei yksilön oikeuksia välttämättä ole loukkaamassa toinen yksilö, vaan toinen valtio, johon Suomi valtiona on horisontaalisessa suhteessa. Vaikka valtio tämänkaltaisten vaikutusyrittysten vuoksi ottaakin suuremman roolin rikosoikeuden subjektina, on sen loukkaamiseen systeeminä liittyvien rikosten oltava tarkasti perusteltuja perusoikeusjärjestelmän kannalta. Hyvinvointivaltiollisestakin rikosoikeudesta käsin katsottuna valtion ei tule käyttää rikosoikeutta systemaattisesti oman horisontaalitasonsa suojaamiseen. Valtioon systeeminä kohdistuvien rikoksien kriminalisoinnin perustelu kansallisella turvallisuudella välittömänä perusoikeuksien jatkeena tekisi valtiosta entistä vahvemman toimijan, joka voisi sen toimintaan välittömästi liittyvän perusoikeuden avulla perustella yksilön perusoikeuksien kohtuutonta rajoittamista.²¹⁸

Voitaneen kuitenkin todeta, ettei yllä kuvattua kehityskulkua ole suoraan havaittavissa nyt käsitellystä vientivalvontalain kansallisen turvallisuuden oikeushyvästä, vaan se ilmentää enemmänkin oikeushyvien suojelun periaatteen hidasta muutosta. Siksi kansallisen turvallisuuden voidaan analyysin jälkeen todeta ongelmallisuudessaan sekä erityislaatuisessa kontekstissaan täyttävän oikeushyvien suojelun periaatteeseen liittyvät standardit. Tiivistäen, kansallinen turvallisuus on tiedustelulainsäädäntöä hyödyntämällä, vientivalvonnan konteksti huomioiden ja tulkitsemalla käsitettä valtion systeemiä suojelevana oikeushyvä muiden kansallista turvallisuutta suojaavien rikossäännösten tavoin hyväksyttävä suojeluintressi, jonka perusteella voidaan rikoslain kontekstissa rajoittaa yksilön perusoikeuksia ja jonka

²¹⁶ Widlund 2020, s. 139.

²¹⁷ K 10/1999 vp, s. 45; Nuotio 2024, s. 1127.

²¹⁸ K 12/2000 vp, s. 51; Widlund 2020, s. 147–149.

puolesta voidaan argumentoida perusoikeuksien järjestämänä ja niihin liitännäisten valtion prosessien ja infrastruktuurin turvaamiseen demokraattisessa oikeusvaltiossa liittyvillä seikoilla. Kriminalisoinnille on painava yhteiskunnallinen tarve, jonka voidaan tulkita nousevan tiedustelulainsäädännöstä sekä Suojelupoliisin tekemistä raporteista liittyen kansallisen turvallisuuden tilaan ja yleisesti muuttuneesta ulkopoliittisesta turvallisuustilanteesta.

Kansallisen turvallisuuden vaarantuminen on samaan aikaan vain yksittäinen lisäys kollektiivisen oikeushyvän muodossa rikoslakiin. Se ei osoita totaalista muutosta oikeushyvien suojelun periaatteeseen, mutta ilmentää hyvin erilaista rikosoikeutta, joka osaltaan osoittaa kerrostuksellisuuden voimakkuutta rikosoikeudessa. Sen dualistinen luonne valtion ja sen kansalaisten suojaamisena on varsin kontekstuaalinen ja vaatii tilannesidonnaista tarkentamista, jotta valtion rooli ei rikosoikeuden kontekstissa muodostu liian vahvaksi yksilöihin nähden. Sen moitittavuus on myös eri tavalla kyseenalaista vientivalvontalain konteksti huomioiden. Seuraamukset ovat niin kaukaisia, että idea rikosoikeudesta vapauspiirin suojana ulottuu todella kauas ja kansallista turvallisuutta suojataan kaukaisia ja ajalliselta horisontiltaan pitkiltä tapahtumasarjoilta. Jo mainittuna riskinä on välillisellä kansallisen turvallisuuden suojelulla vapauspiirin tosiasiallinen rajoittaminen, jossa jatkossakin tulee olla tarkkana.

Kansallisen turvallisuuden uhkakuvien välttämiseksi lainsäätäjältä tulee, kuten tutkielman pääasialliset lähteet toteavat, vaatia vankkoja perusteluja kriminalisoinneille, jotka ovat kaukana rikosoikeuden ydinalueesta ja sen tehtävistä. Kansallisen turvallisuuden osalta kaksikäyttötuotteiden kontekstissa nuo perustelut jäävät varsin ohuiksi, mutta niitä on tutkielmassa tarkasteltu ja vahvistettu voimassa olevien rikosoikeudellisten doktriinien valossa. Kansalliselta turvallisuudelta tulee vaatia erityisiä perusteluja. Se on tärkeäksi tunnistettu intressi, mutta samaan aikaan väärinkäytettynä uhka oikeusvaltiolle. Siksi turvallisuuspoliittisesti vaikeassakin tilanteessa rikosoikeuden rakenteiden tulee kestää ja rikosoikeutta tulee käyttää johdonmukaisesti. Paradoksaalisesti oikeusvaltion asemaa suojelee juuri kansallisen turvallisuuden mahdollisimman vähäinen käyttö rikosoikeutta legitimoivissa konteksteissa, kun sen ymmärretään suojaavan ihmisiä kollektiivina oikeusvaltion peruselementtien kautta.

4.3 Rikosoikeuden tehtäväkentän laajeneminen

Joukkotuhoukseiden kontrolloimiseen ja niiden päättämiseen terroristiryhmittymien ja valtiollisten toimijoiden käsiin estämiseksi säädettyä kaksikäyttötuotteiden vientivalvontajärjestelmää pyritään sovittamaan uudenaikaiseen turvallisuushakaan, kun valtiollisten toimijoiden rooli on kasvanut ja turvallisuustilanne heikentynyt.²¹⁹ Non-proliferaatiojärjestelmää käytetään nyt entistä selkeämmin kansallisen turvallisuuden suojaamiseen valtiolliselta toimijalta.

Osittain uudistus toteuttaa sääntelyn alkuperäistäkin tarkoitusta, kohde ja kohteet, joilta nyt suojaudutaan, ovat vain nyt erilaisia geopolitiittisten olosuhteiden johdosta. Samaan aikaan rikosoikeuden yhteys yksilön vapauspiiriin muotoutuu uudistusten myötä uudella tavalla, kun vapauspiirin määritelmä pyritään rakentamaan samaan aikaan rikosoikeutta rajaavasti mutta myös uudenaikaiset uhat huomioiden.²²⁰ Osittain kansallisen turvallisuuden suora suojaaminen kuitenkin vie vientivalvontalain systematiikkaa kuitenkin uudenaikaiseen suuntaan ja tuo rikoslakiin valtion intressien painotuksia uudenaikaisella tavalla pohjautuen tiedustelulainsäädäntöön. Ongelmaksi tässä kehityksessä saattaa muodostua se, että jo WTC-iskuista ensin Yhdysvalloissa yleistynyt turvallisuusajattelun muoto, ja sittemmin Euroopassa alkanut eräänlainen poikkeustila-ajattelu, joka ei ole rauhaa eikä sotaa, laajenee entisestään kattamaan uudenaikaisia alueita.²²¹

Rikosoikeus on jo aiemmin ollut poikkeustilan kehityksessä mukana jo vanhastaan kriminalisoitujen maanpetosrikossäännösten ja valtiopetosrikossäännösten muodossa. Jo 1800-luvun lopun rikoslain uudistuksessa näillä säännöksillä on ollut valtion kannalta erityistä merkitystä. Tuolloisissa rikoslaisissa erityisesti valtiopetosten sääntelyssä keskenään rinnastettiin rikokset, jotka uhkasivat hallitsijaa ja siten koko valtiojärjestelmää sekä valtakunnan perustuslakia uhanneet rikokset. Säännösten merkitys koko valtakunnan jatkuvuudelle oli merkittävä ja siksi niiden asema oli jo alun perin poikkeuksellinen. 2000-luvulla poikkeustilakeskustelu on mainitusti herännyt vahvemmin säädettyjen terrorismin vastaisten rikossäännösten myötä. Nykyään valtio ei enää henkilöidy yksittäisiin hallitsijoihin

²¹⁹ VNS 3/2024 vp, s. 21–22.

²²⁰ Nuotio 2024, s. 1132.

²²¹ Nuotio 1998, s. 229.

eivätkä terroristit ole ainoa relevantti uhka valtion kannalta. Säännökset silti heijastavat valtion halua suojata omaa ydintään ja toimintaansa.

Valtioon kohdistuvat uhat kuitenkin muuttuvat. Tämän seurauksena uudenlaiset tavat vaikuttaa ja tulla vaikutetuiksi laajentavat valtion tarvetta suojata systeemiään yhä uudenlaisilla tavoilla, joihin aiemmat kriminalisoinnit eivät riitä. Kehitys ei sinällään ole huono, mutta siihen liittyy uhkakuvia, mikäli poikkeustilaan vedoten pyritään syventämään perusoikeuksiin kohdistuvia rajoituksia ja ulottamaan rajoituksia yhä uusille, välillisemmille osa-alueille rikosoikeuden preventiovaikutukseen nojaten.²²² Jälkimmäinen kehitys on havaittavissa jossain määrin Suomessa ja vientivalvontalain lisäksi rikosoikeuden ulkopuolella esimerkiksi kiinteistöjen ostamiseen ja ulkomaisiin yrityskauppoihin, joihin liittyy nykyään rajoitteita.²²³

Viimeaikaisessa kriminaalipoliittisessa keskustelussa on noussut esiin kehityskulku, jossa rikosoikeus omaksuu uusia tehtäviä turvallisuuden nimissä, esimerkiksi reagoidakseen terrorismiin. Samaan kehityskulkuun ja turvallisuuteen liittyviin uudenlaisiin uhkakuviin linkittyä ajatus sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden rajojen hämärtymisestä.²²⁴ Ulkoisen turvallisuuden roolia korostetaan myös sisäisen turvallisuuden osalta.²²⁵ Jatkuvan poikkeus- tai uhkatilan ajatus edellä todetusti hämärtaa sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden rajoja entistä vahvemmin muuttuneen geopoliittisen tilanteen myötä.

Jatkuvan poikkeustilan ja sen normalisoitumisen ajatus rikosoikeudellisessa sääntelyssä muun muassa siinä, että kansallinen turvallisuus saa entistä keskeisemmän roolin myös perinteisten kansallista turvallisuutta suojelleiden rikossäännösten ulkopuolella. Rikosoikeutta valjastetaan nyt suojelemaan strategisesti merkittäviä yhteiskunnallisia ja taloudellisia intressejä. Juuri vientivalvonnan kautta pyritään estämään tärkeiden teknologioiden ja tuotteiden päätyminen valtioihin, joita pidetään uhkina. Strateginen kapitalismi ja valtion aktiivinen rooli talouden ohjauksessa ovat osa tätä kehitystä, jossa rikosoikeus ottaa uuden tehtävän turvallisuuspoliittisten päämäärien saavuttamiseksi ja uudenlaisten uhkakuvien toteutumisen estämiseksi.²²⁶

²²² Uhkakuvista K 12/2000 vp, s. 51.

²²³ Ks. Malminen-Rajavuori 2021, s. 259–260; Malk 2025, s. 2–9.

²²⁴ Widlund 2020, s. 140–141.

²²⁵ OM 2025:25, s. 14.

²²⁶ Lonka ym. 2020, s. 17–19.

Toinen merkittävä kehityssuunta liittyy valtion toimien oikeuttamiseen rikosoikeudellisen järjestelmän kautta yhä suuremmin turvallisuusperusteisesti. Rikosoikeuden suojelutavoitteet ovat laajentuneet, ja turvallisuuden korostus muuttaa oikeusvaltion tarinaa: turvallisuutta on ryhdytty esittämään jopa uutena perusoikeutena, joka voi syrjäyttää muita yksilön oikeuksia.²²⁷ Valtion aktiivinen rooli ja sen horisontaalisen tason suojan lisääminen näkyvät erityisesti lainsäädännössä, joka laajentaa viranomaisten toimivaltuuksia esimerkiksi terrorismin torjumiseksi, vaikka konkreettinen uhka kohdistuisi vain epäsuorasti kansalaisiin. Tiedustelulainsäädännön yhteydessä tällaisia merkkejä voitiin nähdä osana uudistuksia, tosin jo 2000-luvulla perusoikeuskeskusteluun on puututtu niin voimakkaasti, että varsinaiseksi perusoikeudeksi kollektiivinen turvallisuus ei edelleenkään ole täysin nousemassa.²²⁸

Rikosoikeudellista vastuuta ulotetaan nyt entistä vahvemmin toimintoihin, jotka liittyvät valtioiden vaikuttamiselta suojautumiseen, tämä on nähtävissä juuri valtion vientivalvonnassa. Kansainvälisen tilanteen selvä muutos tiedustelulakien säätämisen jälkeen jätti vientivalvonnan pitkään vaille ajanmukaista rikosoikeudellista huomiota. Edelleenkään vientivalvonnan merkitystä osana rikosoikeudella toteutettavaa kansallisen turvallisuuden suojelua ei kokonaan huomioida. Hallituksen esityksessä 29/2025 vp. tämä puute voidaan jälleen tunnistaa sen keskittyessä maanpetoksiin, valtiopetoksiin ja terrorismiin jättäen vientivalvontalain huomioimatta. Samaan aikaan vientivalvonta laajenee ja muuttuu tilannekohtaisemmaksi, viranomaiselle entistä enemmän harkintavaltaa jättäväksi ja turvallisuusintressejä korostavammaksi.

Vientivalvonta on konkreettinen esimerkki oikeushyvien suojelun periaatteen hitaasta muutoksesta ja sen mukana rikosoikeuden hitaasta muutoksesta, joka pyrkii rakentamaan uudenlaisia suojelun kohteita sen liberalistiselle pohjalle offensiivista rikosoikeuspolitiikkaa harjoittavassa valtiossa, joka heikentyneen turvallisuustilanteen vuoksi ottaa kuitenkin pieniä askelia kauemmas tästä liberalistisesta taustasta. Käytännön tasolla vientivalvonnan uudistus ja turvallisuusintressien painoarvon kasvu luovat epävarmuutta vientialalle. Kansallinen turvallisuus tekee laajan potentiaalisen soveltamisalansa myötä toiminnasta epävarmempaa. Lähtökohtaisesti vahvoista oikeusturvavaatimuksista rikosoikeudessa huolimatta hyväksyttävyyden kannalta ongelmallisena säilyy käsitteen tilanne- ja kontekstisidonnaisuus,

²²⁷ Nuotio 2024, s. 1134.

²²⁸ Tuori 1999, s. 930–931.

joka ongelmallisuudestaan huolimatta pystytään ainakin kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan riittävästi tarkentamaan suojeltavaan kohteeseen.

5 Johtopäätökset

Tutkielmassa on keskitytty kriminaalipoliittisella orientaatiolla ja doktrinaalisilla vivahteilla teoreettisen lainopin muodossa tutkimaan, ilmentääkö kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan kontekstiin kansallisella tasolla lisätty suojelukohde, joka ei suoraan palaudu oikeushyvästä tiettyyn yksilön vapauspiiriä ilmentävään perusoikeuteen, oikeushyvien suojelun periaatteen hidasta muutosta osana ulkoiset turvallisuusintressit entistä vahvemmin tehtäväkentässään huomioivaa rikosoikeutta

Aluksi tutkielman olennainen kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan konteksti, kehitys ja olennaiset piirteet on hahmotettu avaamaan teoreettinen tarkastelu kansalliselle turvallisuudelle. Teoreettiselle lainopille ominaisesti järjestelmän muodostumiselle löydetään syyt ja käsittelyn kannalta olennaiset säännökset jäsenetään osaksi kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan kontekstia. Samalla muodostetaan taustaa ja alustavia syitä sille, miksi kansallista turvallisuutta kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnan kontekstissa suojelevat säännökset jo itsessään ovat problemaattisia ja vaativat lisäselvitystä.

Oikeushyvien suojelun periaatteen rajat, kollektiiviset oikeushyvät ja rikosoikeuteen kohdistuva muospaine suojelukohteiden ja sen sisäisen systematiikan osalta systematisoidaan doktrinaalisella tavalla niin, että oikeushyvien suojelun merkitys ja sen kannalta olennaiset rikosoikeuden ja kriminaalipolitiikan muutokset muodostuvat koherentiksi kokonaisuudeksi. Systematisoinnin pohjalta tutkielmassa pystytään siirtämään käsittely kansallisen turvallisuuden oikeushyvästä ja selvittämään, ilmentääkö sen lisäys kaksikäyttötuotteiden vientivalvontaan suoraan suojattavaksi kohteeksi osaltaan rikosoikeuden tehtäväkentän muutosta.

Tutkimuksen pohjalta voidaan yleisesti todeta, että rikosoikeus nykyisessä muodossaan sallii rikosoikeudellisen järjestelmän käytön uudenslaisiin tehtäviin. Eriytymiskehityksen estäminen rikosoikeuden käytön ja oikeushyvien suojelun periaatteen kannalta sitomalla järjestelmä perusoikeusjärjestelmään antaa ulkoisia standardeja kriminalisointien arvioinnille.

Perusoikeuksiin oikeushyviä palautettaessa tämä toimiikin varsin hyvin. Kun kyse on kriminalisoinnista perustuen perusoikeusjärjestelmään suhteuttamiseen ja perusoikeusrajoituksiin, rajoittamisen osalta etenkin hyväksyttävyyden standardit voivat venyä.

Rikosoikeuteen ja sille annettuihin tehtäviin kohdistuu erilaisia vaatimuksia. Tästä syystä muutos rikosoikeudessa ei lähde rikosoikeuden sisältä, vaan ulkoisen paineen kautta. Sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden samaistaminen tuo niitä kuvaavia käsitteitä lähemmäs toisiaan ja samaan aikaan osaltaan madaltaa kynnystä ulottaen ulkoista turvallisuutta kuvaava kansallinen turvallisuus uudenlaisessa kontekstissa ja rikosoikeuden ulkopuolisia määritelmiä hyödyntäen osaksi rikosoikeuden tehtäväkenttää.

Vaikka rikosoikeudellisen järjestelmän käytön hyväksyttävyyteen on pyritty luomaan pysyvyyttä, vaikuttavat yhteiskunnalliset intressit, Suomen kansainväliset velvoitteet sekä muuttuva kriminaalipolitiikka väistämättä siihen, mikä nähdään yhteiskunnallisen tarpeen kannalta painavana suojeleintressinä, joka täyttää hyväksyttävyyden standardit, kun otetaan huomioon rikosoikeuden perinteinen tehtävä yksilön vapauspiirin suojaajana. Tämä on vaikuttanut myös siihen, että rikosoikeutta on pyritty entistä enemmän käyttämään sellaisten tehtävien hoitamiseen, joihin sitä ei perinteisesti ole käytetty. Tämä muodostaa osaltaan modernin rikosoikeuden ja sen tehtävien dilemman: rikosoikeutta pyritään käyttämään tehtäviin, joihin se ei kykene. Toisaalta myös yksilön vapauspiiriin ja siten rikosoikeuden tehtäväkenttään muodostuu jatkuvasti uusia ulottuvuuksia ja uhkia, jolloin liian kapea vapauskäsite voi kahlita rikosoikeuden käyttöä relevanttien suojeleintressien osalta.

Kansallisen turvallisuuden huomioiminen vientivalvonnassa kiinnittyy keskusteluun rikosoikeuden tehtäväkentän laajenemisesta. Siinä on merkkejä relevanteista geopoliittisista intresseistä, joiden taustalla on valtion toimiminen suoremmin rikosoikeuden alalla tiedustelun ja sen systeemin suojaamisen osalta vanhan mutta uudestaan nousseen uhan kohdalla. Ilmiö on lisäksi taustaltaan kansainvälinen ja kiinnittyy eurooppalaiseen rikosoikeuteen. Se ilmentää oikeushyvien suojelun periaatteen vaikeaa asemaa modernin rikosoikeuden tehtäväkentässä. Yhtäältä Melanderin väitöskirjassaan hahmottelemat standardit oikeushyvien suojelun periaatteen ydinsisältöön liittyen pysyvät relevantteina, mutta toisaalta rikoslain painotus yhteiskunnallisten ja kollektiivisten ongelmien ratkaisutekijänä vie keskustelua kauemmas perusoikeuksista ja siirtyy niiden rajoitusten hyväksyttävyyteen turvallisuusintresseihin nojaten.

Kansallisen turvallisuuden uudenlainen paluu rikoslakiin merkitsee osaltaan myös sen lähentymistä yleisen turvallisuuden käsitteen kanssa, joka on perinteisesti liitetty rikosten torjuntaan. Valtion systemiset elementit ja niiden suojaaminen korostuvat läpileikkaavasti oikeusjärjestelmässä haastavan turvallisuustilanteen aikana. Tällöin kansallinen turvallisuus

laajenee käsitteenä kattamaan perinteisten poikkeusolojen ulkopuolelta rikosoikeuden alalle kuuluvia ilmiöitä. Rikosoikeuden ja sen ytimen ei tarvitse muuttua, mutta kriminalisointien perusteiden on taivuttava suojaamaan uudenlaisia ilmiöitä, joiden linkki perinteiseen vapauspiiriin on heikompi mutta joiden merkitys vapauspiirin mahdollistaman systeemin kannalta on merkityksellinen.

Oikeushyvien suojelun periaatteen kannalta rikosoikeuden ytimen ulkopuolella olevilta kriminalisoinneilta tulee vaatia kunnollisia perusteluja niiden hyväksyttävyyden puolesta. Kaikki intressit eivät ole rikosoikeudellisen suojan arvoisia ja perusoikeuksien merkitystä standardeina rikosoikeudellakin suojattavista arvoista tulee kunnioittaa. Suomen omista intresseistä kriminalisoinneissa tulee erityisesti noudattaa oikeushyvien suojelun periaatteen standardeja. Vientivalvontalain lisäys kansallisesta turvallisuudesta osoittaa lainsäätäjän halukkuutta nojata EU-tason ratkaisuihin myös kotimaassa. Mutkia ei tule kuitenkaan vetää suoriksi Suomen omasta tahdosta kumpuavissa kriminalisoinneissa, vaan niissä tulee pitää kiinni kriminalisointiperiaatteiden luomista doktriineista.

Kokiessaan itsensä uhatuksi, valtio tekee välttämättömiksi tulkitsemiaan toimia. Suomen kaltaisessa oikeusvaltiossa lainsäätäjän tason toimet ovat läpinäkyviä. Siten geopoliittisen tilanteen vaikutuksia voidaan arvioida avoimesti lainsäädännön näkökulmasta. Samalla tehtävien toimien ongelmallisuutta ja mutkien vetämistä suoriksi pystytään arvioimaan laajasti. Tutkielma on keskittynyt arvioimaan oikeushyvien suojelun periaatteesta käsin kansallisen turvallisuuden yleistä ongelmallisuutta ja erityistä problematiikkaa vientivalvonnan ja rikosoikeuden kontekstissa. Jotta lainsäätäjän toimet itsensä turvaamiseksi toteutetaan oikeusvaltion kontekstissa onnistuneesti, on arviointia tehtävä myös laajemmin.

Tutkielman alussa mainittu alan toimijoiden näkemys vientivalvonlain 6.4 §:n epäselkeydestä kertoo hyvin soveltamistason ongelmista ja tarpeesta laajemmalle arvioinnille.

Tulkinnallisuutta ja tilannekohtaisuutta luova kontekstisidonnainen suojelukohde voi käytännön tasolla aiheuttaa ongelmia. Tämän tutkielman sisällöllä pystytään osittain vastaamaan soveltamistason määritelmällisiin ongelmiin, mutta varsinainen säännöksen tulkintatyö jätetään tulevien tutkimusten varaan. Lisäksi se, että kansallinen turvallisuus muodostuu historiansa ja edellä käytyjen perustelujen myötä hyväksyttäväksi oikeushyväksi rikosoikeuden kannalta, ei ratkaise sitä ongelmaa, tulisiko rikosoikeuden pyrkiä ratkaisemaan kansallisen turvallisuuden alaan liittyviä ongelmia vai pitäisikö samaan lopputulokseen pyrkiä vähemmän yksilön perusoikeuksia rajoittavilla keinoilla.

Jatkuvasta ristipaineesta yksilöllisten, yhteisöllisten sekä suoranaisesti valtiollisten intressien suojaamiseen huolimatta oikeushyvien suojelun periaate ei menetä merkitystään eikä lainsäätäjään kohdistamaa kriittistä puoltansa, jolla se rajoittaa kriminalisointeja ja siten perusoikeuksien rajoittamista. Sen puolta lainsäädäntökriittisenä periaatteena on kuitenkin korostettava edelleen. Sen avulla turvallisuuskeskusteluissa uusien kriminalisointien hyväksyttävyyttä on arvioitava demokraattisen oikeusvaltion toteuttaman yksilön vapauspiirin todellisen toteutumisen näkökulmasta. Vaikka uusienkin kriminalisointien tavoite olisi siis loppujen lopuksi suojata perusoikeuksia, ei rikosoikeus voi uusien tehtäviensä myötä muuttua jatkuvan poikkeustilan oikeudenalaksi, jossa sen ydintehtävän merkitys heikkenee.

Kansallinen turvallisuus on enenevässä määrin kasvava intressi, eikä käsitettä koskeva problematiikka tyhjene kaksikäyttötuotteisiin. Rikosoikeuden kannalta juuri kyseisen kontekstin voidaan tulkita muodostavan suojeluintressin ytimeä varsin etäällä olevan tilanteen, johon kohdistuu problematiikka juuri suojeltavan intressin laajuuden ja sen oikeushyvien periaatteen kriittisen luonteen arviointia vaativana suojeluintressinä. Kansallinen turvallisuus on kuitenkin todetusti tärkeä intressi eri muodoissaan ja Suomen turvallisuustilanteen pysyvä muutos vaatii myös järeiden keinojen käyttöä. Kansallisten turvallisuusintressien rantautuessa vahvemmin juridiikkaan tulee sen poliittisesta ylätason luonteesta kuitenkin päästä kunnolla irti.

Jos kansalliseen turvallisuuteen suhtaudutaan poikkeuksena eikä sille muodostu vakiintunutta asemaa kotimaisessa rikosoikeudellisessa sääntelyssä, sivuutetaan sen syvälinen käsittely poikkeuksena pääsääntöihin. Jatkuvasta ja laajenevasta sodan ja rauhan välisestä poikkeustilasta keskustelu hahmottaa kansallisen turvallisuuden painokkuutta suojattavana intressinä. Tosiasiassa nykytila ei kuitenkaan ole poikkeus, vaan todetusti pidempiaikainen muutos, jonka vuoksi kansallista turvallisuutta tulee käsitellä laajemmin osana oikeusvaltiota eikä sen välittömänä poikkeuksena. Tutkielma on siksi hyvä päättää Naton pääsihteerin sanoihin. Ne vahvistavat nykytilan ja näkemyksen siitä, että poikkeustilaa koskeva keskustelu jatkuu. Poikkeustilan kohtelu pidempiaikaisena muutoksena ja sen tuloksena kansallisen turvallisuuden laajempi käyttö osana oikeusjärjestelmää nostaa tarpeen sen johdonmukaisesta käytöstä. Toisin toimiessa Suomi uhkaa muuttua uhaksi, jolta se suojautuu.

We are not at war, but we are not at peace either.

- Mark Rutte, Naton pääsihteerin